

P. de K. I.

1649.

1. peld. (belgen)

LUCIUS
ANNÆUS
FLORUSNAK,

A'
Romai viselt dolgokról
írott
NEGYSZÖRÖS.

Mellette
Grecz nyelvből Magyar
nyelvre fordított,
DALNOKI BENKŐ
MARTON.
A Maros Vásárbelyi Scholának
Mestere.

KOLOSVARATT,

LENYGEL ANDRASNENAL,
Helczdörffer Mihály által.

Annó 1702.

A' Méltóságos Urnak

NALANCZI

NALANCZI ISTVAN

URAMNAK:

Felséges Romai Császár Koronás Királyunk ó Felsége Erdélyi *Guberniumának* belső Tánáts Ur Hivénck: Nemes Hunyad és Zaránd Vármegyéknek Főispániának: A' *Colegiumoknak* és azokban Isten dűtsőségére igyekező Személyeknek kegyes *Patronusának*: Vallása és Haza Oltalmazójának, nékem nagy *Fautoromnak* ó kegyelminck.

Tekintetes Nemzetes PETKI
NAGY PAL URAMNAK,

Koronás Király kegyelmes Urunk
ő Felsége Frdélyi Méltóságos
Törvényes Táblájának Hűtő
*Assessor*ának:

Tekintetes Nemzetes Kis RHEDEI
RHEDEI P A L.

Lofonczi BANFI LASZLO,
és Lofonczi BANFI PETER:
Gyalakuti LAZAR GYÖRGY:
Nagy BARTSAI BARTSAI
SIGMOND:

Iktari BETHLEN ISTVAN:
Váradi COLLATOVITH
GYÖRGY:

Kis RHEDEI RHEDEI ADAM:
BERNAD JANOS.

TVRI FERENCZ Uraméknak:

Az *Collegium*okban és *Scholák*-
ban a' tiszteséges Tudomány
mellet forgolodo Ifiaknak Itenes
*Patronus*inak, Isten dűtsősége
mellet Buzgo *Mecenás*oknak,
nékem

nékem minnyájon nagy *Fautor*-
imnak ő kegyelmeknek.

Nemes ENYED VAROSANAK
erdemes Hadnagyának, 's Nemes
Tanásának:

MAROS-VASARHELLY-
NEK Tiszteleter Birájának, hű-
tes Polgárinak 's Betsületes Ta-
násának: Magok Tíztekben 's
Hivatalyokban nagy Ferfjaknak
nékem bizadalmas Uraimnak.

AJANLO LEVEL.

Sudálatos böltsesége
az Istennek Méltóságos Ur,
Tekintetes Nemzetes Ur-
aim, hogy midőn a' Szélveszeztől
hányattatott és majdon utolsó rom-
láshoz közelgető társaságok azt
gondolnák, hogy dolgaikban hajó-
törést szenvednek: Akoron-is ő

Felsége, mind a' maga *Házának*, mind a' *Politiának*, 's mind kettőben forgolodo és Isten ditsóságát jó lelki ismérrettel munkálkodo személyeknek, kegyes és Isten féltő *Dajkákat* rendel. Nem számlálom a' *Mosest*, *Aront*, *Jofuet*, kiknek az Istennek lelke akkor adattaték meg, és állának lábra, mint amaz két tanu bizonyságoknak, az *Israelnek Egyiptumból* való ki-szabadittatására: Midőn a' Nép gondolja vala, a' nyomorúságoknak mélységes őrvényiben való bé-borulását: Sem a' *Cyrusokat*, és *Artaxerxeseket*, kiknek sziveket Isten meg-lágyította, hogy az *Israelt* a' *Babiloniai* fogságból ki-botsáttanak: Sem amaz két nagy Sas szárnyon a' pusztaiban elrepült Afzszonyi állatot, ki után midőn a' nagy Sárkány szájából árvizet botsát

botsátta, a' Föld száját meg-nyitá és az árvizet el-nyelé, a' népektől pedig ideig, időkig és az időnek feljig tápláltaték: Mivel a' mi meghyomorodot és majdon dőlő-félben álló nemzetünkben-is, mind az *Eccelesiának* mind a' *Politiának* megromlodozt kőfalainak meg-építetésére: az Ur sok *Moseket*, *Arónokat*, *Jesúkat*, *Cyrusokat*, *Artaxerxeseket*, és *Chlorusokat* állított elő.

Ezek közül pedig az Isten *Sionának* meg-romlodozt kőfalait támogatato és építgető *Mecenások* közül M. U. T. N. U. nem utolsoknak ítílem lenni kegyelmeteket. Ugyanis a' kegyelmetek méltóságos Artyainak, Istenekhez, Urakhoz, Hazájokhoz, 's Isten házához való hűségek 's buzgoságok valójában örökség

ség fzerént kegyelmekre mara-
dór: Mert kegyelmek mind eddig
Istenéhez, Urához, Hazájához és
Ecclesiájához oly hűséges és álha-
tatos volt, hogy még az írigység-is
kegyelmekben ezeknél egyebet
nem talált: Mellyért kegyelmek
Istentől áldást, Urától ditsiretet,
Hazájától köszönetet, *Ecclesiájától*
pedig jó emlékezetet és érette-való
könyörgést érdemlet. Annak felet-
te: ki ne ítílné méltónak lenni em-
lekezetre 's köszönetre kegyelmek-
nek az Isten ditsőségére szenteltet; de
mint egy barlangban bé-rekesz-
tetet *Profeták* fiainak *Abdiás* mod-
gára való tápláltatását. Erzik ezt
való ában a' *Collegiumokban* lévő
Ifjak, kik ez mostoha és tehetetlen-
ségre jutot szűk üdöben-is, kegyel-
mek *Abdiási* indulatjából száрма-

zot bővséges adakozásokból táplál-
tatnak. Erzik ezt a' *Scholák*, ne-
vezetesen a' *Maros Váásrbellyi Scho-
la*: Ugyan-is kegyelmek közűl
némellyeknek méltóságos Attyok,
Isten ditsőségéhez való buzgosá-
goktól viseltetvén, e' szegény tár-
saságnak tápláló dajkái lórttenek:
kiknek nyomdokokat kegyelme-
tek-is követvén és Istenhez való
buzgoságoktól viseltetvén, eszten-
dönként bővséges adakozo kezeit
ettől meg-nem vonta. Némellyek
pedig hasonló Istenes indulatjokat
akarván *Scholabéli* ifjúságomhoz
mutatni, midőn a' kegyelmek
látogatására való kifordulásomban
emlékezetet tennék kegyelmek
előt arról; hogy több Istenfélő *Ma-
cenás*oknak példájokat 's Isten di-
tsőséget tekintenek: mingyarást

készek voltanak vagy malmoknak bizonyos napi vámjokat, vagy mezeiknek dézmájokat *conferálni* azoknak táplálásokra: bizonyos *Alumniákat* *erigálni*: Esztendőnként pénz és buzabéli *patrociniumokat* mutatni.

De a' kegyelmetek Isten ditsósé- géhez való buzgo szereteti, sem ebben a' dologban, sem ebben az Országban meg nem állot; hanem az Isten ditsóságának terjesztésében gyönyörködő 's azon végre tudományokat 's *experientiájokat* bővíteni akaro, tudos Ifjakat idegeñ Országra 's keresztyéni *Academiakra*-is fel-kisírt 's le-hozot: mellynek eleven bizonysági, még ma-is az Isten házában nagy hasznoson szolgálnak, és kegyelmetekhez való háláado szívet vífelnek.

Ez az

Ez az oka M. U. T. N. U. hogy *Scholabéli* Ifjúsággal-való fok és szorgos, dolgaim közöt-is e' *L. Annaeus Florusnak* könyvét magyarrá fordítottam, és hogy ez a' kegyelmetek neve alatt születtetika' világra: mivel a' kegyelmetekhez-való belső indulatomnak más külső jelit nem mutathatom: melly fordítottá- sómról 's dolgaimról tudom én azt, hogy sokan fokot mondanak, és vesztet nevit költik, mindkegyelmetek előtt, mind más méltóságos rendek előtt, azok kiknek *Atyáimnak* és *Theszeusimnak* kellett volna és kellene lenie. Akár ki mit mondgyon, kinek kinek szájában a' nyelve; de nézze-meg ez ilyen a' Christus mondása szerint a' maga szemiben a' gerendát és úgy háborgassa a' máséban a' szálkat. Bizonyság az

A 6

én lel

én lelkemisméreti az Istennel egyűt
(nem illendő dolog de kényszeritte-
tem elő hozni) mitsoda dolgokat
vittem én véghez a' *N. Enyedi Col-
legiumban T. Professor Uraimektől*
*réám bizattatot Orátorica és Syn-
tactica Clasisokban*, mind a' *Cicero*
Epistoláinak, mind bizonyos *Oráti-
joinak*, mind ennek a' *Florusnak*
expositioja, mind a' Görög nyelv-
nek tanítása éránt: bizonyság az
én lelkemisméreti az Istennel egyűt,
mitsoda könnyebségít és hasznát
forgatam én elmémben az Ifjúság-
nak, midőn a' *Vossius Iános Uram*
Oratoriájának ki-nyomtatására,
magam kezem alatt lévő Tanítvá-
nyimtól, és más Ifjaktól bizonyos
Summa pénzt szettem-fel és annak
napfényre való jöveteliben fáradoz-
tam: mely *Editioval* ma-is a' *Col-
legi-*

legiumokban és Scholákban nagyob
részin élnek: bizonyfág az én lel-
kem-isméreti az Istennel egyűt, mi-
soda indulattal viseltettem én az
MarosVásárbeli Scholához, mely-
ben Isten rendelt ideig, a' mint fel-
lyeb emlitem, midőn sok és bajos
Ifjúság között-való fáradozásim kö-
zöt azon igyekeztem 's igyekezem,
hogy szegény társaságomnak *Abdi-
ási* szaporodnának, mely indula-
tomról sokan kegyelmetek közül-is
bizonyóságot tehetnek.

De hogy mások éránt való pa-
naszomát és magam sorfát ne for-
gassam: Ismét jut eszemben kegyel-
metek: Kik a' miképpen hazájok-
nak bajos igájának hordozásában,
annak tsendes partra való állittatás-
ában serények: az Isten dűtsősége-
re igyekező Ifjaknak való alamis-
nalkos

nálkodásokban 's tápláltatásokban buzgok: úgy akár a' természetnek, akár az Isteni böltseségnek, akár a' *Historiáknak* szorgalmatos tudtkozoi, és vizsgálói. Annak okáért mind azért mivel következendő *Előljáro - Beszédemben*, erről nem emlékeztem: mind azért mert szükséges: mind azért mert tudom hogy ebben kegyelmeteknek terhire nem léfzcek, sőt ebben gyönyörködni fognak mind azért mivel ez kezünk alatt való *Historiatska* sem az első, sem második, sem harmadik *Monarchiában*, sem a' negyedikben *Augustus* után uralkodo Császárok-ról nem emlekezik, hanem tsak a' Városfundalása után a' Királyoknak és *Consuloknak* *Augustus* Császárig való vífelt dolgairól, mellyek mentenek véghez hét száz esztendőknél alatta:

alatta: Szükségesnek ítilem a' négy nevezetes *Monarchiákban* uralkodo Királyoknak és Császároknak avagy tsak *Lajstromát* le-írni.

Azért M. U. T. N. Ű. Világ teremtésétől fogván mint egy 1700-Esztendeig nem voltanak ilyen nagy *Monarchiák*, hanem nagy *Nimrod* fundála birodalmát, mellyben az Királyoknak lako helye néha *Babylon* néha *Ninivé* városa vala. Ez az első birodalom pedig *Babylonról* *Babyloniai* *Cáldae* tartományról *Caldaei*, a' *Sem* Fiától *Affurtól* *Affyriai* birodalomnak mondattatott. Ebben 1. Király volt *Nimrod*. 2. *Bélus*. 3. *Ninus*. 4. *Semiramis*. 5. *Ninyas*, vagy *Zámeis*. 6. *Arius*. 7. *Aralius*. 8. első *Báleus*, vagy *Xerxes*. 9. *Armatbrides* vagy *Armamit bres*. 10. első *Belochus*, kinek vezetéke neve volt *Priscus*.

cus. 11. második *Baleus*. 12. *Altadás*, vagy *Séthus*. 13. *Mamitus*. 14. *Mámichaleus*. 15. *Sferus*. 16. *Mámélus*. 17. *Sparétus*. 18. *Ascatades*. 19. *Amyntás*. 20. második *Bélochus*. 21. *Béllopares*, vagy *Balátóres*. 22. *Lámprides*. 23. *Sófares*. 24. *Lámpares*. 25. *Panies*. 26. *Sosármus*. 27. *Mित्रæus*. 28. *Tautanes*. 29. *Tautæus*. 30. *Tinæus* 31. *Dercilus*. 32. *Eupales*, vagy *Eucpacmes*. 33. *Láosthenes*. 34. *Pyrithidiás*. 35. *Ofratæus*. 36. *Ofragánaus*, vagy *Epachéres*. 37. *Ascræapes* vagy *Acracarnes*. 38. *Sardanapalus* vagy *Tonesconcoléros*. 39. *Bélochus*, vagy *Pul-Bélochus*. 40. *Pul-Assár* vagy *Tiglát-Philassár* 41. *Salmanassár*, vagy *Nábonassár*. 42. *Sénacherib*, vagy *Sárgon*. 43. *Assarbadon*. 44. *Mérodácbus* vagy *Mérodacus* *Baladán-Márdocempod*. 45. *Ben-Méro-*

Mérodácbus. 46. első *Nabuchdonosor* vagy *Nabuléssar* vagy *Nápopolnéssar*. 47. második *Nabuchdonosor*, kinek vezetéke neve *Magnus* vala. 48. *Evil-Mérodácbus*. 49. *Belsazar*. Ezek a Királyok uralkodtanak ez első *Monarchiában*, melly állott-fen 1646-Eszttendeig, kiknek uralkodásokban *Sardanapalusig* a' *Bélus Familiája*, *Belsazariusig* pedig a' *Pul-Belocus Familiája* birták a' *Coronát*.

A' Második *Monarchia* volt a' *Médusoké* és *Perziáké*, melly állott fen 206-Eszttendőig, mint a' *Kronologusok* írják. Ebben első Király volt *Cyrus*, ki uralkodot 30-Eszttendeig, kiról világoson emlékezik *Esdrás* cap. 1. & 1. 2. *Dan*. 10. & 1. alatomban pedig, *Cap*. 11. & 2. Második *Cambyses*, kinek tulajdon neve vala ez, vezetéke neve pedig len *Ar-*
verus

verus, és *Artaxerxes*, ki 8-Eszten-
deig uralkodot, kiről emlékezik *Es-
drás* Cap. 4. § 6, 2, 16. *Dan.* 11. § 2.
Harmadik: *Darius Hystaspes*, ki ur-
alkodot 36-Eszten-deig, kiről emlé-
kezik *Esdrás* Cap. 4. § 5, 24. Cap.
5. § 1. Cap. 3. § 1. *Dan.* 11. § 2.
Negyedik: *Xerxes*, ki uralkodot 21
Eszten-deig, kiről emlékezik *Daniel*
Cap. 11. § 1. ötödik: *Artaxerxes*
Longimanus, ki 40-Eszten-deig ur-
alkodot, kiről emlékezik *Esdrás*,
Cap: 6. § 14. Néhémiás, Cap: 2.
§ 1. Hatodik: *Dárius Nótbus*, ki
uralkodot 19-Eszten-deig. Hetedik
Artaxerxes Mnemon, ki 42-Esz-
tendeig: Nyolczadik: *Artaxerxes*
Ochus, ki 32-Eszten-deig: Kilencze-
dik: *Arfes* vagy *Arfames*, ki 9-Esz-
tendeig: Tizedik: *Dárius*, kit *Ju-
stinus*, *Codománus*nak nevez, ki 6.
Esz-

Eszten-deig, uralkodtanak. Igaz do-
log némellyek 4. némellyek 6. né-
mellyek 14. Királyokat számlálnak
ebben a' birodalomban: De nem
helyesen: mert a' *Mágusok* 7. hol-
napig való uralkodásokat, a' *Dárius*
Hystaspes, 36-Eszten-deiben: a' *Ar-
tabanus* 7. holnapig való uralkodás-
át, a' *Xerxes* 21-Eszten-deijében: a'
második *Xerxes* 2. holnapig- való
uralkodását, az *Artaxerxes Lon-
gimanus* 40-Eszten-deiben: a' *Sogdis-
ánus* 7. holnapig- való uralkodását,
a' *Dárius Nótbus*, 19-Eszten-deiben
kel bé-foglalni.

A' Harmadik: *Monarchia* volt a'
Görögök-é, melly állot-fen 300-Esz-
tendeig, mint ezt *Arriánus* és *Dio-
dorus Siculus* cátcullálják. Ebben
magánoson első Király volt Nagy
Sándor, kinek 6-Eszten-deig- való
ural-

uralkodása után, birodalma négy felé, t. i. az *Macedoniai*, *Kisfebbik Asiai*, *Syriái* és *Egyiptomi* birodalmokra oszlék.

A' *Macedoniai* birodalomban, *Elsőben*: *Philippus Aridaus*, némelyek értelmé szerint 6. némelyek-é szerint 7. Esztendeig uralkodot, kinek Nagy Sándor után *Tutori* valának *Perdicca* és *Antipáter*. Ezután *Cassánder* az *Antipáter* Fia 19-Esztendeig: ezután *Filippus* a' *Cassánder* Fia 1. ezután *Antipáter* mások értelmé szerint *Antigonus Alexanderrel*, mindketten *Cassánder* Fiai 3. ezután *Poliocretes Demeter*, a' *Kisfebbik Asiai* Királynak *Antigonus* nak Fia 6. vagy mások értelmek szerint 8-Esztendeig, minekutánna *Assiából* ki-űzettetet vala: ezután *Pyrrhus* az *Epiróták* Királya, *Demetert*

metert az Országból ki-űzvé *Lyfimáchussal* hét holnapig: ezután *Lyfimáchus* magánosan 5-Esztendeig: ezután *Ptolémeus Ceraunus* *Ptolémeus Lágius*nak Fia 9. holnapig: ezután *Méléager* 2. holnapig: *Antipáter* 45. napig: *Softbenes* 2-Esztendeig: *Antigonus Gonótas* *Poliócrétes Demeter* Fia 36-Esztendeig: *Második*: *Demeter Antigonus* Fia 10-Esztendeig: *Harmadik*: *Antigonus*, kinek vezetéke neve *Dáson* a' *Filippus* tutora, 13. vagy mások értelmé szerint 15-Esztendeig: *Filippus* a' *második Demeter* Fia, kin a' *Romaiak* győzedelmeskedének, 42-Esztendeig uralkodtanak. Ezután 16. Király volt *Preseus*, kit *Paulus Emilius Római Polgár-Mester* meg-győzvé. tömlöczben tarta: *Perseus* után pedig az Országot kez-zéhez

zihez vette vala, *Pseudo-Filippus*,
kinek pártolkodása miat az egész
Macedoniát a' *Romaiak* meg-hodol-
tatván, *Provinciai* formában vötték.

A' *Kissebbik* *Ásiában* elsőben
uralkodot *Antigónus Macedoniának*
Királya *Filippusnak* Fia, 11-Eszten-
deig, ki Nagy-Sándor után, az *Ásia-*
ban való hadaknak *Generálissa* vala:
ezután *Demeter* az *Antigónus* Fia,
ki az egész *Görög Országot* maga
alá holdptatta vala: de midőn 13.
Eszteendő tőlte el uralkodásában,
Séleucus Nicánortól a' *Siriai Király-*
tól a' maga vejitől meg-győztetik:
kitől midőn tömlőczben tartattat-
nék két esztendeig, meg-hal. Így
a' *Kissebbik Ásiai* birodalom, a' *Sy-*
riában uralkodo *Séleucidákra* szálla,
melly tartomány *Syriával* egyben
foglaltaték, világ teremése után
3683-Eszteendőben. A' Sy

A' *Syriai* birodalomban első Ki-
rály volt *Séleucus Nicánor*, kiről
ez a' birodalom *Séleucidáknak* bi-
rodalmának neveztetet, kiről em-
lekezik *Daniel* Cap: 11. & 5. és 30.
Eszteendőig uralkodot: Ezután első
Antiochus Dan. 11. & 6. Kinek ve-
zeték neve *Theos*, 15-Eszteendőig:
Séleucus Gallinicius a' *Theos* Fia *Deu.*
11, & 7. 20-Eszteendőig: *Séleucus*
Cémunus Gallinicius Fia *Dan.* 11, &
11, 12. 36. és fél Eszteendőig: *Séle-*
ucus Filopáter vagy *Sotér* a' Nagy
Antiochus Fia *Dan.* 11. & 20. 12.
Eszteendőig: *Antiochus Epifánes*
vagy *Epimánes*, a' *Séleucus* ötse.
Dan. 11. & 21. 12-Eszteendőig: *Ant-*
iochus Eupáter az *Antiochus Epi-*
fánes Fia 2-Eszteendőig: *Sotér De-*
meter 11-Eszteendőig: *Alexander*
Bala vagy *Véles*, 6-Eszteendőig: *Ni-*
cánor

cánor Demeter 5-Esz-tendeig: Antiochus Királyok uralkodtanak: Ptolomaeus 2-Esz-tendeig: Trypho Lági, Nagy Sándornak Fia és 1 Macc: 11. v 54. 3-Esz-tendeig: Hadnadia 40-Esz-tendeig, ki kegyetlenül bánt az Izraél népével Dan: cánor Demeternek ötse 1 Macc. 15. 11. v 5. Ezután Ptolomaeus Filadelfus, 1. 10-Esz-tendeig: második Nisibis név azért adattatott vala néki, cánor Demeter, minckor utánna harminnel a' maga hugát Arsinoét, Fezarában viszfá hozattatnék; mivel a' férjül el-vette vala, Dan: 11. v 6. ki-üzettetett vala, 3-Esz-tendeig: és 18-Esz-tendeig uralkodot: Ptolomaeus Sébanna Syrus, 2-Esz-tendeig: Ptolomaeus Evergétés, Dan: 11. v 6, 7. tendei: Antiochus Gryfus 29-Esz-tendeig, 9. 26-Esz-tendeig: Ptolomaeus tendei: Antiochus Cyzicus: örökös Filopáter, ki Attyának, Annyának dik Séleucus, Antiochus, Eusébes és Bátyyainak meg-ölettetése után Filippus egymás közöt veszekedvén a' Coronát el-nyervén, 17-Esz-tendeig, uralkodtanak, Tigráshozig Dan: 11. v 11. Ptolomaeus Epiphanes ezekután 20. Király volt, ki 11. 24-Esz-tendeig: Ptolomaeus Filométer Epiphanes fia, Dan: 11. v 25. 35-Esz-tendeig: Ptolomaeus Physcon, vagy második Evergétés, kit kegyetlenül meg-ölettetett, az Országból ki-üztenek

Az Egyptumi birodalomban ezek

a' Ki-

B

vala,

vala, midőn pedig *Cyprus* szigetiben
tölténé idejét, a' maga Fiát meg-öli,
és fejét, kezeit's lábait el-vagdalván
feleléginek *Egyptumban* viszsza kül-
di, hogy születetése napján azokból
főt étkekkel vendégeskednék, 29.
Esztendeig: *Ptolémeus Alexander*
a' *Láturus* ötse Annjával együt 10
Esztendeig: Ezután ismét *Ptoléma-
us Láturius*, hazájában viszsza ho-
zattatván és *Alexandert* ki-űzvé, n,
mivel ő-is az előt ki-űzettetett vala,
8-Esztendeig: Ezután *Ptolémeus*
Aulétes, ki uralkodásának 26-Esz-
tendeijében Országából ki-űzettetett
vala; de *Pompéjus* és *Gabinus* által
viszsza vitettetik és ismét 5-Eszten-
deig uralkodik, kit *Diodórus Dyo-
nisius*nak nevez: ezután a' kisebbik
Ptolémeus Dionisius, ki a' nennyet
Cléopatrát feleségül el-vévén, 4-Esz-
ten

tendeig: ezután *Cléopátra* más urá-
val *Antoniussal*, 8-Esztendeig, kiket
Augustus meg-győzvé, és *Cléopátra*
mérges kigyokat bortsátván testire,
magát meg-öli, és így az *Egyptumi*
birodalom-is a' *Rómaiak* birtokába
szál, és a' három *Monarchiának*
vége szakad.

A' negyedik *Monarchia* a' *Róma-
iak-é*, melly *Julius Császár*tól fogván
eddig a' mi időnkig állot-fen 1702.
Esztendeig, mivel *Julius* születtetett
vala 3871-Esztenedőkben Világ te-
remtése után. Ebben a' birodalom-
ban *Julius Császár*tól fogván Nagy
*Károly Császár*ig, az *Imperátorok*-
nak lako Várossa *Róma* vala, innen
már *Római* birodalomnak-is mon-
dattatik: Melly ideit ennek a' biroda-
lomnak három *Periodusokra*, az az,
szakaszra oszszák a' *Historicusok*.

Az első *Periodus*ban *Constantius Chlorus*ig 1. *Imperátor* volt *C. Julius Cæsar*, ki uralkodot 3-Eszztendeig, 6. holnapig. 2. *Octavius Cæsar*, kit *Augustus*nak neveztenek, uralkodot pedig 56-Eszztendeig: 3. *Claudius Tibérius Néro*, 22-Eszztendeig, 7. holnapig, 5. nap. *Cájus Caligula*, 3-Eszztendeig, 10. holnapig, 9. nap. 5. *Claudius Tiberius Drusus*, 13-Eszztendeig, 8. holnapig, 20. nap. 6. *Claudius Domitius Néro* 13-Eszztendeig, 7. holnapig, 28. nap. 7. *Sergius Gálba*, 7. holnapig. 8. *Salvus Otto*, 4 holnapig. 9. *Aulus Vitellius*, 8. holnapig. 10. *Flavius Vespasianus* 10-Eszztendeig. 11. *Titus Vespasianus*, 2-Eszztendeig, 2. holnapig, 20. nap. 12. *Flavius Domitiánus*, 15. Esztendeig. 13. *Nerva Coccejus*, 1. Esztendeig, 4. holnapig, 9. nap. 14.

Ulpus

Ulpus Trájánus, 19-Eszztendeig, 6. holnapig, 15. nap. 15. *Ælius Adriánus*, 20-Eszztendeig, 10. holnapig, 29. nap. 16. *Antonius Pius*, 23-Eszztendeig, 6. holnapig. 17. *M. Aurélius Antonius Filozófus*, 19-Eszztendeig. 18. *Aurélius Commodus*, 13. Esztendeig. 19. *P. Ælius Pertinax* 2. holnapig, 25. nap. 20. *Didius Juliánus*, 2. holnapig, 6. nap, 21. *Septimius Severus*, 17-Eszztendeig, 7. holnapig, 3. nap. 22. *Antonius Bassiánus Caracalla*, 6-Eszztendeig, 2. holnapig, 5. nap. 23. *Opilius Macrinus*, 1-Eszztendeig, 2. holnapig. 24. *Heliogabalus*, 3-Eszztendeig, 9. holnapig, 4. nap. 25. *Aurélius Alexander Severus*, 13-Eszztendeig, 9. nap. 26. *Maccimius Tráx* és ennek Fia *Maccimius Junior*, 3-Eszztendeig. 27. *Gordíanus Sénior*, és

B 3

Gör

Gordianus Junior, 1-Eszttendeig, 6. holnapig. 28. Maximus Pupienus és Claudius Balbinus, 2-Eszttendeig. 29. Harmadik Antonius Gordianus, 6-Eszttendeig. 30. M. Philippus Arabus és Fia C. Julius Saturnus Philippus, 7-Eszttendeig. 31. Décius Messius vagy Décius Trajanus és a' Fia Décius Junior, 2-Eszttendeig. 32. Trebonianus Gallus, és Fiai Volusianus és Æmilianus, 2-Eszttendeig. 33. P. Licinius Valerianus, 4-Eszttendeig. 34. P. Licinius Gallienus, 15-Eszttendeig. 35. Claudius ötsével Quintilliusal 1-Eszttendeig, 9. holnapig, 18. nap. 36. Valerius Aurelianus, 5-Eszttendeig, 5. holnapig. 37. M. Claudius Tacitus ötsével Florianussal, 6. holnapig. 38. M. Aurelius Probus, 3. holnapig. 39. M. Aurelius Carus fiaival Numerianussal

sal és Carinussal, 6-Eszttendeig, 4. holnapig. 40. Valerius Diocletianus Collegájával Aurelius Maximianus Herculessel, 20-Eszttendeig. 41. Valerius Maximianus Hercules. 42. Constantius Chlorus és Galerius Maximinus, ama 15. e' 18-Eszttendeig: Kiknek Collegájok volt Severus, ki 2-Eszttendeig, Maximinus Junior, 7-Eszttendeig. Aurelius Maxentius, 15-Eszttendeig. Valerius Licinius, 6-Eszttendeig uralkodtanak.

A' második Periodusban első Justinus Traaxig, első Tsászár Nagy Constantinus vala, a' Romaiaknak 43. Imperátora, ki uralkodot 30-Eszttendeig, 9. holnapig, 27. nap. 44. második Constantinus 3-Eszttendeig ötsével Constantissal és Constantiusal. 45. Julianus Apostatata, 1-Eszttendeig

tendeig, 7. holnapig. 46. *Jovianus* 7. holnapig, 22. nap. 47. első *Valentiniánus* és *Valens*, amaz 11-Esz-tendeig, 8. holnapig, 22. nap. e' 14. Esztendeig, 4. holnapig, 9. nap. 48. *Gratiánus* és második *Valentiniánus*, amaz 16-Esz-tendeig, 6. nap. ez 17-Esz-tendeig. 49. első *Theodosius Magnus*, 17-Esz-tendeig. 50. *Arcadius* és *Honorius* amaz 13-Esz-tendeig, ez 28-Esz-tendeig, 6. holnapig. 51. második *Theodosius* 42. Esztendeig, 2. holnapig, 28. nap. 52. harmadik *Valentiniánus* 30-Esz-tendeig uralkodtanak: Ezután nap nyugotra 10. fattyu Imperátorok voltanak, 1. *Maximus*. 2. *Avitus*. 3. *Majoránus*. 4. *Severus*. 5. *Anthemius*. 6. *Olybrius*. 7. *Glycerius* 8. *Julius Népos*, 9. *Orestes*. 10. *Ausgustulus*, ki a' nap nyugoti birodal-

mat

mat el-vezte, mellyet nem-is birtanak a' *Romai Imperátorok* 324-Esz-tendeig Nagy *Károly Tsászárig*. A' következő Imperátorok azért nap keletre uralkodtanak, mivel a' nap nyugoti birodalom, a' *Vandalusok* *Gottusok* és *Longobárdusok*nak keziben eset vala. Annak okáért 53. Imperátor vala, *Martiánus* 6-Esz-tendeig, 6. holnapig, 10. nap. 54. *Léo Magnus* 17-Esz-tendeig. 55. *Zeno* 17-Esz-tendeig. 56. *Anástasius Dicorus*, 27-Esz-tendeig, 3. holnapig. 57. első *Justinus Trácc*, 9-Esz-tendeig 23. holnapig.

A' harmadik *Periodus*ban hatodik *Constantius*ig, első Tsászár vala Nagy *Justinus* 58. Imperátor uralkodót pedig 38-Esz-tendeig, 7. holnapig, 13. nap. 59. második *Justinus* 10-Esz-tendeig, 10. holnapig, 20. nap

60. második *Tibérius* 6. Esztendeig
 10. holnapig, 8. nap, 61. *Mauri-*
cus Cappadox, 20 - Esztendeig.
 62. *Phocas* 10 - Esztendeig. 63. *Hera-*
clitus 30 - Esztendeig, 10. holnapig.
 64. harmadik *Constantinus*, 4. hol-
 napig. 65. *Heracleónás* 6. holnapig.
 66. második *Constáns*, 27 - Eszten-
 deig. 67. negyedik *Constantinus*
Pogonátus, 17 - Esztendeig. 68. má-
 sodik *Justiniánus*, 16 - Esztendeig.
 69. *Leontius*, 3 - Esztendeig. 70. har-
 madik *Tibérius Abšimarus*. 71. *Phi-*
lippicus Barbánes, 1 - Esztendeig, 6.
 halnapig. 72. *Artémius* vagy harma-
 dik *Anasztásius* 1. Esztendeig, 3. hol-
 napig. 73. harmadik *Theodosius*,
 24 - Esztendeig, 2. holnapig. 74.
 harmadik *Léo Isaurus*, 34 - Eszten-
 deig, 2. holnapig. 75. *Constantinus*
Copronymus, 5. Esztendeig, 6. hol-
 napig.

napig. 76. negyedik *Léo* 17 - Eszten-
 deig. 77. hatodik *Constántinus*, 27 -
 Esztendeig, uralkodtanak. Ezekután
 több *Imperátorok* - is voltak nap
 keletre, kikről nem szollok, csak azt
 emlitem, hogy azoknak uralkodá-
 soknak nyaka szakadot A. C. 1453.
 Esztendőben, *Pálaeologus* ideiben,
 mivel ennek ideiben ezt a' birodal-
 mat a' *Törökök* birtokokban hajtot-
 ták.

Továbbá ez a' *Római* birodalom
 mondattatik *Romano-Germanicum*-
 nak, ugyan-is Nagy *Károly Tásbár*
 a' *Longobárdusokat*, *Gottusokat* *Itá-*
liából ki-űzván viszsza foglalá az
 nap nyugoti birodalmat, melyet
Augustulus el-vesztet vala: Kinek
 ideitől fogván való birodalomnak
 folyása 7. *Dynastiákra* osztatik a'
 mai időkig.

Ebben a' *Romano - Germanicum* birodalomban 1. Tsáfzár volt Nagy *Károly Tsáfzár*, ki uralkodot 13. Efstendeig, 1. holnapig. 2. első *Ludovicus Pius*, 26-Efstendeig, 5. holnapig. 3. első *Lothárius* 15-Efstendeig. 4. második *Ludovicus* 19. Efstendeig, 10. holnapig. 5. második *Cárolus Calvus* 2-Efstendeig. 6. harmadik *Ludovicus Bálbis* 1-Efstendeig, 6. holnapig, 5. nap. 7. harmadik *Cárolus Crassus*, 8-Efstendeig 7. holnapig. 8. *Arnolfus* 12-Efstendeig. 9. negyedik *Ludovicus*, 12. Efstendeig. 10. első *Conrádus*, 7. Efstendeig. Eddig terjedet az első *Dynástia*.

Első *Henricus* 11. *Imperátor*, ki uralkodot 17-Efstendeig. 12. első *Otto* 37-Efstendeig. 13. második *Otto* 10-Efstendeig 14. harmadik *Otto*

Otto 19-Efstendeig. 15. második *Henricus Sanctus* vagy *Claudus* 23. Efstendeig, 5. holnapig. Eddig terjedet a' második *Dynástia*.

Második *Conrádus Sáligus* 16. *Imperátor*, ki uralkodot 14-Efstendeig, 10. holnapig, 12. nap. 17. harmadik *Henricus Niger*, 17-Efstendeig, 7. holnapig. 18. negyedik *Henricus* 50-Efstendeig. 19. ötödik *Henricus* 19-Efstendeig. 20. második *Lothárius* 13-Efstendeig. Eddig terjed a' harmadik *Dynástia*.

Harmadik *Conrádus* 21 *Imperátor* uralkodot 14-Efstendeig. 22. első *Fridericus Barbarossa* 38-Efstendeig 3. holnapig. 7. nap. 23. hatodik *Henricus* 7-Efstendeig. 24. *Filippus* 10-Efstendeig. 25. negyedik *Otto*, 4-Efstendeig. 26. második *Fridericus* 38-Efstendeig. Eddig terjed a' negyedik *Dynástia*. B 7 ne

Negyedik *Conrádus* 27. *Imperátor* uralkodot 3-Efztendeig, 5. holnapig, 10. nap. 28. *Wilhelmus Comes* 9-Efztendeig. 29. *Richárdus*. 30. *Alfonsus*, kik 17-Efztendeig. Eddig terjedet az ötödik *Dynastia*.

Első *Rudolfus Habsburgicus* 31. *Imperátor*, uralkodot 17-Efztendeig, 9. holnapig, 16. nap. 32. *Adolfus Nassovi* 6-Efztendeig, 6. holnapig. 33. első *Albertus Austriacus*, 10-Efztendeig. 34. hetedik *Henricus Luzéburgius* 4-Efztendeig 8. holnapig. 35. negyedik *Ludovicus Bavarus* 32-Efztendeig, 11. holnapig, 24. nap. 36. negyedik *Cárolus* 32-Efztendeig. 37. *Venceslaus* 22-Efztendeig. 38. *Rupertus Palatinus* 9-Efztendeig, 9. holnapig 39. *Jodocus Márcbio Moravia*, 6. holnapig. 40. *Sigismundus*, 27. Efztend-

Efztendeig. Eddig terjedet a' hatodik *Dynastia*.

Második *Albertus* 41. *Imperátor* uralkodot 1-Efztendeig, 8. holnapig 27. nap. 42. harmadik *Fridericus* 53-Efztendeig, 4. holnapig. 43. első *Maximiliánus* 25-Efztendeig, 5. holnapig 44. ötödik *Cárolus* 38-Efztendeig, 7. holnapig. 45. első *Ferdinándus* 6-Efztendeig, 4. holnapig, 7. nap. 46. második *Maximiliánus* 12-Efztendeig, 3. holnapig 47. második *Rúdólfus* 36-Efztendeig, 3. holnapig. 48. *Mattiás* 7-Efztendeig. 49. második *Ferdinándus* 17-Efztendeig. 50. harmadik *Ferdinándus* 20-Efztendeig, 3. holnapig, 10. nap. 51. *Leopoldus* kegyelmes Urunk ő Felsége. Eddig terjed a' hetedik *Dynastia*: melly birodalomnak mikor lészén vége Isten ritkában vagon. Ez

Ez M. U. T. N. U. a' négy *Monarchiákban* Uralkodo *Királyoknak* és *Isáfszároknak* neveknél rővideden le-irt *Lajstroma*, mellynek elő számlálásával kégyelmeteket terhelnem kellett. Hogy annak okaért mind ez a' *Lajstromotska* mind e' *Historiátskának* fordítása nap-fént lát mint fellyeb-is emlitém: minden a' kégyelmetek Isten ditsőségéhez-való buzgoságának: a' Tanolokkoz-való Istécsindulattyának: magoknak a' *Historiákban* - való gyönyörködterésének és másokat-is ara-való felindittatásának köszönye. Melly kégyelmetek Istenes indulattyáért Isten kégyelmeteket szeresse: meg-romlot *Sionának* kőfalainak építésére 's építőjinek segítésére éltesse: kégyelmetek házait fellyeb fellyeb emellye: annak elő menteliz

telivel ellenkezőknek szándékokat haszontalanná tégye: és kégyelmeteket a' jóban mind a' tökéletesésig nyomossá tégye, kévantom.

Kégyelmetek

*Meltatlan's egygyűgyű
alázatos Szolgája,*

DALNOKI B. MARTON,
a' *Maros-Vásárbellyi Scholának*
Mestere.

ELŐL-JAROBESZED

A' KEGYES OLVASOHOZ.

K. O.

Annaeus Florus-
nak, a' Romaiak-
nak, Rómulus Ki-
rályról Trajánus

Imperátorig, hétszáz esztendőknél, el-
folyása alatt végben ment viselt dolgait
Városának épületinek: Királynak U-
ralkodásinak: Pólgárinak maga viselői-
nek: Császárinak életének Historiáit,
hogy Nemzetünk olvashatná, és abban
való jeles példákrol, életének, erköltsé-
nek, társaságának, igazgatásának,
egy szóval minden dolgainak rendit
tanulhatná: adtam elmémet ennekeltö-
te egy néhány napokkal arra, hogy ez
Könyvetske magyar nyelven sülettetnek.

Ha pediglen valaki okait kéri e'
sán-

sándekomnak, és e' Historiátska kö-
rül való együgyű forgolodásomnak: Fe-
lellyenek meg én képeben, sok Népek
és Nemzetsegek, kiknek nyelvekre for-
ditva sok szép és hasznos Historiák van-
nak: Mellyekből akár Felső, akár alá
valók, akár Tudósok, akár edgyügyűek,
akár Férsiak, akár Áßßonyok, akár
öreges, akár Ifjak: A' Királyoknak,
Császároknak, Városoknak, Birodalmak-
nak, Kegyességnek, Mértékletességnek,
álhatatosságának, 's a' t. Ellenben Ha-
ragnak, Irigységnek, Árúltatásoknak,
's a' több. jeles példáit nyomozzák. Ol-
vassa Spanyol Ország sületett nyelven
Sardanapalust, és Sibarist, Cyrust, és
Cambyfest: Francziai Ország, Tacit-
ust és Lipsiust: A' nagy Britannia,
a' Persáknak, Babylóniának, Görö-
göknek, Királyait; Ha földulok Nap-
keletre, maga nyelven Világot semlelő
könyveivel, Franczia, Macedónia, Pon-
tus, Syria, Arabia, és Egyptus bővöl-
ködik. Ha pedig boldogtalan nemze-
tünk-

tünket meg-rekinteni, nem lehet e' sem-
léője Cambyfesnek, Cyrusnak, Arta-
xerxesnek, Dáriusnak: nem lehet ol-
vasója a' Ptolómæusnak, és a' Sceleu-
cidáknak, Philippusoknak, Rómulus-
nak, Tulliusnak, Válerius, Publicó-
lának, Collátinusnak, Juliusnak,
Octaviusnak, Vitelliusnak és Tra-
jánusnak, 's a' több. Midőn azért
semlelném más Nemzeteknek boldog
Sorsakat és nagy Okossá-gokat, melyet
a' tulajdon nyelveken való Historiák-
ból szereznek, nem tartottam helytelen
dolognak e' kicsiny Historiátskát, mely
a' Római viselt dolgoknak Summája,
én-is magyar nyelven ki-adni.

Minémű nemes hasznai 's gyűmőltsei
vannak pedig, a' Historiák olvasásá-
nak 's tanulásának, haszontalan volna
K. O. annak elő sámlálásában fára-
doznom, 's tégedet-is fárasztanom:
Szóllok csak rövideden e' Florusnak, és
az ő Historiájának jó emlékezetiről.

Ez Authort a' mi nézi: Szülte ötöt
a' Vi-

a' Világnak javára a' Trajánus Tsászfár,
Uralkodásának idejében, mint erről ma-
ga-is bizonság Előljáró Beszédeben; kit
Vólaterránus Julius Florusnak nevez.
De mások L. Annæus Florusnak, 's
helyesen-is, mint erről a' régi Írások
bizonyosságok: szülte Spanyol Ország:
szülte a' Sénékának nemzetsége, mint
a' Tudósok írják.

Írását ez Authornak a' mi nézi: a'
mindenféle Neáárokkal 's Antidotu-
mokkal, felkelesztetett egész Patika: Mert
nintsen, vagy a' szövetségben való al-
hatatosságnak: Vagy az igaz uton mó-
don való győzedelmeskedésnek: Vagy a'
Hazához való szeretetnek: Vagy a' bi-
rodalomnak igazgatasának: Vagy az
erkölcsöknek, és minden Virtusoknak
világossabb tüköre, akár mely Histori-
cus írásában, mint L. Annæus Florus-
nak, Summáson; de hathatóson írt
négy Könyveiben, a' mint a' Királyok-
nak, Polgároknak, és Tsászároknak
viselt dolgaiból ki-tetzik.

A' Ki-

A Királyokat ha meg-tekinted: Rómulus példája bõltsen oktat, a sok ellenségek között való Városoknak építésére, annak lakosinak Baporítására, 's meg-tartására: Numa Pompilius utat mutat a kegyességre: Isteni tiszteletnek szorgalmatos gondviselésére: Tullius Hostilius a Virézségnek tanításában, Ancus Március, az épületeknek helyesen és hasznosan-való építésében, bõltsek: Tarquinius Priscus hazájának czimereinek 's méltóságának szerzésében tükör: Servius Tullius szemességre int a Társaságban: Tarquinius Superbus példájában minden társaság azt tanulja, hogy veszt természetü és hazájának romlására kegyetlenül igyekező Elöl-Járóját el ne szenvedgye, és maga szabadságot ez ilyenek ellen óltalmazza.

A Pólgárok és utánnok következendő Tsáfzárók okossága, mérészsége, vitészsége, serénysége, és minden Virtusi, oly tükörök melyekből sok szép életnek

nek Reguláji tündökölnék-ki: ugyan-is a hadi practicának tanulására: a partolkodásnak le-tsendesítésére: a hazai Törvényének meg-rontoinak példás képpen-való meg-büntetésére: a biradalomnak igazgatására: 's több jeles dolgoknak ki-tanulására, jobb Oskolat ennél nem találsz.

A mi pediglen K. O. e' Könyvetskének fordításának mi voltát illeti: kétségem nints benne, hogy ezzel nem annyira kedvet és a felölle-való jó emlékeztet, mint bal ítéletet és bestelenítést nyerek: mivel e' mostani Világnak természeti ez: hogy magát ugyan a' henységben foglalja: De ha valamire valakinek igyekeztet láttya, egész napjait annak czirmolásában és sóllásában tölti-el. Mindazonáltal látván 's hallván ez Historicusnak Academiákban Gymnásiumokban Collegiumokban 's Schólakban az egész Kereszténységben-való tanittatását, nem gondoltam a' bal ítélettel; hanem magamat ennek

ennek fordítására adtam: hogy a' melly Historiák a' Déaki nyelvben hallatnak, azonok magyar nyelven-is, avagy csak az olvasni tudó minden rendek között, közönseggé lennének.

Ha pedig fordításomat Vétekességgel vádolod: tud-meg hogy ez az Historicus igen rövid, homályos, és fontos Stylussal bír: a' mi magyar nyelvünk pedig olyan sok, hogy ezen, a' Déák sokat nem lehet hathatósan ki-mondani: az ő-ban Trajánus Imperátortól fogva, ki-nek idejében élt ez Historicus, eddig az ideig el-folyt 1400. Efstendők a-latt, az Exemplárok a' gyakorta-való ki-nyomtatás miatt, annyira meg-ve-sztegettetek, hogy sok helyeken értelmére alig meherini: annak felette, minden nyelvnek, a' szólásban vannak kivált-keppen-való tulajdonságai, úgy hogy edgyik nyelven-való szóllásnak formáit, soha hathatoson, és a' maga erejében, a' más nyelven-való szóllásnak formái-val ki-tenni nem lehet. Ugy hogy soha

egy

egy fordítás-is az Exemplárnak erejét valóságosan ki-nem fejezi.

Továbbá pedig hogy e' tsekély fordításomat értelmesen olvashasd K. O. ilyen punctumokat tarts-meg. Elsőbē a' mit a' Historicus egy két szóval mond-ki, sok helyeken azt bővebb, és sok szóból álló Sentenciákkal tettem-ki, mert ha a' Historicusnak rövid, homályos, és fontos be-széde szerént tettem volna-le, a' Historiát meg nem értetted volna: mellyben követtem Minellius Jánosnak e' könyvre való je-dzését, mellyet irt vólt 1664-Efstendőben Rotterodám-ban, és Bedegetett Vinétusnak, Stádi-usnak, Grutérusnak, Lipsiusnak, Pontánusnak, Freinshemiusnak, Zé-vécótusnak, munkáiból. Másodszor: gyakran emlékezik a' Historicus a' ré-giek sokása szerént az Istenekről, úgy mint Jupiterről, Saturnusról, Terminusról, Mársról, Cástorról, &c. Ismét Isten Ájszonnyokról: Venusról, Júnóról, Juventáról, Egériáról, &c. Kik-ről,

C

ról, mint azoknak tisztességiről-is, a' Pogányok sokása szerént- való Bóllásokat meg-hadtam: mivel ebből Historiát, nem Vallást tanulunk. Harmadszor: az olyan Deák sokat a' fordításban meg-hadtam, a' mellyeket ha magyarúl fordítottam volna annyira meg nem érthetnéd, mineművek, ezek: Præsidium, Orálni, Prædicálni, Causa, Virtus, Barbarus, Orátio, Imperátor, Aër, Privilegium, Præfectus, Præda, Testamentum, Corona, Fundus, Jus, Imperium, Titulus, Doctor, Monumentum, &c. Illyenek az Országoknak nevei: Hispánia, az az, Spanyol Ország, Italia Olosz Ország, Gallia Franczia Ország, &c. Ezeket többekkel edgyütt a' Deaki nyelven meg-hadtam. Negyedszer: Néhol a' Deák sokat magyarázattjával edgyütt le-tettem: mint Fortuna, Szerentse Isten Afßony: Virtus Fõságos tselekedet: Ancilè kerekded pais: Legio az az, hat ezer nyolcz száz harmincz Vitézekbõl álló Sereg: Cohors

hat

hat száz nyolczvan három Vitézekbõl álló Sereg, &c. Eotõdfzor: Szükségesnek itilem, mind ez, mind más Romai viselt dolgokról irt Historicusoknak meg-értésére, hogy a' Romaiaknak birtokokban levõ Tartományoknak: Törvényeknek: Vitézségeknek: Táboroknak: Tísteiknek: Zablójoknak: Fegyvereknek: Vitézség Czimrinek: Gyõzõdelmi Pompájoknak: Redciknek: Gyûléseiknek: Papjaiknak: Játékjoknak: halotti Pompájoknak: Eoltezeteknek: Magistrátusoknak: meg-tanulására, tenéked kevés sóval világosan útát mntassak.

A' mi a' Tartományokat illeti: a' Romaiknak birodalmok, mellyrõl ebben a' Historiátskában emlékezet vagyon, Berte séllyel, ki-terjed a' Világnak három részire: Európára, Afíára, és Afriçára, Európában elsõ Tartománya, Italia, mellyet bodóltattot-meg Romulustól fogva öt száz estendõk alatt: és abban az Etruscusokat, Latinusokat,

Cámpánusokat, Lucánusokat, Sabi-
 nusokat, Marsusokat, Peligusokat,
 Apulusokat, Bruttiusokat, Férenta-
 nusokat, Picenteseket, Umbrusokat,
 és sámtalan sok népeket. Azonban Hi-
 spánia, Gallia, Sicilia, Sárdinia Corsi-
 ca több Szigetekkel edgyütt: Illyria,
 mellyben laktának az Istrusok, Japide-
 sek, Liburnusok, Dálmatak, Vanda-
 lusok, Lébéátesek: Görög Ország, és
 abban Macédónia, Epirus, Achaja;
 és RácZ Ország. Ásiában ezek a' Tár-
 tományok halgattak ő tőlök: Cilicia,
 Bitinia, Pontus, Cappadocia, Syria, Ju-
 dæa, Arabia, Mesópótámia, mind a'
 két Arménia, és Assyria sok sámtalan
 Szigetekkel edgyütt. Mellyek között ki-
 vált képpen való volt Cyprus Szigete.
 Ki-terjedett birodalmok Affricára-is, itt
 birták Egyptust, Numidiát, Mauritá-
 niát, Lybiát, Cirénét, és Créta Szigetét.

Mitsoda Törvényei és Szokási vol-
 tanak pediglen e' roppant birodalomnak
 azokat le nem írhatom: Tsak ezt aka-

rom

rom hogy eziránt meg-tudgyad. Né-
 melly Törvények és Szokások tsak a' Ró-
 maiakra tartoztanak: Némelleyek az
 Látiumbéliekre: Némelleyek az egész
 Itáliabéliekre: Némelleyek minden egyéb
 Tartományokra: Némelleyek bizonyos
 Városokra. Illyen Városok voltak a'
 Rómaiaknál azok, mellyeket hivtanak
 Coloniáknak az az olyanoknak, melly-
 ekben midőn az ellenségtől meg-vette-
 nek, Római Lakosokat szállítottak, kik
 azoknak mezeit művelték. Illyenek vol-
 tanak a' Municipális Városok-is, az az:
 olyanok, hogy midőn azokat, meg-vet-
 ték, ha azoknak lakosok Rómában men-
 tenek lakni, olly Jus adatott nekik hogy
 Római lakosoknak hivatnának: a' kik
 pedig azokban maradtanak Manice-
 pseknek mondattak: mert nem magok;
 hanem a' Rómaiak között kell vala-
 magoknak Magistrátusokat választani.
 Illyenek voltak a' Præfecturális Vá-
 rosok, az az, olyanok, mellyek midőn
 valamit vétettek, vagy Szövetségeket

C3

meg-

meg-ronították, minden szabadságtól meg-fosztattak, és a' Romai Praefectusok úgy bántanak azokkal, hogy gonosz tselekedeteket meg-bánnak: Illyenek voltak, a' sok bővetséges Városok, melyekben külömbféle szokások voltak.

A' Vitézséget a' mi illeti: a' solgai rendekből, közösségből vénekből táborot nem gyűjtöttek; hanemha utolsó veszedelmre jutott állapotjokban mint volt Annibálnak és a' Gallus Senonesek idejében: hanem a' Servius Tulliustól Clasisókra az az, adózó semélyekből álló rendekre, és Centuriákra az az, mindenféle Mester Emberekből álló rendekre el-őstott szabad és Nemes semélyekből. Ezeket midőn Polgárokat választottak, meg-oskették, Hazájokhoz és Magistrátusokhoz való hűségre erős hitel: melyet mondtak Sacramentumnak Tizen hét Eftendőskorokig az vitézségre fel nem vették ezeket; hanem tizen hét eftendőskoroktól fogván, huszon négy eftendőskorokig: Kik a' Zászló alól

lól alól ki nem állhattanak negyven Eftendőskorokig: melly eftendő sármot, ha ki-töltették szabadok voltak hogy a' fegyvert le-tegyék: de ha azután is a' Zászló alatt meg-maradtanak Veteránusoknak, az az, regieknek mondtak,

A' Táborok három félek voltak, Legiók: mellyek csak Romai semélyekből: vagy bővetséges barátságoknak táborok; mellyek az Italiai népekből: vagy segítő Seregek, mellyek az Italiai kívül való népekből, állottak. Egy Legióban néha több, néha kevesebb sármu Vitézek voltak: midőn leg nagyobb volt egy Legió állott hat ezer és száz gyalogokból, és hét száz harmincz lovasokból, melly sármot én is e' munkátskámban követtem. A' Tábornak kisebb darabjait, úgy mint a' Cohórsot, Manipulust és Centuriákat a' mi nézi: egy Cohors, egy Legionak tized része, egy Manipulus a' Cohorsnak harmada, egy Centuria pedig egy Manipulusnak fele: úgy hogy midőn a' Legió állott hat ezer

nyolcz száz harmincz Vitézekből, a Cohors hat száz nyolczvan háromból: A Manipulus két száz huszon nyolczból: a Centuria száz tizen négyből: melly számot én-is követtem. A Szövetség Barátoknak és segítő Táboroknak Seregeit, többire a Tábor két Szárnyára rendelték: és így mivel a Sárnyat Deákul Alának mondják őket-is Aláreszeknek mondták. A Táborban lévő Vitézek közül némellyeket Veliteseknek az az, Serényeknek, és mint egy repülőeknek: némellyeket Háttátusoknak az az, Kopját viselőeknek: némellyeket I princepszeknek az az Tábornak elein állóknak: némellyeket Triáriusoknak az az, harmadik rendben állóknak hívtak: kik a harmadik rendben Paissal, Kopjával, és egyéb fegyverekkel állottak. Némellyik darabját a Tábornak mondták: Levis armaturának az az, Gyenge Seregnek, mivel ebben semmi reménységek nem volt, hogy e győzedelmet venne, ha a harcz erre jutott volna.

na. Ezeket hívták: Terentariusoknak, Rorariúsoknak, Accersusoknak: Kik helyiben azután: az Antesignanusokat, Sagitariusokat, és Funditorokot rendelték, az az, kik az ütközet előtt nyilakkal, kövekkel és dárdákkal ellenkeztek. Némelly Vitézeket mondtak Evocatusoknak az az ki hívatattaknak: kik nagy Vitézségeért, Serénységeért, és hadakozásban való se-mességeért; a lakosok, szövetségés társak gyalogok és lovasok közül vagy levelek vagy izenések által az Imperátortól nagy fizetésre ki-hívattak és tisztviselőkké tétettek.

A Gyalog Tábornak Tisztei Tribunusoknak és Centurioknak: a Lovas Tábornak Tisztei Praefectusoknak és Decurioknak: mind ezeknek pedig fő Tiszteik Imperátoroknak és Légátusoknak hívatattak. A Tribunusok az gyalog Légioknak: a Praefectusok vagy Praetorok az lovas Legioknak Generáli voltak: a Centuriok pedig-

len az gyalog Cohorsoknak, és Manipulusoknak: a' Decuriók a' lovas Cohorsoknak és Manipulusok Kapitányi és Hadnagyi.

Az Imperátorok a' Tartományokban és hadakban voltanak legelső, mintha a' tartományoknak és hadaknak Fő Generálissai kik magok mellé két semelyeket választottak, néha a' Pólgárságot viselt Emberek közül, néha más nagy rendek közül: kik őket tanátsokkal, munkájokkal minden sükségekben segítették. Ezeket hívták Legatusoknak, néha Quaestoroknak.

A' Zászlók, vagy a' gyalogok-é: vagy a' lovasok-é: vagy Legiók-é vagy Manipulusok-é voltanak: melyek hivattattak Aquilának, Signumnak, Vexilumnak. Minden Legiónak voltanak egy egy Aquilái, az az, olyan Zászlók, melyeknek tetejében egy aranyból álló Sas helyezettett, mely sokáig innen vettene fel, hogy Romulus Sasokat látott vala, midőn Rómát akarná épít-

építeni. A' Signumok sok állatoknak, úgy mint Farkasnak, Minotaurusnak, Lónak, Vadkannak, Elephántnak, Sphinxnak és Sárkánynak képit viselték; honnan nevezettek azoknak az állatoknak nevezetirül, mellynek képét viselték. A' Vexilumok, a' lovasi rendnek Zászlói, melyek állottak negy fejeletű Kópikra fel-függesztetett materiákból, melyekre arannyal az Imperátornak nevét le-írták.

A' Fegyverek is sok félek voltak: a' Velitéseknek az az, a' közönséges ütközett előtt, ellenkező Vitézeknek ezek voltak Fegyverei: Gladius Hispanensis az az, Spanyol orsági kard: Hastula triumphum az az, mint egy bárom signi Kópia: Spiculum az az, rövid seges dárda: Parma az az, kerek páis: Cassis vagy Galea, az az, bőrből vagy egyéb materiából álló Sisak. A' Hastatusoknak az az, kopját viselőeknek: Princepsoknak az az, a' tábor első rendiben vitézkedőknek: és triariusoknak

nak az az, a' harmadik rendben lévőeknek fegyverek ezek: Scutum az az, Kerek Pais: Gladius Hispanensis, az az, Spanyol Orsági Kard, Galea Aërea az az, Rézből álló Sisak: Lorica az az, vagy réz-plehből, vagy bal-héjből álló Panczél: Pila duo az az Két háromsegű vasas dárda, mellyik közül egyik hosszabb a' másik rövidebb volt.

Az Imperátoroknak ezek Czimeirei: Corona Triumphalis, az az, olyan Corona, melly azért adatott az Imperátoroknak, hogy magok, magok Vitézségekkel nyerték meg a' győzedelmet: Corona Obsidionalis, az az, olyan Corona melly adatott annak a' ki vagy a' Lakosokat vagy a' Szöveséges népeket a' meg-szállott Várokból ki-sabadította: Corona Civica, az az, olyan Corona melly adatott azért, ha az Ellenségen győzedelmet vettek a' Lakosok halála nélkül: Corona Muralis, az az, olyan Corona, melly adatott azért, ha az Imperátorok magok mentenek. Elsőben

sőben az ellenség várá alá: Corona Vallaris vagy Castrensis az az, olyan Corona, melly adatott azért, ha az Ellenség közé elsőben rohantanak: Corona Navalis, melly a' Tengeren-való győzelemért adatott. Egyéb Czimeireik is voltak: arany Kopja, arany Pereczek, arany Lánczok, és sok czifra Lóöltözetek: mellyeket Faleráknak neveztek.

A' Triumphus-is az az, győzedelmi Pompa a' Vitézségnek nagy Czimeire: mert a' győzedelmeskedő Imperátorok nagy Pompával szoktak vala bé-menni, Rómában. Midőn vagy Sölgákból álló Tolvajokon, Tengeri Tolvajokon, és Lakosokon vettek az Imperátorok győzedelmet, mint Pompéjus a' Ciliciabelieken, mások Mácédonián, Trácián, és a' Cæsar Pompéjuson: akkor semmi győzedelmi Pompát azoknak meg nem engedtek: hanem csak akkoron mikor külső Ellenségen győzedelmeskedtenek. A' kik Szölgákon Tengeri Tolvajokon győzedelmeskedtenek azoknak engedtetett,

Ovatio az az, az a' Pompa, mellyben a' Vitézek fel-kialtottak a' győzedelmeskedő elől-jaronak tisztességire: és annak a' győzedelemnek meg-köszönésére, áldoztanak jóval. A' Triumphus ilyen forma volt: elől mentenek a' trombitások midőn Romában bé-mentenek, vagy győzedelmet vagy ütközetnek kezdetit jelentő nótákat fúvni ezután mentenek a' Koszorúkkal és bokréttákkal áldozatra fel-ékesítettett ökrök: ezután az ellenségtől nyert pradák, képek, írott kárpisok, edények pohárok, fegyverek, aranyak, ezüstök: a' meg-győzetterett nemzetiségnek Czimerei: a' meg-vett Városoknak le-rajzolt képei: azután a' meg-győzetterett Imperátorok lánczokon: azután a' Római Imperátor egy nagy magos sekéren győzedelmet jelentő Királyi köntösiben, borostyán koszorúban. A' sekereket pedig néha Szarvasok, néha Oroslányok és elefántok vonták. Ezután mentenek az Imperátor Attyasiai, Sógorai, Vejei, &c.

Ez-

Ezután a' győzedelmeskedő tábor, a' lóvasok, a' gyalogok a' magokrendekben: némellyeknek koszorú fejekben és győzedelmi Pompát jelentő énekeket énekeltek: némellyek arany gyűrűket, némellyek Kopíájokat, Coronájokat, lövő Szerbámokat, Sifakjokat, és sok különb különb Vitézségeket jelentő Czimereit mutogatván. E' nagy Pompával, az Imperátorot vitték a' Capitolumban: holott az Isteneknek egy bikával vagy ökrrel áldoztanak, és köszönséges vendégséget írtettek. E' volt a' Romaiaknál a' Triumphus, győzedelmi Pompa.

A' miilleti a' Romaiaknak rendeit, azok sok félek voltak. Ugy mint Tribus, az az, három felé osztott rend. Romulus a' Ramnefis Tatiús, a' Sabinusok Királya a' Tacienfis; az Etruriai Lucomone Király a' Luceriai rendet szerzették. Classisok az az, adozó rendek. Ezek között az első rendnek száz ezer: másodiknak hetven ezer: a' harmadiknak ötven ezer, a' negye-

negyedik huszon öt ezer: az ötödiknek: tizen egy ezer: Imperator képeire vert pénzt kellett adni. Centuriák az az, olyan rendek mellyekben mindenféle mester emberek voltak: Senatorok, az az, tanátsi rendek: Equitesek az az, Nemes rendek: Plebs az az, Köz-Nép.

A' Romaiaknak Gyűlések mivel a' Nép Curiákra, Centuriákra, Tribusokra oszlott vala; három félek voltak. A' tanáts gyűlése Comitia Curiata, volt a' közönfészes dolgoknak traktájáról: kiváltképpen midőn tisztviselőket töltenek, Törvényeket csináltak: és törvényeket ültének. A' Centuriáknak és Tribusoknak gyűlések volt, vagy a' piácson, vagy a' Marsnak szenteltetett mezőn: aholott a' Magistratus órált a' köz nép előtt, jelentvén azoknak a' tanáts akarattját. A' Centuriáknak gyűléseket Centuriata a' Tribusoknak gyűléseket Tributa Comitáknak mondták. Ha ezeknek a' tanáts végezte tettzett, Voxot mondtak, és annak vége-

végezése ezek által-is meg-erősödött: ha nem tettzett, a' köz-népnek előljároja, Tribunus ellené mondott im e' sóval: VETO, VETAMUS, az az, Tilalmazom, Tilalmazzuk.

A' Papok között némellyek mondatnak Pontifexeknek, kik minden Isteneknek tiszteletre viseltének gondot: de voltak olyanok-is, kik csak bizonyos Isteneknek aldoztanak. Illyenek a' Lupercusok az az, olyan Papok kik a' Pánbar-moknak Istenének innepit mezeitelen szentelték-meg: Potitiusok, kik az Herculesnek: Sodales Tirii, kik a' Sabinusoknak Isteneinek: Saliusok sókő Papok, kik a' Marsnak: Vestales Virgines, szűz leányok, kik Vesta Isten Asszonyának: Flaminesek, kik között némellyek Jupiternek, némellyek Marsnak, némellyek Quirinusnak aldoztanak. Voltanak Augurok, madár sóból jóvendőlők: Aruspexek, az az, barom bélnek meg-nézéséből jóvendőlők; Fetialesek had és békeesség hirdetők: Epu-

Epulonesek az az, játékok között rob-
zódo Papok: Duum Viri Sybillini, két
Ferfiak, kik a' Sybilla Isten Asszonyának
könyveire viseltek gondot: Rex Sacri-
ficulus, ki a' Királyi áldozatokat vitte
végben: Fratres Auales, kik a' gabo-
nákért: Curiones kik a' tanátszáért
áldoztanak.

A' játékok vagy a' helytől vettének
nevezetet, a' mellyben végben mentenek.
Innen mondattak Circensés és Scenicus
játékoknak. Circenséseknek azért:
mert a' Tarquinius Priscustól a' Pa-
latinus és Aventinus hegyek között
rendeltetett nagy kerekded helyen ment
végben; még pedig úgy, hogy a' játék
nézők a' jádzók körül állának. Sce-
nicusoknak azért: mert a' Scenákban
levél sínekben mentenek véghez. Vagy
a' játékoknak végétül. Innen Sace-
reknek az az, Szenteknek mondattak,
mellyeket az Isteneknek bonteltek. Vo-
tívusoknak az az, fogadásbélieknek;
midőn vagy a' győzedelemért, vagy jó
egés-

egészségért &c. Tsináltanak játékokat,
Funebrieknek az az, halotti Pompát
jelentő játékoknak: mivel a' meg-höl-
tának tisztességeért sokas vala; hogy
játékokat tsinálnának, Ludiſtusoknak
mellyben a' tanulatlanok jádadozta-
nak; hogy magokat a' valóságos dolgok-
ra késsitenék.

A' halotti Pompában ilyen dolgokat
vitte végben. Midőn valakik meg-
holtának atyafiai azoknak seimet,
sajokat befogták; de magok gyerme-
keknek szabad nem volt a' Mæiusnak
rendeléséből. Azután annak találát
meg-kiáltották: meleg vízzel meg-mos-
ták: fel-öltöztették és az ajtók eleiben
ki-tették: nyolczad nap után a' reme-
tésre ki vitték, azokkal el-vívén az ő
viselt dolgokat jelentő Czimeret; miné-
műnek voltanak a' Fejsék, Fejverek,
Coronák, Zászlók &c. Végtere: óltár
formára nagy rakás fát raktanak, és a'
hólnak testét kenetekkel meg-kenvén; az ő
meg-égették: azután hamvát egy veder-
ben

ben fedték: annak Attyafiait a' Pap háromszor tiszta vízzel meg-hintette: és ezt kiáltotta: Meny-el szabadoson, meny-el szabadoson, meny-el szabadoson. A' kik pedig ki-kisértek vala így butszutanak-el: Meg-botsás, meg-botsás, meg-botsás, mi-is minnyájan tégedet a' természetnek folyása Berént, követünk.

A' Rómaiaknak öltözetek-is sokak voltak. Ugy mint: Tóga, felső ruha, melly gyapjúból állott, de külömb külömb némei voltak: Trabea, Királyi ruha, vagy olly ruha kit a' győzedelem után vett reája az Imperator: Tunica a' felső ruha alatt való kitsindolmány: Subucula ennél-is rövidebb belső ingen való dolmány: Paludamentum Királynak 's Kapitánynak hadi öltöző ruhája: Ságum kurta mente: Katonai öltözet: Læna gyapjúból álló, hadi felső ruha: Ricinium négy segű hadi

hadi felső ruha: Lacerus más formájú Köpenyeg. Több öltözetnek neme-is forog e' Historiátskában: de az Olvasó az olvasás közben a' környül álló dolgokból azokat meg-értheri.

Hosszas beszédem után K. O. a' Rómaiaknak Magi rätusiról és Tisztviselőiről való beszédemmel Elöl Járó beszédemet el-végezem. Elsőben Tisztviselők voltak a' Királyok: azután két Consulok: kik a' birodalmat igazgatták: kiknek uralkodások csak Esztendeig terjedett. Egyik benn a' Városban, a' másik kívüül a' Táborokban viseltenek gondot. Ezek mivel a' Nép előtt jártanak Praetoroknak: mivel Törvént ségáltattak Judexeknek: mivel annak javát munkálkodták Consuloknak mondattak. Voltanak Censorok-is az az, meg szám-lálók. Ezt a' Tisztet csak azok érték-el, kik már Pólgárok voltak; jöllehet a' Városnak építése után 402-Estendőben arra ment a' dolog, hogy mások-is lennének, még peniglen ketten: edgyik a' köz

köz nép között: Sőt 622-Eftendőben
 ezután mindenik a' kösség között vála-
 ratott. Ezeknek tíftek e' volt: hogy
 minden Római lakosoknak nemzetsége-
 ket, javokat meg-sámlállyák: a' Tem-
 plomokra, útakra, tárházakra, adóból
 gyűlt gazdagságra gondot viselnének:
 erköltsökre vigyáznak: a' tanátsban
 és a' nemesi rendben Elöl-járókat vá-
 lafstanának: a' véikeket megbüntették;
 ha tanátsbéli semely véikeznék a' ta-
 nátsból ki-vettették: a' nemesi rendet
 a' nemesi rendből: a' Tribusokban lé-
 vőket Tribusokból. Vóltanak Præto-
 rok-is: ugyan-is, midőn a' sok hada-
 kozások mind a' két polgárt el-vonnák:
 és nem vólna a' ki gondot viselne a'
 Városban: a' Városnak építése után
 387-Eftendőben, rendeltek egy Præ-
 tort: azután 510-Eftendőben, a' nép-
 nek sokasága miatt másodikat. Egyiket
 hívták Urbanusnak, az az, a' ki a'
 Római lakosoknak, mindenben mint a'
 Polgárok, azon méltóságban, authori-
 tásban

tásban törvényt szolgálta: és őket igaz-
 gatta: a' másikat Peregrinusnak, ki a'
 kívül-való és nem Római lakosoknak
 dolgait forgatta: midőn a' Polgárok
 kívül hadat viselnének. Azután a' tar-
 tományoknak saporadása ezeknek sá-
 mokat-is öreghitette. Néha négy volt,
 mint a' Városnak építése után 526.
 556-Eftendőben: azután ismét többek
 673, 707, 708, 709. 725-Eftendőkbé.
 Vóltanak Ædilisek, Egyház-Fiak: ket-
 tő a' köz népe, kik a' köz-népnek Elöl-
 járójának a' Tribunusoknak szolgálta-
 nak: és minden épületekre; mellyek a'
 köz népet illették, gondot viseltenek.
 Kettők vóltanak kiket hittanak Curu-
 leseknek; kik a' Fátékokra, Templo-
 mokra, Királyi Házaakra, Theatrumok-
 ra, Tanátsházra, kőfalakra viseltenek
 gondot. Kettőket ismét Cerealeseknek
 neveztek: kik a' közönséges gabonára
 viseltenek gondot. Vóltanak a' kösség-
 nek Tribunusi az az, Fejedelmi. Ugyan-
 is a' köz-nép nem szenvedhette a Római
 Tanáts-

Tanátsnak kegyetlen és móddnélkül való nyomorgatását; pártot ütött az ellen a' Város épületi után 259-Eftendőben. Nem-is békélt meg azzal: valamig az ékesen szóló Menenius Agrippa jóvalliságából magának olly Fejedelmet nem nyert, ki őtet a' Tanács ellen oltalmazná. Ennek hírenélkül nem tselekedhetett a' Tanács a' mit akart. Ismét a' Városnak épületi után 160-Eftendőben, egyrendeltetett a' más mellé: annakutánna többek, kiknek alkalmatlankodása, volt a' Rómaiak közt-való gyakor pártolkodásnak oka. Vóltanak Questorok az az, Kints tartók vagy Ilpányok. Ezek közöttül némellyek meg-büntettek, az Ember ölköt, buyos bájosokat, és egyéb czégeres vétekben élőket. Ezeket bívták Capitálisoknak, az az, Főben járó dolgokról itilőknek. Némellyek az adóból fel-fedett gazdagságra és kintsre vigyáztanak vagy Rómában vagy a' Tartományokban. A' kik Rómában vóltanak Urbánusoknak, az

az,

az: Városiaknak bivatattak: kik a' Saturnusnak benteltetett kintsre: az adóból gyűlt gazdagságra: a' nyert praédának el-adattatására: és tsatán el-esetteknek Bámlálására: a' külső kőveteknek gazdálkodására: és azoknak közönségesből-való ajándékozására rendeltetek vala. A' kik a' tartományokban vóltanak mondattattak Militareseknek vagy Provincialisoknak. A' Militaresek, az az: Vitézek gondviselői az egész hadnak élésre és hó pénzire viseltek gondot: a' Provinciálisok pedig, minden tartományokban a' mindenféle adót fedték-fel. Vóltanak a' külső tartományokban Proconsulok, az az: Rómában lévő Consuloknak semélyit viselő, kik azokat igazgatták: vóltanak Proprætorok, az az: kik a' külső Országokban, viselték semélyit a' Római Prætoroknak; Kiknek azon hatalmok vólt a' Városban: midőn a' Polgárok kénseritettek a' hadviselésre kimenni: mint magoknak a' Consuloknak.

D

A' Di-

ELŐLJÁRO BESZED.

A Dictátorok minden tiitek felett való tiitek voltanak: kik mivel a' köznépek is parantsoltak, mondattak köznépek Magisterinek. Ezek csak felesteig uralkodtak: hogy nagy uralkodásokkal vißba ne élneek; ha idejek tovább terjedne.

Ezeket a' Punctuokat akarám K. O. néked jelenteni, e' tsekély fordításomnak mind mentségére, mind jobban-való értelmére: ha mi ezeken kívül volna, a' melyeket kellene jelentenem, azokat elhagyó: mivel a' K. O. azokat az olvasás közben által láthattya. Végezetre ezt az egy dologot kívánó tőled; hogy e'nek a' Historiátskának olvasásában, ne csak imél ámal forgolodgyál, ha megakarod érteni: mert e' néböv beßédü hanerővid és fontos értelmü: mellynek hasznos példáinak, s reguláinak hasznait: midön sivesete velled vékony tehetőség berént közlöm, vedd jó neven. Irám Maros-Vásárhelyen. A' Christus születése után 1700-ben. Mart. 16. napján Légy jó egészségben Kegyes Olvasó.

Tenéked minden jót kíván

DALNOKI B. MARTON,
A' Maros-Vásárhelyi Scholának Mestere.

L. Annæus Magyar Florusnak ditsiretíre Magyar nyelvre való fordítójának penig DALNOKI MARTONNAK, a' Maros-Vásárhelyi Scholának Mesterének bötületire: íratott Atyafiságos és barátságos Magyar Versek.

Ertelmes beszéddel jobb egy szót szollani
Hogy nem mint egész nap más nyelven beszélni,
Mellyben csak egy szót is más né fog érteni,
Hanemha szót hallya fog széllel fülelni.
Szépen hangitsalni tud a' Filemile,
De szép szavainak semmi az értelme:
Ha idegen nyelvek szmedben betüje,
Nem értvén; dologoknak nem lészesz értője.
Ha dologait Persa szaporán beszéli,
Ha ezt ezer közül egy fogja érteni,
Száz hüz ezeren is fognak találkozni,
Kik százának léznek tsupa szemlélői.
Magyar ha halgatod Szeretsen beszédit,
Vagy Syria nyelvek folyó ideáit,
Semmi: te nem veszed ezeknek értelmit,
Tsudálad szájából ki-módott szavait. Ita-

Italusok nyelvét a' mi ma illeti,
 Ha közötte fogja kettő három tudni,
 Nem tudják százakon mi ennek *Virtusi*,
 Ha befélsz százanként kezdnek tsudálkozni
 Deák Historia szép dologoknak annya, i
 Tsászárságainak gazdag kintse háza,
 Hogy jól folydogallyon kinek kinek dólga,
 Gyakorta tsendesen ezt minden olvassa,
 Utad van *Florusnak* fok szép dólgaíra,
 Ertelmes nyelveden-való olvasásra,
 Ki jó szándékából ezt meg-fordította,
 Igyekezett szível mindenenk jóvára.

*A' Florusnak Deákbold magyarra
 való fordítójának, DALNOKI
 MARTON Uramnak, méltó be-
 tsúletire, szeretetből irtam,
 FELFALUSI JOSEF,
 a' Maros-Vásárhelyi Ecclesiá-
 nak Tanítója.*

A Kar melly dologban három van olly erő,
 Melly szeretetire mást vonni érdemlő,
 Ha a' méltóságos, hasznos, kedves, 's kellő,
 Mind ezekkel a' szép Historia fénlő.
 Nagy méltóságú e' magában bár nézzed,
 Sok munkát érdemel hogy ezt meg-fre-
 rezzed, (nél hidgyed,
 Arany kúts ez: drágább minden kints-
 Kintsel tellyes házat ezzel nyit-meg kezed.

Ott

Ott látod-meg osztán melly fok ennek
 haszna,
 Ott van a' fok féle tudomány alakja:
 Ez te életednek szülő édes annya:
 Minden *Virtusidnak* ez arany bányája.
 Egészeges, 's szagos rakott patikára
 Itt találsz: azonban olly mutató újra,
 Melly mutat életedet mellyen vezess jóbra,
 Es fok *Lábyrintus* miképpen hadgy balra.
 Szép dologtenéked tanulnod más káran,
 Veszett-akarató Emberek halálán,
 Hogy ördög mérgének maszlagos uralán,
 Magad meg ne vakits, fokaknak példáján.
 Hasznaután e' még *gyönyörkötető-is*,
 Bűdban vigasztalód 's kedvedet szerző-is:
 Változó Sorfodban igazít társra-is,
 Allapotod nints olly hogy nints párjatokis,
 Látta ezt e' *Florus* tudos fordítója,
 Tudta virágának hova ér-ei szaga,
 Nintsen főtét mellyben ne fénylők világa,
 Ez lámpást óazért tette köz asztalra,
 Köszönd hát éretted-való fáradságát,
 Hasznodnak örülő szorgalmatosságát,
 Kérjed rá Istennek bőséges áldását,
 Hogy Istennek háza lássa több munkáját.
*E munkának érdemlett ditsiretit: a'
 munkálkodónak méltó birét
 nevét: magának a' munkáló-
 dóhoz-való igaz indulatnyár
 's ba.*

D 3

's barátságát ezekkel terjeszti,
 minap a' Méltóságos Gross
 Bethleni BETHLEN SAMUEL
 é Nagsága Udvari Prediká-
 tora, most pedig a' Maros-
 Várhelyi Ecclesiának egyik
 Tanítója, NADUDVARI
 PETER.

Jeles fok népeknek szorgalmatossága,
 Kik között divatban vagyon Historia,
 Erről bizonyítható téggyen a' mély Volga,
 Rhénus és nagy Pádus mészze ki-folyása.

Mások azt jól tudják fok Monarchiákba
 Királyi Korona Babiloniában,
 Mint vött eredetet 's Macedoniában,
 Az Augustus által nagy Italiában.
 Hadról kiki olvas bölts Historiákat,
 A' szép békeességről jeles szép példákat,
 Hasznos 's bölts dolgokra mutató utakat,
 Mellyből életére szerez okosságot.

Szegény magyar Nemzet mit tudez te

Néréről?

Mit olvasz Királyok Tsászárok dögáról?
 Fénlő Országoknak igazgatásáról?
 Hogy himet varranál fok jelesformakról?
 Annaus Florusnak jeles szép beszédi,
 Ez ilyen utaknak jeles vezetői,

Mellyel

Mellyet magyar nyelven a' ki veled közli,
 Illendő é tőle ezt jó neven venni.

A' Maros-Várhelyi Scholának ér-
 demes Mesterének, DALNOKI
 MARTON Uramnak, a' N.
 Enyedi Collegiumban laktunk-
 ban, kedves kamarás tarsom-
 nak 's barátomnak tisztességéért,
 ezzel tartoztam, GALAM-
 BODI MIHALY, a' Vajai
 Ecclesiának Tonítója.

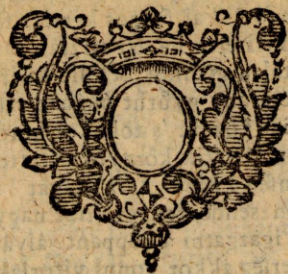
Virágokkal telyes kert oltalmazója,
 Szép rosákkal szagos kertész fő daikája,
 Méltó ditsiretre ha azt tisztán tartja,
 Haszontalan gyomot belőlle ki-irtja.
 Méltó arany gyűrűt újjában viselni:
 Mars Fiai közzül 's tollakat hordozni:
 Ki midőn láttatik környül vétettetni,
 Az ellenség közzül kész magát ki-vágni.
 Midőn tsendes tenger vízfé nagy hajókat
 Könnyű igazgatni a' roppant gályákat,
 De mesterfég akkor vonni vitorlákat,
 Midőn hajó érez retentő habokat.

Azt nem tagadhatod Florus fordítója,
 Hogy szélvész kertedet 's kertünket ne fujja,
 Mars 's tenger tegedet hogy ne asztromolna,
 Ne forgassa élted, fok formában kotzka.

Oltalmazod *Florust* e' Zenebonában,
Nemzeted nyelvére fordítod fok búdban,
Hogy ezt taeleköded tengeri habzásban,
Ezért neved nem lesz úgy híszem nótában.

Az *Annæus Florusnak* magyarra
való fordítójának méltó ditsi-
retire: és barátságának fel-
bomolhatatlan szövetségének
meg-mutatására, írta ezeket,
VAIAI ISTVAN, az
Pánádi Ecclesiának Tanítója.

LUCI-

L. ANNÆUS FLOR. ELŐ KÖNYVE. I

LUCIUS ANNÆUS

Florusnak a' Rómaiaknak viselt
dolgairól-való négy
Könyve.

ELŐL-JARO BESZED.

Római Nép *Rómulus*
Királytól fogva, *Augustus*
Tsásárig, hétszáz Eftendők-
nek, alatta, olyan sok dolgokat vit
végben, mind békefűgének mind ha-
dakozásának idejében, hogy ha vala-
ki ennek a' birodalomnak hatalmas
völtát őssve veti Eftendeivel, ennek
az ő idejét sárossabnak itelné lenni.
Olyan messze ki-terjed az egész vi-
lágra ennek hadakozása, hogy a' kik
ennek viselt dolgait olvassak, abbúl
D s nem

nem egy Nemzetnek, hanem az egész
Emberi nemzetnek viselt dolgait ta-
nulták. Ugyan-is olyan sok dol-
gokon és veszedelmeken fordúlt meg,
hogy ennek a' birodalomnak fel-állit-
tásában látnék munkálkodnia a' *Vir-
tus*, az az: Jószágos tselekedet, és a'
Fortuna, az az: Berentse Istén Áßßony.
Minekokaért e' Népnek mint mások-
nak-is viselt dolgait sükség meg-tud-
ni, mivel pediglen a' dőlógnak nagy-
sága akadályúl vagyon: és annak kü-
lömb külömb volta bándékomban
meg-gátol: ugy tselekezzem, a' mint
tselekezznek a' *Geographusok*, az az:
kik a' Földnek Tartományit kised
táblában le-ßókták írni: ilyen For-
mán én-isa' Római népnek viselt dol-
gait rövideden le-írom, ebben nem
keveset használván, a' mint reménlem,
ennek a' minden népeket fellyúl hala-
dó népnek hírének, tsudálkozásra-
való ki-tételiben: ha tudhillik egy-
bersmind és rövideden ennek minden-
felé

felé ki-terjedett hatalmas vóltát meg-
mutatandom. Ha azért a' Római nép-
ről valaki úgy gondolkodik, mint egy
Emberről: és annak egész idejét meg-
gondollya, mint vólt annak kezdete:
mint nevedet: mint ment az ő If-
júi erős és méltóságos állapottyára és
azután mint jutot koros és meg-ért
állapottyára: annak négy *grádussá*
és négy formában- való előmenetelit
csében veheti. Idejének első *grá-
dussa* vólt a' Királyok alatt, mint egy
kétszáz ötven Esztendeig, melly esz-
tendők alatt, veszekedett, minden ő
Városa körül lakó Szomszéd ellenfé-
givel. Ez az ideje vólt gyermeki ál-
lapottyá. Második *grádussa*, a' *Brú-
tus* és *Collatinus* Polgár-Mesterektől
fogva, *Appius Claudius* és *Quintus
Fulvius* polgároknak idejéig, kétszáz
ötven Esztendőkre terjed, melly
idejében *Italiát* meghódoltatta: mi-
vel ez alkalmatossággal igen erős vólt,
mind a' hadakozás, mind sok jeles
D 6 Fér-

Férjak eránt: annak okaért ezt az idejét mondhatod Ifjúállapottyának. Ettől fogván *Augustus* Tsásárig folytat-el kétbáz Eftendők, mellyekben az egész Világot meg-hóldoltatta: itt már következett e' birodalomnak az ő meg-ért, és meg-állapodot erős Férfiúi állapottya. Az *Augustus* Tsásártól fogván pedig a' mi időnkig, folytat el mint egy kétbáz Eftendők, a' melly időkben a' Tsásároknak henyefégek miat meg-tsókönt és meg-fogyatkozott véniségre jutott: mindazonáltal a' *Trajánus* Fejedelemsége alatt, lábra kezd állani, és mindeneknek reménsege kívül, e' birodalomnak Véniségre jutott állapottya, miutegy Ifjú állapottyára vissza tér.

I. RESZ.

I. R E S Z.

A' *Rómulus*ról, ki volt a' Rómaiaknak első Királya.

Róma Városának és Birodalmának első építője volt *Rómulus*, ki születet *Mars*tól, és *Rhea Sylviá*tól. Ezt meg-vallotta maga *Rhea Sylvia* mikor velle viselős volt: ki a' *Vesta* Isten Asszonynak tisztességére rendeltetett papi Asszony volt: melly dolog tsak hamar meg-bizonyosodott mindenek előtt, mikor az ő születése után, *Rómulus* az *Amulius*nak parantsolattyából, el-vettetett az ő ötsével *Rómussal*, egy folyó Vízben, mellyben mindazonáltal el-nem vesztenek. Ugyan-is a' *Tiberis* folyó Vize-is foly ni meg-súnt, és egy nyóftény Farkas kőlykeit el-hagyván, és a' gyermekeknek sírásokra menvén, boptattyavala őket, és Anyok helyet viselte magát.

magát. Meg-találván pedig egy Fa
alatt őket az *Amulius* Királynak *Fau-*
stulus nevű Pástora, vitte a' maga
Kunyjában, és fel-nevelte. *Alba*
Várossa akkoron vala annya Várossa
*Latiun*nak, melyet épített vala *Ju-*
lus: mivel az ő Attyától *Æneástól*
építettett Várost *Laviniumot* meg-
utálta-vala. *Æneas* és *Ascanius Julus*
után tizen nyegyedik Király volt
Amulius, ki *Numitort* maga Attya-
fiát Országából ki-űzte, kinek Leányá-
tól született *Rómulus*. E' dologért
első Ifjúfágának idejében, a' nagy
Attyának ötsét *Amulius*t birodalma-
ból ki-űzi: az Attyát Országában viß-
téli: maga pedig gyönyörködven
a' folyó Vizekben és hegyekben, ho-
lot fel-tartatott, arról gondolkodik
vala, hogy új Várost építene: mivel
ketten valának egy méhvel születtek;
hogy bizonyosan meg-tudnák, melyik
fogna a' Városnak építéséhez, és ki
lenne első a' birodalomban, áldozván
a' ma-

a' madaraknak látásától fuggestették
fel dolgokat: *Rémus* el-foglallya az
Æventinus, *Rómulus* pedig a' *Palat-*
inus nevű hegyet. Leg elsőben-is
Rémus lát hat Saskefelyűket, a' másik
peniglen ennekutánna tizenkettőt.
Es így a' madaraknak látása által gyö-
zedelmes lévén *Rómulus*, Várost épít:
reménsege lévén, hogy a', hadakozó
lenne, melyet neki jelentenek vala a'
Saskefelyűk, a' kik szoktanak élni vér-
rel és praédával. Ennek a' Városnak
pedig meg-öltalmazására, elégseges-
nek itéli vala lenni *Rómulus*, ha csak
Sántzal venné környül azt: melynek
keskenységét midőn tsufolná *Rémus*,
azonáltal bökdösven, kétféges dolog,
a' Battyá parantsolattjából lőtt-e
vagy nem, meg-öltetett: ötöt áldoz-
ták-meg a' Városban elsőben, és az
ő vérével bentetett-fel, ennek az
új Városnak erősege és Sántza. Ez
Városnak pedig csak képét, és nem
valóságosan magát kezdte vala-el
Rómu-

Rómulus, mivel lakosai nem valának. Nem messze a' Városhoz vala egy berek, mellyet rendel *Asilum*nak, az az: Szabad helynek; és mindgyarált fokféle Emberek, *Latinusok*, *Tusciá*-ból-való Pásztorok; a' Tengeren túl *Phrygiá*ból-valók az *Aeneás* Hadnagysága alatt; *Arcadiá*ból-valók, az *E-vänder* Hadnagysága alatt, ennek a' Városnak lakosivá lésnek. Es így fok különb különb-féle Nemzetből szerzette a' Római népet. A' Kösség pedig, melly mind inkább Férfiakból állott, egykorú (vagy házasságra alkalmatos) idejű vala. Annak okáért a' környül lakó népektől kérnek valamagoknak Feleségeket; mivel peniglen azoktól nem nyerhettenek vala; magoknak azoktól erősbakkal vettenek Feleségeket. Ugyan-is a' Rómaiak *Neptunus*nak tisztességére rendeltetett Lóvas játékokat serezvén, a' melly Leányok ennek nézésére jöttek vala; tőlök el-ragattatának.

E' dolog

E' dolog mindgyárt őket adot az hadakozásra. A' *Véjentes* nevű ellenfeg, előttök meg-saladott, és vissza veretett. A' *Cæninensek*nek Városokat meg-vőttek és el-rontották. Maga a' Király *Rómulus* a' *Cænina* Városbélieknek Királyoktól *Acron*tól gazdag praédát nyervén, azt bentele a' *Jupiter*nek, ki mondatik *Férétrinus*nak. Egy *Tarpéja* nevű, *Rómulus* fő Hadnagyának *Tarpéjus*nak Leánya, a' Várból viznek bé-vitelére ki-menvén, a' *Sabianusok*nak, utat nyitott a' Várban-való bé-menetre, meg-magyarázván a' Kapuknak állásit. Ezt penig tselekette nem rossz végre: ugyan-is e' dolgáért kévánta ő tőlök az ő Paissókat, mellyeket ő bal kezében vislnek vala, hogy azoktól meg-fosztván őket, a' Rómaiak ő rajtok, győzedelmeskednének; mindazonáltal némellyek kételkednek, ha ugyan Paissókat-é vagy pedig balkezeken viselt arany Perekéket kévánta.

vánta. Azok hogy mind hiteknek eleget tennének, mind bossút állának, Paisokat ötet elborították. Illyé alkalmatossággal bebotsáttatván az ellenség a Várban, a' piaczon igen nagy Tsata volt; annyira hogy *Rómulus Jupiternek* könyörgene, hogy az ő részéről valókat, a' gyalazatos Saladástól megmentvén megálditná. Innen már építettett Templó *Jupiternek*; és mondattatott *Stator*nak, az az: megállitonak. Annakutánna egymás ellen dühüsködvén, mind a' két rész a' Rómaiaknak Feleségek, kiker erőszakosan vettek vala, hajakat szaggatván, Férjek és Attyok között állottanak. Ez alkalmatossággal, megbékéltének *Társulással*, és szövetséget töttenek: Sőt tudálkozásra méltó dolog következett, tudniilik: el-hagyván a' maga lakó helyét az ellenség, mégyen lakni az új Városban, és az ő Attyaitól vőrt gazdagságot, a' Rómaiaknak Feleségekért

gekért jegyben adgyák. Rövid idő múlva e' nép hatalmában öregbülvén, ilyen rendet szabott a' *Rómulus* társaságában: az Iffiu rendet három felé osztotta, kik Lovasok és fegyveresek lévén, vigyáznának a' rájuk üto ellenség ellen: a' közönséges társaságnak igazgatását pedig, vinnék végben a' Vének kik az ő méltóságokra nézve, Atyáknak idejekre pedig véneknek mondatának. Mikoron pedig a' közönséges társaságot ilyen rendben vette-vólna, Pradikálván a' Város előtt való *Caprea* nevű tónál: az Embereknek Bemek elől elragattatott. Némellyek úgy gondolkodnak, hogy a' tanátsbéliük ölték volna-meg, az ő kegyetlenségért: mindazáltal e' dolog után következet bélvész, és napnak meghomályosodása, az ő meg-bóldogittatásának jelei vóltanak: melyölsak hamar *Julius Proculus* bizonyságot tett, azt állitván hogy *Rómulust* láta fellegefebb

febb ábrázatban, mint volt az előtt: annak felette hogy ő maga felől azt parantsolta, hogy ötöt Isten gyanánt tartanák, és a' mint az Egben az Isteneknek is tettet, *Quirinus*nak hivattatnék: mellyet, ha tselekednének, az egész Világnak népeivel, a' Rómaiak birnának.

II. R E S Z.

Numa Pompiliusról.

Romulus után következet *Numa Pompilius*, kit, midőn laknék a' *Sabinus*oknak *Cúres* nevű Városában önként választotta 's hitta Királyának, a' Római Nép, az ő jeles és mindenek közzé ki-terjedet híres kegyességéért. E' minden Isteni tiszteletre tartozó *Ceremoniákat*, és minden halhatatlan Isteneknek rendeltetett áldozatokat tanította: ő Fő Papokat: madár sőbből jövendőloket: *Márs*nak Benteltetet, és más Papi rende-

rendekeket Szerzet: az Estendőt tizenkét Hólnapokra sabta: innepi és kőz napokat rendelt. ő Szerzette az *Ansilét*, az az: rövid és kerekded paist, a' *Paladiumot*, az az: *Pallás* tífte-ségére rendeltetett képet, mellyek vóltanak titkos jelei a' birodalom meg-maradásának: a' két fejű *Jánnus*nak Benteltetett Templomot, mellynek ajtai midőn meg-nyiltának jele vólt a' hadakozásnak; midőn pediglen bé-tétetettének a' békefőgnek: annak felette a' *Vesta* Isten Aßßonynak tífteletire rendeltetett szűz Leányokból álló Papoknak gondviselésekre bizot bent tüzet; melly mind szüntelen égne hogy az Egben való Tsilagoknak formájára, azon tűz, melly ennek a' birodalomnak őrzője, az égéstől meg ne szűnők. Mind ezeket tselekette, mint ha az *Egeria* Isten Aßßony akatattyából volnának, hogy annál inkább, ez a' Paraszt Nép: mindeneket bé-venne. Annakutána annyéra

annyéra vitte ezt a' vad termésétü népet; hogy a' melly birodalmat ez a' nép elsőben erőszakoson foglalt vala-el; szentséggel és igassággal igazgatná.

III. R E S Z.

*Tullus Hostilius*ről.

Numa Pompilius után következik *Tullus Hostilius*, kinek az Országot a' Rómaiak kezében adták, Sántaságéból, az ő Vitézségéért. Előszörzette a' vitézségnek Tudományát, és minden hadakozásnak mesteriségét. Annakokáért tsudálatossan gyakorolván az Iffúságot ki-merte hinni hadakozásra az *Albánust*. Ki volt nagy méltóságu, és mindeneknél előbb-való Nemzet. Mikoron peniglen mind a' két rész egyarányu erővel lévén gyakor útközeteken, magát erőltetné: a' hadakozást rövideden akarván végben vinni; mind a' két résznek dolga bizattatott bizonyos

nyos semélyekre; a' Rómaiak részéről a' három etbersmind sületett *Horatius* nevű atyafiakra: az *Albánusok* részéről peniglen a' három ugyan etbersmind sületet *Curatius* nevű Atyafiakra. Bizontalan, jeles és tsudálatos ki-menetelű veselkedés: ugyan-is az *Albánusok* részéről mind a' három meg-sebesedvén: a' Rómaiak részéről penig kettő meg-ölettetvén: *Horatius* ki még el-nem esetvala, az ő vitézségében-is ravaszsággal élvén tettei magát baladni, hogy ellenfégeit egymástól el-bakastaná, kik utánna rohanván, midőn a' mellyiktől mint lehetét érnék, visszafordul, és mind a' hármat külön külön meg-öli, mint hogy azutánna-való futásban egymástól el-bakadoztakvala. Esigy(ritka ditsiretesdolog) egy Embernek keze által lőt a' győzedelem; melly dőlgot *Horatius* tsak hamar meg-rútított gyilkosságával. A' Nénnye siránkozik-vala körüllette a' Præ-

Prædán mellyet nyert- vala, annak ugyan mátkájáról; mindazonáltal a' Rómaiaknak ellenféjétől. Ezért a' Leánynak ilyen helytelen- való be- retetiért ő rajta fegyverrel bossút ál- lott. E' tilalmas dologért törvén- ben idéstetett, mindazonáltal az ő győzedelme őtet e' vétekből ki- saba- ditotta, és az az ő rosz tselekedete, kissébbnek tartatot ditsiretes viselt dől- gánál. Nem sokáig tartották- meg a' Rómaiakkal kötöt szövetségeket az *Albánusok*. Ugyan- is a' *Fidená- tesek*, kikkel- is mint az *Albánusok*- kal egy úttal hadakoztanak a' Ró- maiak látván az *Albánusok*nak a' Rómaiakkal- való meg- békéléseket, fegyvereket ők- is le- tesik. De az *Albánusok*nak elől- járója *Ménius Suffé- tius*, bossbankodván és fégyel- vén a' hartznak három pár Ember által- való ki- menetelét, akarván a' Rómaiak által rajta esett gyalázatot meg- bosszszüllani, a' *Fidenáteseket*

ravas-

ravassággal és a' szövetség ellen se- gitségének ígérésével- is, ismét a' Rómaiak ellen fel- indította: ki noha a' hadban el- ment; de a' dolognak kétséges ki- menetelét forgatván, ké- telkedet mellyik részre hajlana. Mi- koron peniglen *Tullus Hostilius*, ki igen okos vala látná, hogy az ő ö- szövetséges társai az ellenféghhez kez- denek hajlani, biztattya az őveit, mint ha azt ő maga parantsolta volna: melly dolog volt a' Rómaiaknak ma- gok meg- bizására, az ellenfégnak fé- lelmére. Es így az árulóknak rava- sságok hasontalan lett. Annakoká- ért az ellenfég meg- győzöttetvén, a' szövetséget meg- rontó *Ménius Suffé- tius*, a' *Tullus Hostilius* két Bekér közzé köt- vén; serény Lóvakkal ket- té Baka- stattya: és *Alba Várossát*, mellyből Bárma- stanak, melly mind- azonáltal azután ellenfégekké lett, el- rontya: elsőben a' Városnak minden gazdag- ságát és annak lakosit Róma-

E

ban

ban küldöztetvén: Ugy hogy ez az egy Vértől-való Város láttatnék nem el-romlatnak; hanem csak az ő maga testével egyé lenni.

IV. R E S Z.

Ancus Martiusról.

Ezután vólt Király *Ancus Martius*, a' *Pompilius* unokája: ki is hasonlatosképpen vólt nagy elmével biró mint *Pompilius*. Ez a' Vároft kőfallal bé-kerítette: abban által-folyó *Tibéris* folyó-vizre hidat épített, és az *Ostia* nevű Vároft, a' hol a' *Tibéris* a' Tengerben bé-šakad, építette: már jó eleve által látván, hogy abban a' Városban, mint Rómának tenger partján lévő šállásában, az egész Világnak gazdagsága és a' hadaknak tápláltatására rendeltetett élés bé-hordattatnék.

V. R E S Z.

Tarquinius Priscusról.

Ezután

Ezután *Tarquinius Priscus*, jöllerhet a' tengeren túl-való vólna eredetire nézve: alattomban-való munkálkodása által az Országot elnyeri, sokat nyomván az ő šorgalmatosága és ékesen šóllása: Ugyanis ő šármazván *Chorintus*ból, a' *Görögöknek* jó šokásait és törvényeit, a' Rómaiaknak šokásokkal és törvényekkel őšve elegyítette. Ez a' Tanátsnak šámát meg-őregbitette: a' *Tribust*, az az: három felé osztott Római népet, *Centuriák*kal ezer három šáz Lóvasakból álló három darab sereggel šaporította: noha *Attius Nevius*, ki a' madár šóból-való jöyendőlésben igen tudos vala tiltaná: kitől, próbálásnak okáért kérdetten a' Király meg-tseleketheti-e a' mit ő elméjében meg-gondol? *Attius* pedig a' dólgot meg-tudván a' madaraknak šavából, azt feleli: meg-lehet. Monda a' Király: Azt gondolom vala, hogy ha im e' fénkövet

E 2

egy

egy berecivával el-vághatnám-é? A' jövendőlo mond: elvághatod, és el-vágta. Innen már a' Rómaiak előtt, a' madár sóból-való jövendölés bent dolog. A' *Tarquinus* peniglen bintén olyan ferény volt hadakozásában, mind békefféges idejében. Ugyan-is *Tusciának* tizenkét Nemzetségit gyakorta-való hadakozásával meg-holdoltatta. Ezeknek sokasokból vették-fel a' Rómaiak a' poroszlóktól, a' tisztviselő előtt hordoztatot, és sok ágakból egyben kötötetett, csomó veszőtt: Királyi felső-ruhát: a' felső tisztviselőknék bekereken-való éléphánt tetemből álló béket: arany gyűrűt; Lóvan-való ékességet: bársonyból-való palástot. Innen vötték azt-is fel, hogy a' győződelem után, a' Király aranyas bekérben ülven, négy lóvakon menyen-bé a' Városban: a' bársony bintű varrot menréket: a' győzedelmet jelentő alsó ruhákat: annak felette innen vettenek-fel

fel minden ékességeket és czífraságokat; mellyekbűla' birodalomnak metősfagos állapottya tettzik-ki.

VI. R E S Z.

Servius Tulliusról.

Servius Tullius ennekutánna erősskosképpen lőtt, a' Városnak igazgatoja: nem lévén neki akadályára, hogy ő alá-való Nemből születet, és az ő annya szolgáló leány volt. Ugyan-is e' jeles jóra igyekező lfiat, a' *Tarquinus* felesége a' *Tanagril* kedvére tartotta vala-fel: és hogy ő jeles Ember-é lenne ezt idején az ő feje körül láttatót világosság és tűznek lángja meg-jelentette vala. Annakokáért a' *Tarquinus*nak halála alkalmatosságával, a' Királyné Afsony el-titkolván az ő Urának halálát, a' Király helyébe rendelteti, mint ha tsak a' Királynak meg-gyógyulásáig. Melly ravassággal *Tullius* a' birodalmat el-nyeri: mellyet olyan okosson igazgat, mint ha azt

igazuton nyerte volna-el. Eza' *Tullius* a' Római Népet meg-sámlálta: adózásra-való bizonyos rendekre osztotta: Tisztviselő és minden féle mesterséget gyakorló Emberekre rendelte. Es így nagy förgalmatosságával olly karban állította a' közönséges társaságot, hogy kinek kinek attyoktól maradt javoknak, tisztviseléseknek, rendeknek, mesterségeknek, és tudományoknak külömségei a' Káptalanban be-irattatnának. Innét e' nagy Város az ő förgalmatossága által, mint egy kisdud ház úgy igazgattatott

VII. R E S Z.

*Tarquinius Superbus*ról.

L Eg utolsó a' Királyok között volt *Tarquinius Superbus*, kinek a' neve adatot, az ő maga viseléséért. Ez az ő Attyától maradt Országot, melyet bír vala *Servius*, inkább akarta erőszakosan el-foglalni, hogy nem mint azután várakozni. Azért alattomban

rendelt *Servius* ellen, kik őtet megölnék. Így a' maga czégéres vétke által nyerte-el a' birodalmat; melyet nem jobb úton igazgatott, mint a' melly úton el-nyerte. Hasonló természetel bír-vala, az ő Felesége *Tullia*, ki az ő már Királya tétetett Urának kösföntésére hinton menvén; a' maga Attyának meg-ölettetett vérestestétől meg-ijedett lovakat, annak testen által hajtatta: önnön maga sok tanátsbélieket meg-ölettetett: mindenek aránt kevélyen viselte magát, melyet a' jó Emberek nehezebben szenvednek a' kegyetlenségnél: és így mikoron hazájában a' kegyetlenségben belé fáradott-vólna, kegyetlenségét fordította a' külső ellenségre. *Latiumban* nagy Városokat meg-vőtt: *Ardeát*, *Otriculumot*, *Gabi* Várossát, *Sveffa* *Pométiát*. E' viselt dolgaiban is, a' maga részéről valók ellen kegyetlenkedett: Ugyan-is a' maga Fiát meg-verte, hogy midőn az ellenség-

hez által futna, és magát hozzájuk állani tettetné: az ellenség néki hitelt adna. Mikoron azért ötet befogat-ták volna a' *Gábii* nevű Városbéliék, követek által meg-kérdezi Attyától, mit akarna. Az attya, a' magos-sabban fel-nőtt mákoknak fejeket vékony pálczájával el-tsapodgya, melly dolognak sine alatt akarta Fiának jeleníteni, hogy a' *Gábii* városbéliéknek Fejedelmeket meg-ölne. E' tselekedetnél több felelet nem-is völt; melly felette nagy kevélység. Végzetre a' sok Városokból nyert Prædából Templomot épített; mellyet midőn fel-Bentelne, minden más Istennek javallották (tsudára méltó dolog) mindazonáltal az Iffúságnak Isten Asszonya *Juventás*, és a' szántó Földeknek Istene *Terminus* ellene mondottanak. Melly két Isteneknek vakmerő ellenkezések tettett a' jóvendő mondóknak: mivel abból annak a' birodalomnak örökké állandó-ságát,

ságát, és erősségét jóvendőlik-vala. Nagyobb tsudára méltó dolog ez: hogy mikoron e' Templomot el-kezdenék, annak *Fundamentum*-ában találtak egy ember Fejét. Senki-is azon nem kételkedet, hogy e' jeles tsuda ne jelentette volna azt, hogy ez a' hely lenne a' birodalomnak Anya-Várossa, és a' Világnak Feje. Mindazonáltal e' Királynak kevélységét mind addig el-Benvette a' Római nép, míg ki nem fakatt a' büjafagra; melly gonosz tselekedetben mikoron a' Fiai-is léledzettek, tovább őket el-nem Benvethették. *Aruns* egy, a' Király Fiai között ama jeles *Lucretia* nevű Asszonyt meg-Beplofitette-vala, ki gyalázattyát el-akartván törölni, tegyverrel magát meg-ölte. Ennek alkalmatosságával, ebben a' birodalomban a' Királyoknak Uralkodása el-törölkett.

VIII. R E S Z.

*Summája a' hét Királyok vi-
selt dolgainak.*

EZ az első ideje a' Római nép-
nek és mind egy gyermeksege,
mellyet töltött-el a' hét Királyok a'
latt, kik mint egy Isteni végezések-
ből, olly külömb külömb féle elmé-
vel bírtanak; a' mint a' közönséges
társaságnak állapottya, és elő-mene-
tele kívánta. Ugyan is ki-volt a'
Rómulusnál bátrabb? Illyen Férfi
kívántatott-meg ebben az időben;
hogy ezt a' birodalmot el-kezdéné,
és fel-építené, ki volt sentebb *Núma*
*Pompilius*nál? Illyen kívántatott eb-
ben az időben; hogy e' vad Termébe-
tű nép, az Istenektől-való félelem
által meg-féleldülne. Mit tselekedet
amaz Vitézségnek szerzője *Tullus*?
Szükséges volt; hogy ő abban az idő-
ben való hadakozó Férfiakat okossá-
ga által fel-indítaná a' Vitézségre.
Mitsodás volt amaz építő *Ancus*?

Ró-

Rómát tenger parton-való *Ostia* nevű
Várossal meg-bővítette: a' *Tibéris*
folyó vizén hidat épített: és a' Vá-
rast köfállal bé-kerítette. A' *Tar-
quinius*tól fel-vett ékességek és czifra-
ságok, mitsoda nagy mértékben ter-
jesztették, e' mindeneket fellyül múló
népnek méltóságát, avagy csak az
öltözetek eránt? A' Városnak *Servi-
us*tól-való fámban-vétele mit hozott
magával egyebet: hanem hogy ma-
ga a' közönséges társaság, magát mi-
tsodás volna meg-ismerné? Utólsor
a' *Tarquinius Superbus*nak rendeletlen
Uralkodása, nem kevés hanem nagy
hasznára volt. Ugyan-is ebből a' kö-
vetkezett; hogy a' bosszúság miatt
fel-háborodott, és fel-indúlt nép, fel-
indúlna a' maga szabadságának meg-
szerzésére.

IX. R E S Z.

*A' közönséges Társaságnak meg-
változásáról.*

E 6

Annak-

A Nnakokáért a' *Brutus* és *Collatinus*nak indításából és jóvallásából, kikre bízta vala az ő érette-való bosszú állást a' *Lucretia*: a' maga szabadságának meg-berzésére és a' *Lucretian* eset gyalázatért. való bosszú állásra, mint egy Isteneknek jó-vallásából fel-indulván a' Római Nép: hirtelenséggel a' Királyt ki-űzi: annak jóvait el-prædállja: Sántó földseit az ő Istenének *Már*snak szenteli: a' birodalmat kezében adgya az ő szabadságokért bosszút állóknak tudni illik *Brutus*nak és *Collatinus*nak: el-választatván mindazonáltal azoknak mind hatalmokat, mind neveket. Ugyan-is tetzet hogy a' Királyoknak, egész életekben-való uralkodásokat, egy Efstendeig tartó uralkodásra változtatná, és egy uralkodó semélynék helyében, két uralkodó személynék rend-lne: hogy penig a' birodalom, egynek hosszas uralkodása miatt el-ne rom-

romlanék, a' két uralkodó személynéket *Consul*oknak az az: Polgároknak nevezte, a' Király nevezetet el-hagyván: mellyek elméjekre azt adták, hogy ők a' lakosoknak dolgokat forgatni, és őket bajában segiteni tartoznának. Melly új szabadságnak alkalmatosságával, olly ki-mondhatatlan örömök érkezett; hogy tsak alig éreznék-meg hogy a' közönséges társaságnak állapottya meg-változott volna; és az egyiket a' Polgárok közül, tsak azért, hogy *Tarquinius*nak hivatott, és Királyi Nemből való volt, birodalmától meg-fosztván a' Várasból ki-űzték. Ennek helyében rendeltetett *Valérius Publicola*: ki szorgalmatosan igyekezett, e' szabadságban helyheztetett Népnek méltóságának öregbitésében. Ugyan-is mikor a' köz nép előtt akarna óralni, meg-nem engedte hogy a' Poroszlók, semmi méltóságot jelentő jelt vagy Czimert vinnének előtte: és olly sza-

badtságot engedet a' köz népnek, hogy a' Polgároknak törvényfzékekről, a' maga törvény fzékiré apellálhatna. Ez a' *Publicola*; magos hegyen építetett házat el-rontván, azt a' hegy alá tér helyre építette; hogy a' Nép, az ő házának Királyi módon magos hegyen-való lételén fel-ne indulna, *Brutus* peniglen még a' maga háza népének vér ontásával-is, a' kösségnek kedvét kereste. Ugyan-is mikoron ezében vőtte volna, hogy az ő két Fiai, *Titus* és *Tiberius*, a' Királyoknak városban visssa-való berzésében munkálkodnának: azokat törvényben hitta, és az egész népnek közepette meg-veßßöztetvén, fejsékkel meg-ölette: úgy hogy láttatnék ő Fiaiá fogadni a' kösséget a' maga Fiainak helyében: és magáközönféges atyáva tenni. Így a' Királyoknak kegyetlensége alól meg-fzabadulván a' Római nép, legelsőben-is hadakozni kezd a' maga szabadságáért

ért a' külső ellenséggel: azután hogy Országának határit oltalmazná: azután Társaiért: végezetre Híréért Nevéért és birodalmának terjesztéséért: ötet büntelen minden felől felháboritván a' külső ellenségek. Ugyan-is néki atyaitól semmi öröksége nem maradt vala, és mindenfelől körülötte vőlt az ellenségnek határa. Közben vették-vala ötet a' Latinusok és *Tusciából* valók, kik között úgy vőlt helyheftetve, mint valami két út között: úgy hogy a' karmellyik Kapúján menne-ki, mindigáft ellenségre találna: mindaddig miglen mindeneken mint valami sekélyen által menne, és minden közel valókat meg-rontván az egész *Italiát* meg-hóldoltatná.

X. R E S Z.

A' *Hetrúriai* Királlyal *Porfen*-nával való hadakozásról

A' Királyoknak a' Városból való kiűzetetése után; a' Római nép,

elsőben-is hadat vífel maga szabadságáért. Ugyan-is *Porfenna* a' *Hetrúriai* Király fel-támad vala nagy had-dal, és a' *Tarquinius*okat fegyverrel vífsza akarja vala tenni Rómában, és Királyi tisztekben állítani. Mind-azáltal ellene állot a' Római nép és ötet vífsza verte: Jóllehet mind a' fegyver, mind éfég által ötet szorongatná, és a' *Faniculus* hegyén lévő Várat meg-vévé, Taborával a' Vár alatt heverne: Sőt végtére annyira meg-rémitette, hogy maga *Porfenna*, noha győzedelmes volna, szánt szándékkal szövetség-t tenne a' meg-győzetett Rómaiakkal. Ebben az időben éltenek, ama tsudálkozásra méltó Emberek: *Horatius*, *Mutius*, *Clælia*: a' kiknek vífelt dolgai ha Krónikákban nem volnának bé-írva, ma tsak hazugságnak láttatnának lenni. Ugyan-is a' *Horatius Cocles*, midőn egyedül a' *Tiberis*en való hídrúl véle vesékedő ellenfégit vífsan verhette volna;

vólna; a' hátamegett a' hid el-szakasztatván, a' *Tiberis*ben főkött, melyen vífsa úbot, fegyverét-is el-nem hagyván. *Mutius Scaevola* ravaszság által a' Királyra *Porfennára* mégyen a' maga taborában: mikoron penig meg-tsalattatik munkája hafzontalan lévén, holott a' Király helyet az író Deákot ölte-meg: a' kezét teszi egő tűzben, és ravaszságával a' Királynak félelmét öregbíti. Tudd-meg úgy mond: mitsoda *Férfinak* kezétől menekettél mostan-meg: ezen dolognak végben vitelére három szazan meg-eskütiünk: ez alkalmatossággal peniglen (irtóztató dolog a' ki-mondásra) ennek semmi félelme nem vala, a' Király peniglen irtózik vala, mintha a' maga keze égne. Így tselekettenek a' *Férfiak*: de hogy mindenféle nem magát ditsiretre méltónak tenné: im halljad a' Leányoknak-is hírestselekedeteket. Egy a' Leányok közzül, kiket *Per-*
sen-

Jennának adtak vala, kevés napokig vetett frigyeknek meg-tartásának jegyül kezességben, az őrizet alól elbókvén, kinek neve, *Clatia*, Lóraült és a' *Tiberisen* által ustatott és Rómában vißsa ment. A' Király peniglen meg-rémülvén az ilyen sok és nagy tselekedeteknek tsudas példáin: vißsatér 's ezt mondgya: egészégben legyetek, és ezután szabadtságban éllyetek. A' *Tarquiniusok* mind addig hadakozttanak, míg a' Királynak *Aruns* nevű Fiát *Brutus* a' maga kezével meg-ölte: és ő-is meg-sebessedven és *Arunsra* borulván, meg-hólt: mintha azt a' paráznát, ki *Lucretiát* meg-seplősitette vala, egész koporsójáig üldözné.

XI. R E S Z.

A' Latiumbéliekkel való hadakozásról.

A' *Latinusok*-is a' *Tarquiniusok* mellett hadakoznak vala, vífeltevén a' Ró-

a' Római nép ellen való boßbúságtól és irigységtől: hogy a' Római nép, ki a' külső népeken uralkodik vala, avagy tsak hazájában hordozná a' bõlgálatnak jármat. Annakokáért az egész *Latium* *Mánlius Tusculánus* hadnagysága alatt, a' Királyokért a' boßbúság tételre, fel-indúl. A' *Régillus* nevű tónál meg-ütköznek, és mind addig bizonytalan vólt a' hartznak ki-menetelé, míg a' *Posthúmius Dictátor*, a' hadi fő Generális, maga Zafzlóját az ellenség köziben vetteti (új és jeles practika) hogy azt gyalázattjokra oda ne engednék; Sőt erősen hartzolván vißsa nyernék. Haszonlatosképpen a' *Cossus*, a' Lóvasoknak fő igazgatója, meg-parantsolta, hogy a' lóvaknak Zabolájokat fájokbútki-vetnék (ez-is új *Practica*) hogy minden tartozkodás nélkül az ellenségre nyargalának. Annak felette olyan sörnyű hartz vólt; hogy a' mint mondgják ennek szemlélésére két

két Istenek jelentenek-meg: kik fegyér Lóvakon ültének, kikirül senki nem kételkedhetik, hogy *Castor* és *Pollux* ne lóttének volna. Annakokáért az *Imperator*-is őket meg-tisztelte. Ki győzedelmeskedvén meg-igirte, hogy nekik Templomot építene, és azt mint egy bért a' vélek vitézkedő Isteneknek meg-is átta. Eddig a' maga szabadságáért hadakozott: de már ezután véghelyeinek meg-öltalmazásáért: Ugyan azon *Latinus*okkal, büntetlen és minden szakadásnélkül veszekedett. *Sora* Város, körül való tartományival edgyűt el-foglaltatott. A' *Vérulé* és *Bovilé* nevű városokon győzedelmet vettenek ugyan; de misoda dolgok ott estenek ségyen ki mondani. Hogy a' *Tibur* Várossa; melly mostan Rómának hostáttya, és *Præneste*; melly a' nyári mulatságnak helye el-foglaltathatnék, a' *Capitoliumban* közönséges áldozatok vitettek végben. Ezen hada-

hadakozásnak alkalmatosságával úgy lett dolga *Fesula* Várossának; mint ez mi időnkben *Carrának*, *Mesopotamiának* Városanak: Ugy lett dolga az *Arciniumbéli*eknek; mint most a' *Hercyniumbéli* berekben és a' körül lakoknak: *Frégilla* Várossának; mint most *Géforiacum* portusának: a' *Tibéris* folyó vize mellett lakoknak; mint most az *Euphrates* lakosinak. Hogy a' *Córioli* Várossa meg-győzettetett, olyan ditsiretes dolognak álitattott lenni; hogy *Cájus Márrius*, melly ugyan gyalazatos dolog volt, magát annak meg-vételétől nevezné *Córiólánus*nak; mintha vágy *Afrisát* hódoltatta, vagy *Númantíát* vőtte volna-meg. Még ma-is vannak nállunk a' tenger parton lévő *Ancius* nevű Várostól, *Mænius* által nyert prædák, ki a' Várost meg-győzvén, a' Városnak tengeren lévő bámos hajóit-is elnyerte, kik közül hat hadi Hajóknak órra rézzel volt bé-borítva; melly præ-

pradákából *Mænius* emlekezetért a' Római tanáts házelőtt hajó órra formájú magos helyet építtetett, honnét a' kösségnek *Oratio* mondatott. Ezeknek a' Hajóknak pengig el-nyerése, jele volt a' tengeren való hadakozásnak, melyet azután vittének véghez. A' *Latinusok* között vakmerőbbek voltak az *Ægusok* és *Volsensok*, kik hogy így szóllyak, mindennapi ellenségek voltak. Ezeket kiválképpen meg-hódoltatta *Lucius Quintius Dictátor*, sántását félben hagyván: kí a' *Martius Minucius* Pólgárnak környül vétetett és majdon megverettetett Táborát, Vitézségével meg-tartotta. Akkoron a' vetésnek bintén fél-ideje vala; mikoron a' tanátsi ágából való Férfiat, a' meg-íborított táborból küldetett Követ olly alkalmatossággal találta; mikoron munkálkodnék és sántana. Innen a' hadakozásra fordulván, hogy parafzti munkájától meg-ne szűnnék, az el-

az ellenséget meg-győzte, és azt két kopjiákat a' szokás szerint a' Földben ütvén és harmadikat fellyül azokon által vetvén az alatt által menni parantsolta: melly a' meg-győzetésnek volt jele. Es így a' hadakozást elvégezvén, vízfzta tere egy győzedelmes szántó Ember *Lucius Quintius*, barmaihoz. Istenek mitsoda nagy ferénység! tizenötöd nap alatt kezdődött és végben-is ment e' hadakozás! mintha ugyan ő félben hagyott szántására vízfzta fietne!

XII. R E S Z.

Az Etruria Faliscus és Fidenatesekkel való Hadról.

E*Trúria* felől a' Véjentesek szüntelen és minden esztendőnként hadakoztanak a' Rómaiak ellen: kik ellen ök-is mindenkoron rendkívül való hadat tartottanak: kiváltképpen a' *Fabiussok*nak egy nemzetsége, magános hadat vívelt ellenek. Nem kitsiny

kitsiny hanem nagy veszedelem! Három százán le-váogatának a' *Cremera* folyó viznél a' *Fabi*usok közzül: kik minnyájan fő Nemzetből valók voltak, melly dologért a' Kapú, mellyen Rómából ki-mentenek vala az ütközetre, *Scelerata*, az az: vétkes Kapunak neveztetett. De ezeknek veszedelmek, nagy győzedelemmel meg-tromfoltatott, minekutánna különbömb különbféle hadnagyok által a' *Véjentesek*nek erős Városaik meg-vétettek: Jóllehet különb különb ki-menetellel. A' *Faliscus*ok önként magokat meg-atták. Magok égették fel Városokát a' *Fidenátesek*. Meg-hódoltattak és tellyességgel ei-töröltettek a' *Véjentesek*. Mikoron a' *Faliscus*ok Városát meg-fizalanák a' Rómaiak, tsudálkozásra méltó volt a' *Cámillus Imperátor*nak áthatatossága; nem-is ok nélkül: Ugyan-is a' tanított mestert, ki Városokat el-árulta vala, minden gyermekivel, kiket magával ki-ho-

ki-hozott vala, meg-kötöztetvén, szántszándékkal nékiek vízfőzsa küldi: mivel ez az igasságos és efzes Ember által látta, hogy a' volna az igaz győzödelém, melly lészén igaz úton, és a' hírnek névnek minden hibánélkül való meg-maradásával. A' *Fidené*béliek, mikoron fegyverrel vélek nem érnének; hogy Félelmekre lennének nékiek, fővértnekeket véstnek fegyver gyanánt, és Fejeket kigyóknak tarkaságához hasonló kötőkkel-bé-kötvé, mint egy dühösködő módon, véllek Bembe mennek: mindazáltal az a' bestiai öltözet az ő Városoknak meg-vételének bizonyos jele volt. A' *Véjentesek*nek mitsoda erős közönséges társaságok volt, erről bizonságot tében: azoknak Vároknak, tiz Estendeig való ostromlása. Legel-sőben ennek alkalmatosságával telletenek bőrből tsinált Sátorok alatt: melly telelésért, a' Vitézek Söldgya meg-bővítettett: és így a' Vitézek önként

önként meg-esküntenek, hogy addig haza nem mennének, valámig a' Várat meg-vennék. Ezeknek Királyától *Laers Tolumnius*tól nyert praédát, bentelik *Jupiter*nek, ki-mondatik, *Feretrius*nak. Annakfelette nem lajtorják vagy ostrom által: hanem föld alatt való meg-ásásokkal és ravaßságokkal vétetet-meg a' Város. Olly fok volt azitt nyert praédának báma: hogy annak tized részit bentelnék *Apollón*nak tißteletire: ki a' nagy *Pithon* nevű Kigyót me-ölte volt: és az egész Római Nép ki-hivattattatnék, e' Városnak fel-praédálására. Illyenek vóltanak abban az időben a' *Véjentesek*: mostan pénig lételekrül, ki-emlekezik, mitsoda maradványok vagyon? mitsoda hírek? Nem hiteles, a' Krónikáknak ezekről tött bizonságtételek, hogy azt el-hidgyúk, hogy valaha vóltanak vólna a' *Véjentesek*.

XIII. R E S Z.

A' Gal-

A' Gallusokkal való hadakozásról.

ENnekutánna, akár az Isteneknek haragjából akár végezésekből lött; a' *Gallus Sénonesek* ki-ütése miatt; egy kevésé, ennek a' nagy hirtelen terjedő birodalomnak öregbülése megátlódik. Ez az idő, nem tudom, a' Római Népnek, vólté veszedelmesebb minden veszedelmeinél; vagy peniglen jelesb minden jeles Próbáinál. Bizonyára ollyan nagy veszedelem vólt, és én úgy gondolkodom, hogy a' halhatatlan, Istenek sántsándékból jutatták Rómát e' próbára; meg-akarván tudni, ha méltó vólna-e a' Római birodalom, hogy az egész Világnak Urának hivattatnék. *A' Gallus Sénonesek*, kegyetlen természetű paraßt erkölcsű, nagy testű ehez képest nagy fegyvereket viselő Nép lévén: ollyan irtóztatók vóltak mindenek előtt, hogy tellyességgel láttatnának sületerek.

teknek lenni, az Embereknek veszedelmére, és Városoknak elrontására. Ezek régenten *Galliának* utolsó határiból, a' hól a' nagy *Océanus* tenger mindeneket környül vött, nagy Sereggel meg-indulván; midőn a' köz Országokat el-pusztították volna, az *Alpes* nevű hegyek, és *Pádus* folyó vize között, meg-telepednek, de ezzel-is meg-nem elégedvén, egész *Itáliában* kőbórolnak. A' *Clusius* nevű Várost meg-állották-vala; de közben tébi magát a' Római Nép, mint társokért és fővetséges baráttokért. A' sokas berént, követeket küldenek. De mitsoda igasság van, a' barbarusok előtt? Kegyetlenül bántak vélek: innen mindgyárt következtet veszedés, kiknek táborral elejekben áll a' *Fabi*us Pólgár az *Allia* folyó viznél; mikoron *Clusius* Város alól megfordulván, Róma felé jönének. Nem volt ennél undakabb vérontás *Cremeránál*-is! Annakokáért ezt a' napot

napot a' Rómaiak, a' berentsétlen és böldegtalan napok közzé számították. mikoron mára a' Rómaiak táborát megverték volna, Róma alá közelgetnek vala. Semmi *Præsidium* a' Várban nem vala. Ebben az időben tettzetki, és soha nem annyira mássor, a' Rómaiaknak vitézségek. Legelsőben a' nagy rendek, kik nagy tiszteket viseltek a' piacon egyben gyűlnek, és ott a' Fő Pap, kinek kinek haláláért könyörögvén, minnyájan el-sánniak magokat a' halálra: és mingyárt kiki a' maga házához vissza fordulván, a' mint fel-öltözve valának az ő bársony felső köntösökben, és minden méltóságokat jelentő ruhájokban: Elephánt tetemből álló békekben ültenek: hogy mikoron az ellenség elérkeznék, meg-halának méltóságot jelentő köntösökben. A' Fő Papok és az áldozó papok, minden bent dologra rendeltetett jókat és eszközöket, réb berént Hordókban tévén, a' föld-

ben el-rejtik: réb szerint Bekerekre rakván, magokkal el-viűik. Hasontalossképpen a' *Vesta* Isten Ábbonynak áldozatjára rendeltetett szűz Leányokból álló Papok mezitelen lábbal követik vala, a' Sz. dolgokra rendeltetett esközöket, melyeket Saladással visnek vala. Ugy mondgyák mind-azáltal; hogy egy *Lucius Albinus* nevű köz rend Ember, öckett Bekerére fel-vette mikor Saladnának gyermekeit és Feleféjét Bekeréről le-té-ven, és így ebben az utolsó veszedel-lemben-is, a' közönséges Vallás dólga körül forgolódókhoz nagyobb indúlattal mutatta, mint a' maga Fia-hoz és Feleféjéhez. Az Istüi rend-
penig, a' melly bizonyos dolog, hogy alig vólt, ezer Embertől álló; a' *Manlius* hadnagysága alatt, a' *Capitolinus* hegyen lévő Várban sorúl, könyörög-
vén *Jupiter*nek, kiről úgy gondolkodnak vala; hogy ott mindenkoron jelen vólna, hogy a' miképpen
ők

ők egyben gyűltenek, az ő néki ben-teltetett Templomnak meg-öltalma-zására; úgy ő-is őket mint Isten Vitézségeiben meg-segítené. Azon-közben jelen valának a' *Gallusok*, kik elsőben féltek, midőn látnák a' Város kapuit nyitva lenni, tartván a' ravaságtól; de csak hamar midőn Városnak utcáján senkit nem látnának, egyenlő kiáltással, minnyájan bé-ro-hannak: bé-mennek a' házakban, melyek mindenütt nyitva valának: a' Vene-
ket, kik az ő Elephánt tetemből tsinált békekben bársöny kón-tósókben fel-öltözve ülnek vala, elsőben tisztelték mint valami Istene-
ket: minekutánna penig esekben vették vólna, hogy Emberek vólnának, őket arra se méltóztatván, hogy valamit fállanának, egyenlő dühösséggel re-
ájok rohanván meg-ólik: a' házakat meg-gyújtják, és az egész Várost tűzzel, vassal a' Földig le-rontyák. E' barbarus Nép (nehéz el-hinni) az egy

Capitolinus hegyén lévő Várnak megballásában töltött el hat hólnapot; nem csak nappal hanem éjszaka is minden úton módon ostromolván; de a' *Mánlius* a' Lúdnak éjszaka kiáltására fel-sírkenvén, a' kősziklának tetejére éttzaka alattomban felhágott ellenséget, vissza veri: és hogy reménységét az ellenségnek megfojtaná, jöllehet igen nagy éhségben volna; bizodalomnak sine alatt a' Várból kenyereket hánt-ki. Es egy innep napon, az ellenségnek Strásája közöt, a' *Fabius* Fő Papot le-küldötte; hogy a' *Quirinális* nevű hegyen, a' sokas berént áldoznék. El-vegeztvén dőlgát, ismét az ellenségnek fegyvere között, az Istenektől megsegítettvén békével vissza ment illy válasszal: hogy az Istenek arántok engedelmesek volnának. Végeztre midőn e' barbarus Nép a' Várnak ballásában belé fáradott volna, azzaltsúfolodik vala, hogyha ezer font aranyat adná-

adnának vissza menne. Mikoron pedig a' hamis úton kívánt pénznek Summájával őket illy kevélyen tsúfolná; Sőt azon fellyül fegyverrel is megfenyegetné, így szólván: Jaj néktek meggyőztetteteknek: ottan hirtelenséggel *Camillus* hátul rájok ütvén, úgy meg-veri; hogy a' *Gallusok* véreknek folyása, az ő tollókvaló égetésnek hamvában való nyomokat bé-töltvén egészen el-törtené. Meltó a' halhatatlan Isteneknek megköszönni, ez ő rajtok esett nagy veszedelmet! A' *Rómulus*tól építettett alattson pástori kunnyok-is, melyeket szegénységében építettett, ez által a' tűz által meg-emésztették. Ebből a' veszedelemből azért mi következett egyéb; hanem hogy az az emberek és Isteneknek lakásokra rendeltett Város, el-nem töröltetett, el-nem veszett; hanem inkább meg-szenteltetett és meg-tisztított. Annakokáért minekutánna *Mánlius* meg-

tartotta volna: *Camillus* pedig meg-
 sabadította volna a' Vároft, annál
 keményebb indulattal 's jöbben fel-
 gerjedt haragjal, és a' körülötte való
 ellenfég ellen ki-kél. Mindéneknek
 előtte pedig meg-nem elegendvén ez
Gallusok nemzetfégeknék Vára alól
 való el-űzésével; *Italiában* mindenféle
 veszedelmesen üldözte: Utollyára pe-
 nig annyira üldözte a' *Camillus* had-
 nagysága alatt, hogy semmi nyomdo-
 ka a' *Gallus Sónonesek*nek ne marad-
 na. Egykoron meg-győzöttettek az
Anienus folyó viznél; melly jeles har-
 tzon *Mánlius* egy fémély serént vé-
 le hartzoló bajnakot meg-győzvén;
 több tölle nyert prädai között egy
 arany lántzot - is nyert: innen mar-
 mivel az arany lántzott deákul *Tor-
 quesnek* mondgyák: mind maga,
 mind tölle fármazott familia *Torquá-
 tusnak* hivattatott. Hasonlatoskép-
 pen a' *Pomptinus* nevű mezőn a' *Lu-
 cius Valerius* tollók fok prädát nyert,
 a' ma-

a' maga Sifakjára állott hollonak jö-
 vendölése által segítettvén; mivel
 pedig deákul hivattatik a' holló *Cor-
 vusnak*, innen mind maga, mind tölle
 fármazott familia *Corvinnusnak* hivat-
 tatott. Annakutánna egynehány es-
 tendővel, azoknak minden meg-ma-
 radott részt, el-törölte *Dollabella*, az
Etruriában lévő *Vadimonis* nevű tó-
 nál: hogy senki fen ne maradna a'
 között: ki azzal ditsekednék, hogy
 Rómát ő gyűjtatta 's égette volna fel.

XIV. R E S Z.

A' Latiumbéliekkel való hadról.

A *Gallusok* után fordult a' *Latium-
 sokra* a' hadakozó Nép, a' *Manli-
 us Torquátus* és *Décius Mus* polgárok-
 nak alatta; kik a' Rómajakkal irigy-
 ségből fel-indittatván a' birodalom fe-
 lett mindenkoró veszekettenek; most
 peniglen a' fel-égetett Vároft semmi-
 nek állitván fel-indulnak; Ugyan-is
 már nem tsak fegyvert mernek ellene

fogni, sőt azt-is kívánták; hogy a' Római szabadság, birodalom, tisztviselés, egyenesen vélek megosttatnék; melly helytelen kívánságnak alkalmatosságával, hogy e' kevély ellenség meg-győzött, azon senki nem tsudálkozhatik. Ugyan-is egyik a' Pólgárok között, az ő tulajdon Fiát meg-ölte; Jóllehet győzedelmét vett volna az ellenfégen; mivel nem az ő parantsolattya'ból tselekedte; nem álitván helyesnek lenni a' parantsolat ellen való győzödelmet. A' második peniglen, mint egy Isteneknek jóvalásából, fejét bé-fedvén a' fereg előtt, magát halálra bányá; hogy így magát az ellenfégnak sűrű fegyverének tárgyul ki-tévén, vérével, a' győzelemre tsudálatosan útat nyitna.

XV. R E S Z.

A' Sabinusokkal való hadról.

A' *Latinusok* után fordult a' *Sabinusok*ra, kik meg-nem emlekeztvén arról;

arról; hogy a' *Titus Tatius*nak idejében barátságot és atyafiságot tette nek volna a' Rómaiakkal, magokat a' *Latinusokkal* ő ellenek egyben tsatlották. Mindazáltal a' *Curius Dentatus* Pólgársága alatt, mind az egész tartományt, a' hól a' *Nár* folyó Vize le-foly. Es a' *Velinus* nevű kút főkből barmazó patakok: egész a' *Hádraticum* tengerig tűzzel vassal el-prádálta. Melly győzödelemben olly sok barmú mind emberek, mind határok estenek birodalma alá; hogy még az-is, a' ki győzödelmes vala meg nem tudná itilni, mellyikben volna több haszna.

XVI. R E S Z.

A' Samnitesekkel való hadról.

A' Nnakutánna a' *Cámpániában* lakozóknak kérésekre, fel-indulván, nem magáért hanem fővetséges barátiért, melly jelesebb dolog, a' *Samnitesek* ellen mégyen. Mind

a' két részről bővetsége vala; mind-
azáltal a' *Campaniabeliek* erősebben
és elsőben tévén bővetségett; egész
tartományostól magokat, az ő hatal-
muk alá bortsátották vala. Es így a'
Római Nép a' *Samnite*sekkel; mint
maga jáváért, úgy hadakozott, Az
Campaniának tartománya, nem csak
Italiának hanem az egész Földön va-
ló Országoknak tartományát, bépség-
gel fellyül müllyá. Itt az *Aër* igen
egészséges: annakfelette a' virágok
éftendőben kéttzer nyílnak-ki: A'
Föld igen termékeny: minekokáért
a' bornak és gabonának fokaságától
a' *Bachus* és *Cérés*nek bőségének hel-
lyének mondatik. Az itt való tén-
gernél bámosabb, és alkalmasabb
ki-kötő helyü tenger nintsen. Itt
vannak ama jeles ki-kötő helyek:
Cajéta Misénus és a' *Bája* nevü lagy
meleg forások. *Lucrinus* és *Avernus*:
mellyek a' tengernek a' hajoknak
nyugvására igen tsendes és alkalma-
tos

tos részei. Itt vannak ama bőlökkel
gazdag hegyek: *Gaurus Falernus*,
Massicus, és mindeneiket bépséggel
fellyül-múló *Vésúvius*, a' mellynek te-
tejéből, mint az *Aëna* hegyéből bün-
telen tűz mégyén-ki. A' tenger par-
tyán ezek a' Városok: *Formia Cúma*
Putcoli, *Neapolis*, *Herculaneum*, *Pom-
peji*, és minden városoknak Anya-Vá-
rosa *Cápua*: mellyet a' nagy három
városok *Róma* és *Cáthago* közé bám-
láltak. Ezért a' Városért éstartomány-
ért ki-bállot a' Római nép a' *Samnite*sek
ellé, melly *Samnites* népének, ha gaz-
dagágát bemléled, arányas és ezüftes
fegyverekkel tarka ruhákkal, éppen
a' bújaságig tzifráttafel magát: ha les-
ben-való praktikáját nézed, a' ligetek
és hegyek között-való helyeké, kön-
nyen meg-tsal: ha dühösségét és
kegyetlenféget, meg-ésküttek arra,
hogy soha-is el-nem báladnának: Sőt
a' báladókat meg-ölnék, és Emberek-
kel áldozván fel-indították egymást

Róma Városának el-rontására: ha vakmerőségeket, bővettségeknek hat izben-való fel-bontásokkal, és gyakorta-való vérontásoknak látásával fokkal mérésőbbek. Mindazáltal ezeket ötven estendőeknek alatta; a' *Fabi*us és *Papirius* Elöl Járók, és ezeknek fiok, által, úgy meg-győzte és hódoltatta: Városait grádusonként úgy el-rontotta: hogy ma *Samnium* Városa a' maga tartományában nem találta: és ma az ő huszon négy győzdelmének semmi jele fen-nintsen. Kiváltképpen-való híres és emlékezetre méltó veszedelem lőtt ezek által a' Rómaiakon, a' *Vérúrius* és *Postúmius* Pólgároknak idejében, azon a' két ágú hegynék farkán lévő Boros helyen: melyet hinak *Candina Fuculanak*, mivel a' Borosnak végén volt *Candina* nevű Város. Ugyan-is ravaszság által az ő táborokat abban a' berekben bé-Borítván, a' honnan egyfelé-is ki-nem mehettek, az ellenfé-

nek

nek Elöljárója *Pontius* e' jó alkalmatosságon tsudálkozván, az ő Attyától *Herennius*tól tanácsot kérd mit tseledendő volna vélek. E' mint regi okos Ember azt javallya néki; hogy vagy mind meg-ölné, vagy mind el-botsátaná. *Pontius* mindazáltal jobbnak itelte lenni, hogy fegyverektől meg-fosztván, két Kopját a' Földben ütven, és harmadikat azon által téven, ez alatt őket által bútatná és e' Boros helyből így botsátoná-ki: melly volt a' meg-győzettesnek jele. Ugyá is ha el-botsátotta volna-is, e' jó akaratyáért baráti nem lőttek volna: ha pedig mind meg-ölte volna nagyobb ellenfégek ké tsinálta volna a' Rómaiakat. Midőn pedig e' Római Elöljárók ilyen gyalázatos bővettséget tettek volna *Pontius*sal, és Rómában nagy gyalázattal vissza mentek volna, a' Városnak-is nagy gyalázatyára, maga *Posthumus* a' *Tanacs*nak ilyen tanácsot ad, hogy mind öt

mind

mind a több fővetségnek tsinálót, mezeitelen, kötözve küldgye vissza *Pontius*nak, melly szabad akarat szerint való tselekedettel magok az Előjárók az ő velle tett fővetségnek gyalázattját el-törölték, és fővetségeknék eleget tettek. De e' gyalázatot meg-akarván tromfolni a' Római nép *Papirius* hadnagysága alatt, (ki-mondásra tsuda dolog) minék előtte a' tsatához fognának, a' Vitézek dühösködnének, fegyvereket kivonták, és az útközetnek alkalmatosságával mindenek semek mint valami faklyák villogtanak: mellyről az ellenség-is bizonyoságot tött: es mind addig e' veszekedésnek vége nem szakadott: valamig mind az ellenfegen, mind annak Előjáróján *Pontius*on bozút nem állottanak.

XVII. R E S Z.

Az Etruriabéli és Samnitesekkel való hadról.

Eddig

Eddig a' Római nép hadakozot külön-külön minden népekkel; tsak hamar ezután mindenekkel egybersmind ki-köt; mindazáltal így-is mindeneknek meg-felel. *Etruriának* tizenkét Nemzettsége, a' *Samniteseknek* maradéka, kik még ez ideig hadmiat meg-nem háborítottak vala; a' Rómaiaknak el-vestésére hirtelen egyben eskűsnek. Igen nagy félelem vala, e' sok és nagy népek miat: mivel *Etrúria* felől messze el-terjedet, negy veszedelmes Zászlós tábor jóvála. Mindazáltal a' *Ciminius* hegy körülváló berek közöttök völt; mellyet az előt nem jártanak, mint a' *Calidonius* vagy *Hercinius* nevű erdőkett, melly olyan félelmes völt, hogy a' tanács *Q. Fabius*nak meg-ízenné, hogy illy veszedelmes helyre bé-ne menne. Mindazáltal mind ezeken meg-nem ijedett *Fabius*; Sőt bátyját el-küldvén, anak által úttyait ki-tanulta: ki

étsaka

étbaka Pástorai ölközetben mindene-
ket meg-ésmélvén és vißsa fordúl-
ván: mindeneket ki-beéll. *Fábins*
Maximius e' ésmélését végben vi-
vén, a' maga réßéröl valókat a' vesse-
delemtől meg-mentette: Ugyan-is
midőn rendeletlenül és féllyel vólná-
nak reájok ütött: a' *Ciminus* hegy-
nek teteit el-foglallya, és az alatt va-
lókra a' mint néki tettzet úgy rohant.
Melly hadnak formája az alatt valóka-
nak úgy tettzett, mintha ez égből
vagy fellegekből lövöldöznek rájuk a'
nyilakat. Mindazáltal ez a' győzöde-
lem nem vólt vérontásnélkül; mert
ennek a' hegynek egyik boroshelyén,
egyik a' Pólgárok közzül *Décius* meg-
győzettetvén, eleitől vett sokás fe-
rént magát; Sőt egész nemzetségét,
a' győzödelemnek meg-berzéséért, a'
halálra ajánlotta, és adta.

XVIII. R E S Z.

A' *Tarentumbéliekkel* és a' *Pir-
rhus* Királlyal való badról. Kö-

Következik a' *Tarentumbéliekkel*
való had, a' melly nével ugyan
egy; de a' győzödelemnek kimene-
telire nézve, külömb külömb féle.
Mert a' *Campániabélieket*, *Apuliabé-
lieket*, *Lucaniabélieket*: ennek a' had-
nak indítóját a' *Tarentusbélieket*, és
az egész *Italiát* 's etszersmind ezekkel
a' *Görögöknek* jeles Királyát *Pirrhust*,
azon egy vessedelemben bé-foglalta:
hogý az alkalmatossággal mind az
egész *Italiának* meg-hódoltatását el-
végezné, a' Római nép mind a' ten-
gerentül való győzödelm skedéshez-
is hozzá fogná. *Tarentus* varossa, mel-
lyet építettek vala a' *Lacedemoniából*
tengeren által jött Férfia k: melly an-
nak előtte *Calabriának* és *Apulianak*,
annak felette *Lucaniának* feje vólt:
mind nagyságára kőfalaira, és tengeri
ki-kötő helyeinek alkalmatosságára:
mind maga állására nézve tsudálatos
vólt. Ugyan-is a' *Hádríaticum* ten-
gernek boros helyen lévén, innen min-

mindenfelé, *Hystriában, Illiriában, Epirusban, Achájában, Africában, Siciliában* hajóit botsáthattya. E' Városnak nagyobbik játék néző helye, mivel a' tenger felől vagyon, a' kikötő helyre meg-láttzik: melly játék néző hely, ennek a' Városnak siralmas veszedelmének volt oka. Egykoron játszodozván, a' játéknéző helyről meg-láttják, hogy valami Római hajók feléjek jönnek: és azt ellenségnek gondolván, hirtelen ki-saladnak, és azokat bosszúsággal illetik, tsüfolással mondván, minekutánna megmondották volna honnétvalók légyenek: kitsodák és honnanvalók a' Rómaiak. Ebben a' dolog meg-nem állott. Hamarsággal követeket küldenek hozzájuk, a' Rómaiak, kik erről a' dologról panaßolkodnak. A' követeket-is rút és ségyenre méltó bosszúsággal illeték. Ebből következet a' hadakozás. Irtoztató ennek a' hadnak kéßületi, holott sok népek

a' Tá-

a' *Tarentus*béliek mellet fel-kelnek: és a' *Pyrrhus*, ki mindeneknél hatalmasabb volt: ki meg-akaryán *Sabauditani*, ezt a' *Lacedemoniából* *ßarmazott* emberektől építettett, és résß szerént *Görög*ből álló Vároß: *Epirus*nak *Thesaliának, Macedoniának* minden erejével, és elephántokkal, minémű állatokat még nem láttakvala a' Rómaiak ez ideig: a' tengeren, *ßarazon, Férfiakkal, Lovakkal, Fegyverekkel*, és sok irtoztató bestiáknak nemeivel közelget vala. Első ütközett volt a' *Heraclea* Vároßnál, és a' *Campániában* lévő *Liris* folyó viznél *Levius* Pólgár alatt, melly olyan rettenetes volt; hogy a' *Frentána* nevű lovas Seregnek előljárója *Obsidius*, a' *Pyrrhus* Királyt, reá rohanván annyira megháborította; hogy minden Királyi méltóságot mutató czimereit magáról le-hányván kénßerítettnek a' hartzról félre állani, minnyájan-is oda löttenek volna a' *Pyrrhus* hadából

ból valók, ha az Elephántok ennek a' hartznak meg-nyerésére, a' Rómaiak ellen nem fordítottanak volna: mellyeket mind nagyságokra, mind rútságokra, mind sagokra nézve irtóztatóbb fene-bestiáknak gondolván, mint vóltanak, azok előtt, a' Rómaiak el-salattanak és valójában meg-veretettek. Szerentséseb vólt a' második hartz *Apuliában Asculum* Városa mellett, a' *Curius* és *Fabricus* Polgárok alatt: Ugyan-is már az Elephántoktól nem félnek vala, és a' *Cájus Minutius* kopjás Vitéz, egy a' negyedik rendbéli kopjás fereg közzül, egynek az órrát el-vágván, meg-mutatta; hogy e' bestiákat-is meg-leher ölni. Annakokáért azokra fok dárdákat sórtanak, és azoknak hátokon lévő tornyokra tüzet hányván, az egész ellenségnek táborát tüzzel elborították; addig a' vérontásnak vége-is nem lett, míg a' Sötéttség őket egymástól el-nem választotta; és míg

Pyrr-

Pyrrhus Király Saladásában válban meg-sebessítettén, fegyverestől, Vitézítől el nem ragadtaték. Az utolsó hartz vólt *Lucaniának Arunsus* nevű mezején, ugyan ezen közelebb említettett Polgároknak hadnagyságok alatt; melly tsatán a' Rómaiak egész győzedelmet vettének, csak történetből, mellyet másképpen a' Vitézség által kell vala meg-nyerni. Ugyan-is ismét az első ütközetre elő hajtván az Elephántokat, midőn egy Elephánt tsitkonak fejét erősen nyíllal meg-lónék, vißsa fordúlván, igen orditt-vala: Ki midőn futkosna az ő részéről valóknak holt testeken, az annya meg-isméré, és mintha bosz-szút akarna állani, futkosni kezdé a' *Pyrrhus* táborán, melly dolgon ők igen meg-remülének: és így a' melly bestiák által elsőben a' Rómaiakon győzedelmeskedtek, másodszor pedig hartzok vólt egyarányú, harmadszor minden kétségnélkül ugyan azonok

G

által

által fordúlt viszsza a' veszedelem ő
reájok. Annakfelette nem csak fegy-
verrel a' mezőkben, hanem tanátsal
ben Rómában *Pyrrhus* Király ellen
hadakoztanak. Ugyan-is e' ravasz
Király az első ütközet után, eszében
vévén a' Rómaiaknak vitézségeket;
mindgyárást meg-ijedett vélek való
hadakozásától; és illy ravaszsághoz
fogott: a' kik a' hartzon el-estének
vala, a' Rómaiaknak akarván kedve-
ket keresni, meg-égette: a' foglyokat
kedyekre tartotta, és minden fizetés-
nélkül viszsza adta. Annakutánna
Követekett küldvén Rómában, min-
den tehetségével azon igyekezett,
hogy nékiek barátságokban esnék.
Mindazáltal mind a' hadakozásban,
mind a' békességben, kívül és oda-
haza, a' Római *virtus* akkoron magát
meg-probálta: és egy győzedelem-is
a' Római népnek vitéziségét, tanátsá-
nak böltsességét, az Elöl-Járóknak
mérészségeket annyira meg-nem mu-
tatta

tatta mint a' *Tarentinus* bélieken va-
ló győzedelem. Ugyan-is mitsoda
tsudalatos vitézségű férfiak voltak
azok, a' kik az első tsatán az Elé-
phántok által meg-ölettettek! min-
deneknek sebek elől volt: némel-
lyek ellenfégeket magokhoz kaptsol-
ván rajtok holtak-meg: halálok után-
is mindeniknek kezében fegyvere:
ábrázatokon lenmaradott a' fenyege-
tődzésnek jele: Sőt halálok után még
haragjok-is élni láttatott. Melly dől-
gon annyira tsudálkozott *Pyrrhus*
hogy illy szóra fakadna-ki: Omelly
könnyű dolog lótt volna e' Világot
birodalma alá hajtani, ha vagy a' Ró-
mai vitézek enyimek lettenek volna;
vagy én lóttam volna az ő Királyok!
mitsoda tsudálkozásra méltó serénfő-
gek volt a' Rómaiaknak meg-veretet
seregeknek meg-ujjításában: úgy
annyira hogy *Pyrrhus* így szóllana:
Látom hogy én böl dogtalan nap alatt
szüllettettem, mert a' miképpen a'

Lerna tavában-való kigyónak el-vá-
gatott fejeinek helyében, mindgyá-
rást mások nőttek; Ugy a' le-vá-
gatott Rómaiaknak vériből vízontag
mások születetnek. Mitsodás volt
a' tanács! Ugyan-is midőn *Appius*
Cæus a' *Pyrrhus* követinek kíván-
sága ellen órálna, minden ajándékok-
kal edgyüt vißsa üztettek: kiktől
midőn a' Király kérdené: mit itélné-
nek az ellenségnek lakó helyéről,
azt felelik hogy: a' Város olyan mű-
don építettett mintha egy Templom
vólna: a' tanácsbéli bemélyek, mint
még annyi Királyoknak gyülekezete.
Mitsodások vóltnak a' hadnagyok
táborban! holot a' *Cælius* a' *Pyrrhus*
medicussát, ki Urának fejét igiri va-
la nékie vißsa küldötte: *Fabricius*
pediglen, mikor a' Király Országának
egy részét néki igirné, azt meg-veti.
Mitsodások vóltnak a' békeességben!
holott a' *Cælius* az ő föld edényit fel-
lyebb bõtsülte a' *Samnitesek*nek arany
edé-

edényinél: *Fabricius* peniglen a' Pól-
gárságot viselt *Rufinus*t, az ő néki
engettetett *Censori* hatalom szerint a'
tanácsból ki-verette, midőn látná
hogy bújaságból szerzett vólna ma-
gának tiz font nyomó arany-művett.
Annakokáért ki tsudálkozik rajta,
ha ezek a' fellyebb meg- említettett
erkölcsök, jóságos tselekedetek 's Vi-
tézségek által, a' Római nép győze-
delmeskedet; és hogy az egy *Taren-
tinus*bélieken-való győzedelem által,
négy estendőeknek el-forgása alatt
Italiának nagyobb részét: erős né-
peit: gazdag Várossit: bõ tartomá-
nyit: birtokában hajtotta. Es mi le-
het hihetetlenebb dolog, mintha en-
nek a' hadakozásnak kezdetit, ki-
menetelivel egyben veted. Az első
ütközetén, *Pyrrhus* győzedelmesked-
vén, az egész *Campániát* a' *Liris* folyó
vizéig, és a' mellet lévő *Fregella* nevű
Városig el-pusztította: a' *Praneste*
Városától, a' meg-vételhez közel lé-

vő Róma Városát semléte: Sőt olly nagy port és füstöt indított, hogy azt a' meg-félemlett Város, hűb mér földnyire látta. Annakutánna két izben táborra meg-verettetvén: két izben maga meg-sébessedvén: és Görög Országban a' tengeren által üzet-tetvén, békefűg, és nyugalom lett: Sőt olly fok prädät nyertenek e' fok gazdag népektől, hogy Róma Városá azokat bé-nem foghatná. Soha-is fényesebb és jelesebb győzodelemben nyert prädäk Róma Városában bé-nem vitettek. Enn kelötte egyéb prädät nem látsak: hanem a' Volsonok-tól nyert barmokat: a' Sabinusok nyá-jait: a' Gallusok hintóit: a' Samnitereknek egyben rontott fegyvereit: mostan ha a' foglyokat semléted, ezek: Molossusok, Thessaliabeliek, Macédoniabeliek, Bruciússok, Apulia, és Lucaniabeliek: ha a' Pompät, ez: arany, bársonyok, képek, írott kárpitok és a' Tarentusban való mindenféle győ-

nyörűségek. Mindazáltal kedvesebben semmit nem semlélt a' Római nép: mint a' hátokon tornyot vifelő és öket azelött meg-ijesztő Elephántokat: a' kik mintha tudnák fogásukat, nyakokat alá borsátván, a' győzödelmes lovakat éppen Rómaig követik vala.

XIX. R E S Z.

A Picénumbéliekkel való hadról.

TSak hamarsággal ezután az egész Italiában békefűg völt. Ugyan-is ki vólna Italiában a' Tarentumbéliék után, a' ki valamit mérne indítani. Mindazáltal fántsfándékkal tettzet a' Rómaiaknak; hogy üldöznék a' Tarentumbélieknek párt fogojokat. Meg-hodóltatták azért a' Picénumbélieket, és annak fő Városát Asculumot; a' Sempronius hadnagysága alatt: ki midőn az ütközett közben a' Föld meg-zendűlne, annak mint Isten Afßonynak meg-engesztelésére Templomot igire.

XX. R E S Z.

A Sallentinusokkal való hadról.

A Picénumbéliek után *Marcus Atilius* hadnagysága alatt a' *Sallentinusok* győztettek-meg. És azoknak anyja *Városa*, *Brundisium*, holtott jeles ki-kötő hely vagy. Ebben a' veszekedésben-is, a' *Pástorok*nak Isten *Aßonya Páles*, önként magának *Templomot* kíván.

XXI. R E S Z.

A Volfinusokkal való hadról.

A Z *Itali*ai népek között a' *Volfinusok* meg-maradtanak vala a' *Rómaiakkal* tett szövetségben; kik *Etruriában* mindeneknél gazdagabbak voltak; kik a' *Rómaiaktól* segítséget kértenek azok ellen, kik annak előtte nékiek bálgai voltak; de szabadságot nyervén Uroktúl, ellenek támadtak: és a' közönséges tarsaságnak jussát el-véven Uralkodnak vala.

Mind-

Mindazáltal a' *Fábins Gurgites* hadnagysága alatt ezek-is büntetésnélkül nem maradtanak.

XXII. R E S Z.

A Párt ügyekről.

EZ a' *Római* népnek második ideje és mint egy *Iffiusága*: mellyben jó erejében volt, és erősségnek virágjában mint egy fel-gyuladott, és forrot. Annakokáért, a' melly régi *Attyaitól* vött paraszti kegyetlenség még fen vala ő benne, jelenti vala, az ő meg-belidithetetlenlégeknek némű-némű részét. Innen vagy, hogy a' *Sereg* a' *Posthúmus Imperátort*, midőn meg-tagadná a' meg-ígért-prædát, ellene pártot útvén meg-kovezte: innen vagy hogy az *Appius Cláudius* alatt, holott meg-lehetet volna, nem győzedelmeskedett: innen hogy a' *Valerónus* alatt jobb részehartzolni nem akarván, a' *Pölgári méltóság* meg-rómlott: innen hogy

G s

a' je-

a' jeles Fejedelmi embereket, midőn látta, hogy akarattyával ellenkeznének, sámkivetésben küldötte: úgy mint *Coriolánust*, ki őtet a' sántásra kényszeríténé: (ki mindazáltal tsak hamar kegyetlenül fegyverrel bossút állott volna, hanemha az *Annya Vélúria* írásával le-tsinálta volna, midőn már Zászlós táborral fel-indult vala) és a' *Camillust*, midőn a' *Véjensektől* nyert praédát, a' nép és a' *Sereg* között törvéntelenül el-östotta volna. ő mindazáltal látván a' Rómaiaknak a' *Gallus Senonések* által városokban való boríttatásokat, őket meg-sabadította, nem gondolván azzal hogy a' maga Nemzete őtet sámkivetésben üzte volna. A' Tanátsal is mindenekről sokat vesékedett; annyira hogy lakó helyeket el-hagyván, hazájokat el-pusztítással, és vég-ül vesédelemmel fenyegetné.

XXIII. R E S Z.

Az első Pártütésről. A'

A Pártütés sármazott az adózóknak tehetetlenségekből; kiknek resteket-is sanyargatták, mint valami hitván sólgáknak. Ezért a' köz nép a' *Jupiternek* sánteltetett hegyre a' *Capitoliumra* borúlt fegyveres kézzel; és nehezen jött alá, nem-is jött volna hanemha magának *Tribunust*, az az elől-járót nyert volna, ki őtet a' felső rendek ellen óltalmazná: még úgy-is a' *Menénius Agrippa* bölts és ékesen szóló embernek órátiója által: mellyben így áll: igen hathatos példa beszéd vagyon az egyességre, mellyben mondatik: hogy egy alkalmatossággal az emberi tagok pártot ütöttek egymásközött, hogy ők minnyáján munkálkodván, az egy has volna minden munkanélkül. Annakutánna midőn majd halálra jutnának a' pártütés után, ismét meg-békéltenek: esekben vévén, hogy az eledelek vérré lévén, a' hasnak munkája által, öntöztetnének 's elevenitetnének ők-is.

XXIV. R E S Z.

A' második Pártütésről.

A Második Pártütést e' Városban, a' tiz uralkodó Férfiaknak nagyra való vágyakozások szerzte. Tiz fejedelmi Férfiak választottak, kik a' Görög Országból hozott törvényeket, a' Népnek parantsolattyára le-írták vala: minden igasságról való törvények pedig tiz táblára irattak való-le. Mindazáltal a' nekik rendeltetett birodalmat, ezek törvéntelen és kegyetlenül igazgattyák vala. Mindezeknek előtte *Appius Claudius* olyan semtelenfégre adta magát; hogy egy tisztességes Szűzet meg-fergettetne: el-feletkezvén mind *Lucretiáról*: mind a' ki-űzetett Királyokról: mind a' törvényről, melyet maga írt vala. Annakokáért, midőn *Virginus* az Attya látná hogy a' törvényben elnyomatatnék leánya, és halálra vitetnék: semmit nem késedelmezvén, a' piatz-

a' piatznak közepin maga meg-öli: és társaival Zászlót emelvén, mind e' tisztviselőket fegyverrel körül vette: az *Aventinus* hegyéről le-vonta: azokat tömlőztöszvén és meg-lántzolván.

XXV. R E S Z.

A' harmadik Pártütésről.

A Harmadik Pártütést bülte a' házasságban való nagyra nézés; midőn a' köz renden lévőek a' nagy renden lévőekkel egyben házasodtak: melly háborúság indittatott a' *Fani-culus* hegyén, a' *Canulėjus* köznépnek elől-járója által.

XXVI. R E S Z.

A' negyedik Pártütésről.

A Negyedik Pártütést a' tisztviselésnek kívánsága indította; midőn a' köz renden lévőek-is kívánnák, hogy ők-is tétetnének tisztviselőnek. *Fabius Ambustus*nak két leánya lévén, edgyiket adta vala, *Sulpitius*-nak,

nak, ki vala Fő nemzetből, a' másfik *Stolomius*nak ki paraszti vérből származott, ennek felesége, egy alkalmatossággal meg-ijedett vala a' poroszlótól vesztővel meg-veretett ajtonak zörgésétől, mellyhez még nem sokott vala: mellyért a' nennyétől megtsufoltatik, ki a' rajta tett bosszúságot el-nem szenvedte. Annakokáért a' köznépnek előljárójává tétetvén az ő Ura; hogy minden méltóságban és tisztviselésben valokkal társalkodnék, jöllehet nem a' tanács engedelmeből; mindazáltal erőszakosan megnyerte. Ennek a' mindeneket fellyúl muló népnek ennyi pártütését is elégedendőképpen meg-nem ditsirheted. Ugyan-is e' magának most szabadságot szerzett: most a' Szűzeknek meg-rontásáért bosszút állott: most ő meg-nemesíttetésének méltóságát és mindenféle tisztviselésének elérését el-nyerte. Mind ezek között pedig leg-ferényebb őltalmazója szabadsá-

szabadságának volt; és semmi igérettekkel meg-nem hajlott ennek elfordítására; jöllehet e' nagy és naponként nevedő Nép között annak elfordítására, ottan ottan ártalmas emberek származnának. A' *Spurius Cassius* gyanúságban esvén; mivel a' hadakozással nyert szántó földekről olyan törvént adott, hogy azokat mind egyaránt ostanák-el: hasonlatosképpen a' *Maelius*-is hogy a' szegénységnek tulajdon pénzén vött gabonáját ki-ostogatná; hogy azokat maga mellé edesgetné a' tisztviselésnek elérésére; mind kettő minden halogatás nélkül meg-öletik. *Spuriust* maga az Attya; a' mást pedig *Servilius Ahala*, a' lovasoknak előljárója, a' *Quintius Dictator*nak parantsolattyából a' piatz közepin ölte-meg. *Maeliust* pedig len ki a' *Capitolium*ot meg-oltalmazta vala; és sok adósokatt bajokból kiabadított; mellyért igen fen-is hűjaz vala; abból a' Városból, a' mellyet meg-

meg-oltalmazott ki-üzte. Azért ez a' Római nép, mind Városában, mind kívül, mind békefűgben, mind hadakozásában: békefűgében, Iffiuságában az az idejének második szakasában olyan buzgó volt; hogy az egész *Italiát*, melly vagyon *Alpes* nevű nagy havasok és a' zűgő tenger közűtt, meg-hóldoltatta.

MASODIK KÖNYV.

I. R E S Z.

ELŐLJARÓ-BESZED.

Meg egész *Italiát* meg-hóldoltatta és el-foglalta a' Római nép, kezdetűtől fogván, addig közűl őtsűz Eűstendűk folytak-el: melly

melly idejűben annyira fel nevededet, hogyha valakiben vűlt valaha valami erű és Iffiusűgnak ideje, arról is azt mondhatod hogy ez-is erűs Iffűű és az egész Vilűggal ki-kűűtű kezdett lenni. Esűgy (tsűda és hűhetetlen dolog) olly nehűzen adta-meg magát *Italia* hogy hazűjűbűn őtsűz Eűstendeűg vesűkedett; a' kűvetkezendű két sűz Eűstendűkben penűg *Africűt* *Europűt* *Asűt*, és az egész Vilűgűt meg-hóldoltatta.

II. R E S Z.

A' *Pœnűs*okkal valű első hadrűl.

Annakokűűrt *Italiűn* gyűzűdelmet vűvűn a' Rűműi nép, midűn hűtűrűtűtűl fogva el-ment vűlna a' *Siciliűt* zűgű tengerűg, egy kevűssű meg-űl-lott; éppen űgy, mint az erűket űgetű tűz, midűn a' folyű vizűg műgyűn, meg-űlűűk. Midűn penűglen lűtnű, hogy a' kűzelebbvűlű sűgetben gazdag prűdűjű lenne, noha *Italiűt* el-ű-

el-szakadt, és mint egy el-választott; annyira fel-indúlt annak kívánságára, hogy midőn sem töltéssel, sem hiddal azt magához nem foglalhatná, fegyverrel és haddal fel-indula, annak magához való foglalására és meg-vételére. Erre az Istenek útatis nyitottak; magok-is jó alkalmatosságot bízgáltattanak: midőn *Siciliának* Várossa *Messáná*, melly vélek bővetséges vala, a' *Pannusok*nak kegytől uralkodásokról panaszkodnék *Siciliát* peniglen, mind a' Rómaiak, mind a' *Pannusok* kívánniak vala; és ugyan azon időben, mind a' két rész egy arannyu kívánsággal és akaratral, e' Világnak birodalmárul álmadozik vala. Annakokáért, annak sine alatt, mintha barátságokat segítették; valósággal peniglen a' praédától indittatván, (Jóllehet félne a' dolognak újságától a' vitézségben mindazáltal mindenkoron nagy bátorság vagy) ez az ostoba, pástoroktól bármazott,

mazott, földön fel-nevekedett Nép, meg-mutatta azt; hogy az erős Férfiaknak vitézségek egyenlőképpen kitettzik, akár lóvakon; akár hajókon, akár tengeren, akár szárazon való hadakozásban. Legelsőben *Appius Claudius* polgár alatt indult a' zúgó tengernek, melly igen híres a' fok költött tsudák miat és igen veszedelmes: mindazáltal attúl meg nem félemlett felette; Sőt a' hirtelen rohánó és fel-háboródott tengernek hátkodását merő ajándék gyanánt vette: és az *Hieronest* a' *Siracusas*-bélieknek Királyokat minden kése-delemnélkül, oly hirtelenséggel meggyőzte, hogy az ellenfeg, minkeelőtte őtet meg-látná maga meg-vallotta, hogy már meg-győztetett volna. A' *Duillius* és *Cornelius* polgárok alatt, ellenfégivel a' tengeren-is meg-mert ütközni. Akkoron a' jó bérénsének jele volt, a' hajóknak hamarsággal való kébülete. Ugyan-is a' fának le-vá-

le-vágattatások után, hatvan napok alatt, már Báz hatvan hajók a' tengeren vas matskán állanak vala: úgy hogy ezek a' fák nem emberi mesteriség által, hanem az Isteneknek munkájok által láttatának hajókká változni. Ennek a' hartznak formája tudálatos volt: holott az ellenségnek könnyű és serény hajójokat, a' Rómaiaknak nehéz és lassú hajói el fogták. Semmit nem használt nékiek a' hajók igazgatásának mesterisége: az evezőkkel hirtelen való forgolódás és az ellenség előtt való baladásnak tudománya. Ugyan-is a' Rómaiak nagy vas horgokkal és egyéb eszközökkel az ellenség hajóit a' magokéhoz kaptsolván; mellyeket az útkezett előtt az ellenség nevet vala, az ellenség kényszerítettett vélek megütközni, mint valami sárázon. Győzdelmeskedvén azért a' *Liparé* nevű szigetnél, némellyet az ellenség hajója közül a' tengerben ülyesztett: némel-

mellyet el-üzött: és legelsőben ez alkalmatossággal győzdelmeskedett a' tengeren. Melly győzdelmen mitsoda öröm volt, holott a' *Duillius Imperátor* meg-nem elégedvén ez egy napi győzdelemmel, egész életében minden vatsora után bővernekeket gyújtatott és trombitált futatott, mintha minden nap győzdelmeskednék. Illy nagy győzdelemért a' melly kár rajtok eset szenvedhető volt. Edgyik a' Pólgárok között, kihivattatván bebelgetésnek sine alatt meg-fogattatott, és meg-öltetett: melly a' *Pænusok* hamis hiteknek példája. A' *Calatinus Dictátor*, a' *Pænusoknak* minden *Præsidiumokat*. *Agrigentum*, *Drepanum*, *Panormus*, *Erix* és *Lilibæus* nevű Városokból ki-üzte. Egy alkalmatossággal nagy félelmek voltak a' Rómaiaknak, a' *Camnaria* Városának ligetes erdeje körül: mindazáltal a' hadaknak Elöljárója *Calpurnius Flamma* jeles Vitézsége

fége által, meg-*ßabadultak*: ki három *ßáz* válogatott vitézekkel, a' félelmes, és ellenségitől meg-*ßállatott* hegynek tetejét el-foglallya, és mind addig késedelmezttette az ellenséget, vala-mig az egész Római Sereg a' *ßigetből* ki-menne. Ez úttal olyan hirt *ßer-zet* magának *Calpurnius Flamma* mint a' *Léonidas* a' *Thermópilás* nevű he-gyeknek *ßorassain*: kit mindazáltal *Calpurnius* ezzel felül haladott, hogy illy veszedelmes hartzon-is élete meg-maradott: noha semmit nem irt vér-rel mint *Leonidas*, ki három *ßáz* vála-gával, ugyan három *ßáz* vála-ga-tott Vitézek ellen hartzolván, min-nyájan mind a' két részről ő rajta kü-vül el-estének, a' ki *ßégyennek* tart-ván magánosan haza menni, az ő el-*lenséginék* holt testek közöt fegyve-rében botsátkozik, és a' maga véri-vel ezt írja: *VICI*: az az: meg-gyöz-tem. *Lucius Cornelius Scipio* alatt, midőn már *Sicilia* tartománya volna a' Ró-

a' Római népnek, hadakozását előbb mozdittya, és *Sardinában* s ehez foglal-tatott *Corfica* *ßigetében* által mégyen, a' hol *Olbia* Városának el-rontásával a' lakosokat el-remitette: és mind a' *ßarazon*, mind a' tengeren a' *Pænuso-kat* úgy meg-győzte, hogy már sem-mi hátra nem volna, hanem *Africa*, mellyen győzedelmeskednék. *Mari-cus Attilius Régulus* hadnagyfága alatt, a' hadak indittatnak *Affricában*: fo-kan-is valának a' kik el-ijettenek a' *Pænusok*nak tengerének nevét és ve-szedelmes voltát halván: kiknek fé-lelmeket *Mánnius* Előljáró-is öregbi-tette: kit midőn az *Imperátor* fejszé-vel való le-vágással fenyegetne, meg-ijedett és a' halálnak félelme őtett az által hajókázásra kénserítette. Tsak hamarsággal által hajókáztanak: a' *Pænusok*nak penig olyan nagy félel-mekre lőtt jelen létek, hogy *Chárta-go* Várossa kapuit-is alig zárhata bé az ellenség előtt, hogy ezt meg-nem vőtte.

vötte. E' hadakozásban elsőben-is *Clipea* Várossát vették-meg; melly legelső erősség, és mint egy vigyázó helyly volt a' *Pœnusok* tengerének parttyán. Mind ezt, mind ezen küvül három száz kastélyoknál többet rontottak-el. Itt nem csak az Emberekkel, hanem a' tsuda állatokkal-is hadakoztak: mert egy tsudálkozásra méltó nagy Kigyó, mintha sületett volna az *Affricáért* való bosszúállásra, a' *Bragada* folyó viz mellett meg-szállott táborn háborgatta. A' mindeneken győzedelmeskodó *Régulus*, midőn már mindenfelé az ő nevét félnek; és sok Iffiakat és Előjárókat vagy meg-ölt volna; vagy fogságban tartaná; nagy és gazdag prædával meg-terheltetett győzedelmes hajóját maga előtt Róma felé inditaná; *Chártágot* ennek a' hadakozásnak indítóját azután szállotta meg. Itt egy kevéssé a' berentse meg-fordúl; melly-is csak azért lőtt, hogy ezzel-is a' Ró-

a' Római vitézségnek hirté annál tovább nevekednék, melly a' nyomorúságok által emelkedett fellyebb fellyebb. Ugyan-is *Carthágo* segítségért folyamodván a' külső népekhez; midőn a' *Lacédemonbéliek Xantippust* segittségül küldötték volna; e' hadi tanult embertől a' Rómaiak meggyőztetettek. Ebben az irtóztató vérontásban, mellyet a' Rómaiak még nem soktak vala, az erős *Imperátor Regulus* elevenen az ellenség kezében esik; de ő a' veszedelmet könnyen benvedte. Ugyan-is sem a' *Pœnusok* tömlőztétül: Sem a' maga felekezetihez fel-vállalt követtségtől meg-nem győztetett; Sőt követtségében azzal ellenkező dologot javallott a' mit néki sájában adtak vala, hogy tudnillik se békeséget a' *Pœnusokkal* ne tsinálnának se a' foglyokat meg-ne tserélnék. E' követtség után ismét rabságára visssa mégyen. Mindazáltal sem ezzel a' sántbandékból

való vißsa menetellel, sem utólsori tömlőtzen való vettetésével és veszedelmes halálával, meg-nem rutítottatta az ő méltóságát; Sőt mind ezekkel tsudálatosabb lévén, mit tselekedett egyebet, hanem hogy ő békesféges tûrésével a' gyôzôdelmes *Pænnus*okon, kiknek városok *Cáthago* most kézben nem eshetett, gyôzôdelmeskednék. A' Római nép peniglen sokkal erősebbé és haragosabban fel-indult a' *Régulus*ért való boßbú tételnek, mint sem gyôzelemnek okáért. Azért a' *Métellus* Polgársága alatt, midôn fellyebb héjaznak a' *Pænnus*ok a' Rómaiakkal, és hadakat forditanák *Sicilia* ellen, a' *Pánnormus* városánál úgy meg-veretteték ő töllök; hogy annakutánna soha-is ezt a' sígetett fel nem háborították. Ennek a' nagy gyôzelemnek tsalhatatlan bizonytsága, mint egy báz éléfhántoknak el-nyerése: melly úgy-is nagy præda lótt volna, ha va-

ha vadászással esett volna. Az *Appius Claudius* polgársága alatt nem az ellenségtől hanem az Istenektől gyôzettetett-meg a' Római nép: kinek jóvendöléseket meg-vetette vala: kinek hajójók-is azon a' helyen filyedett-el holott a' jóvendó mondó madaraknak fiaikat a' tengerben hánták, kik meg-tiltották vala őket, hogy az ellenséggel meg ne ütköznenek. A' *Martius Fabius* és *Butco* polgár alatt, az ellenségnek hajóit meg-verte, midôn sabadoson az *Egy-murus* nevű sígetnél *Italia* felé hajókáznának, oh melly fok præda vesett-el abban a' gyôzelemben a' bélvész miatt; ugyan-is a' gazdag prædákkal tellyes hajók az ellenkező belektől hanyattatván, midôn hajó törést szenvednének; *Affricát* és annak tsekély helyeit: minden népeknek birodalmokot; sígeteknek partyait el-lepték. Igen nagy vér ontás! jóllehet nem lótt e' mindeneknek fellyebb való nép-

ló népnek káranélkül; mivel e' győzedelem és triumphusba való præda, hajó-törés által el-vehető; mindazáltal hogy a' *Pænn*soknak prædái minden kősziklák és szigetek között darabokra szakadoznának és félyyel hanyatnának, ebben a' Római népnek győzedelme forgott. *Lutatius* és *Gatulus* Polgárok alatt annakutána vége szakadott ennek a' hadakozásnak, az *Ægatus* nevű szigetekenél. Nem is volt a' tengeren ennél nagyobb tsarta: Ugyan-is az ellenfélegnek éléssel, feregekkel, óltalomra való épületekkel, fegyverekkel terhesek valának, hajói: mellyekben majd az egész *Charthago*-is jelen volt: melly ő nékiek veszedelmekre bízgált. A' Rómaiaknak serény könnyű kés, néminémüképpen tábori, és lövon való hadakozásnak hasonlatosságára késítettett hajójok, evezőkkel, mint valami gyeplőkkel igazgattatott: azoknak mindenféle könnyen forduló

ható

ható örök élőknék formájára tsináltattak vala. Annakokáért egy szempillantásban el-szakadozván az ellenfélegnek hajói; az egész *Sicilia* és *Sardinia* között való tengert a' hajóknak darabjai el-borították. Annak felette olyan nagy volt a' győzedelem; hogy nem-is gondolkodnának az ellenféleg várossának el-rontásáról: hasonlatannak-is kilték lenni, hogy a' Vároft és kőfalát el-rontsák, holott már a' tengeren az egész *Charthágó* el-töröltetett volna.

III. R E S Z.

A' Liguriabéliekkel való hadról.

MIdőn a' *Pænn*sokkal való hadakozás végben ment volna, következet igen rövid, és mint egy megpihenésre való nyugalom: és a' *Janus* Templomának ajtaja, melly a' békefélegnek és valójában meg-sűnt hadakozásnak jele, *Núma Pompilius* idejében először; most másodsor té-

H;

terő-

tetődött-bé; de minden kéfedelem-nélkül meg-nyílt. Ugyan-is őket, néha a' *Liguresek*, néha az *Insubres* nevű *Gallusok*, néha az *Hyriabéliek* háborgattyák vala: és így ezek az *Italia* hegyeinek soros helyeiben lakó népek, mint valami Istennek bűntelen való igazgatásá'ól őket gyakoralták vala, hogy fegyverek meg ne rosdásodnának. Ezek mind hárman mint nékik mindennapi és mint egy bombéd ellenfégek az ő Iffiait vitézségre tanítták vala: Sőt mind ezek által nem különben, mint valami kővel élesedett a' Római vitézségnek ereje. A' *Ligureseket* kik laktanak a' hegyeknek rejtekében a' *Varnus* és *Marcus* folyó-vize között környúl vétettetvén sűrű bokrokkal; bajósa'bb volt meg-találni mint meg-győzni. Hellyekkel, futásokkal bátor: kemény és serény nemzetség lévén, inkább csak tolvajkodik vala; hogy nem mint hadakoznék. Annakoká-

ért mikoron sokáig jádzottatná a' Rómaiakat azoknak Elöl-járójók, úgy mint *Sályus*, *Déciates*, *Oxibius*, *Euburriates*, és *Ingaunus*: Annakutánna *Fulvius* bújdokló helyeket kőröskörnyúl meg-gyújtotta: *Bæbius* a' térhelyre le-örította: *Posthumius* minden fegyverektől úgy meg-fosztotta; hogy a' földnek bántására való vasat is alig hagyott kezekben.

IV. R E S Z.

A' *Gallusokkal* való badról.

A' *Gallusok* *Insubres*eknek, kik-is a' havasokon laknak, vólt bestiai természetek; és nagyobb testek mint sokott embereknek lenni. Mindazáltal meg-tapa'staltatott, hogy a' miképpen első útközötben keményebbek vóltak, a' Férfiaknál: úgy annakutánna gyengébbek vóltak az Asszonyoknál. Ezeknek havason nedves helyen fel-nőtt testeknek, hasonlatosságok vala a' hóhoz: Kik miko-

ron a' hartz közben meg-melegednek, mingyárást mint a' hó meg-olvadtak: és a' gyenge mozgás által, mint a' napnak sugára által meg-lágyúltak. Ezek gyakorlatossággal mábor-is; de kiváltképpen *Britomárus* hadnagysága alatt, meg-esküntenek, hogy s. ha addig fegyvereket oldalokról lenem oldának; valamig a' *Cápitolum*-ban fel-menének. Meg-is lőtt: ugyan is *Æmilius* őket meg-győzván, fegyvereket a' *Cápitolum*-ban öldotta-le oldalokról. Csak hamar ezután az *Aristivus* hadnagysága alatt, *Márs*-nak a' Római vitézektől nyert prädából, fogadással egy arany lántzot ígértenek. A' mit ők fogadásból *Márs*-nak ígértenek; azt *Jupiter* vette-el: Ugyan-is *Flaminius* az ő tollók nyert arany lántzokból *Jupiter*-nek tífességére egy arany oslopot épített. A' *Vindomárus* királysága alatt, a' Római fegyvereket *Vulcánus*-nak ígérték vala; de vissza fordult a' berentse:

tentse: Ugyan-is Királyok meg-ölettetvén, *Marcellus* a' *Rómulus* után *Férétrius* *Jupiter*-nek tífességére, az ő tollók nyert prädából fegyvereket harmadikbor most benteli.

V. R E S Z.

Az Illyriabéliekkel való hadról.

AZ *Illyriabéliek* vagy *Liburniabéliek* az *Italiai* havasoknak külső tövén, az *Arfia* és *Titius* folyó viz között, hoßban el-terjedvén, az *Adriaticum* tengernek partjain laknak vala. Ezek a' *Tenta* Asszony uralkodása alatt, meg nem elegendvén a' fok pusztitással; babados gonofságokat tzigéres vétekkel-is meg-tetéztek. Ugyan is a' Rómaiak követeit, kik ő ellenek méltán panaszkodnak vala; nem-is fegyverrel, hanem mint valami áldazatra rendeltetett barmokat, fejszével meg-ölik: és a' hajókban való *Præfectus*okat meg-égetik, még penig asszony parantsolattyaiból,

melly annál nagyobb bégyen. Annakokáért *Cnaus Fulvius Centimannus* hadnagysága alatt, minden felé meghódoltatnak. Az elől-járókat fegyverrel meg-ölvén, a' követekért bossút állottak.

VI. R E S Z.

A' *Pænnusokkal* való második hadról.

TSak alig vólt négy efsztendeig való nyűgodalom a' *Pænnusokkal* való első had után: imé mingyárt következik azokkal való második hadakozás, melly ugyan rövidedebb az elsőnél; (ugyan is nem terjedett tizen nyoltz Efsztendónél tovább) de a' vér ontásnak kegyetlensége miatt olyan irtoztató; hogy ha valaki a' Rómaiaknak és *Pænnusok*nak kárát egyben veténdi, hasonló léssen a' győzedelmes nép, a' meg-győzettetethez. Bégyenli vala a' Nemes vérből származott *Pænnus* nemzettsége, hogy a'

tenger

tenger ő tölle el-vétetett: a' bígetek el-foglaltattak: adót adna, mellyet ő szokott vala másoktól venni. Innen *Annibál* még gyermekkorában, az Attyának az óltár előtt meg-eskütt vala, hogy a' Rómaiakon bossút állana: nem-is késedelmeskedett. Annakokáért hogy okot keresne a' hadakozásra, *Saguntus* várossát el-rontotta: melly vala *Hispaniá*nak régi és gazdag várossa: mellyet a' meg-békülésnek alkalmatosságával, mint a' két részről szabad várossá tettenek vala; hogy a' köztők lévő szövetségnek bizonyos jele és *monumentuma* lenne. Annakokáért *Annibál* hogy okot keressen a' Rómaiakkal való hadakozásra: e' szabad várost maga és vitézi kezével el-törölvén, és a' szövetséget fel-bontván: *Italiára* magának újabb útát nyit. A' Rómaiak a' szövetség tételt igen szentül megtarttyák: Annakokáért midőn meghallyák e' véllek szövetséges város-

H 6

nak

nak meg-szállását, meg-emlekeztvén a' *Pannusok*kal tölt szövegről-is: nem fognak mingyarást fegyvert, hanem elsőben a' szokás szerént panaszkodni inkább akarnak. Azonközben ők kilentz hólnapig az éhség, hadi eszközök, és fegyverek által el-fáradván, és a' légség aránt való kétségben eséseket dühűségre fordítván; a' piatz közepin nagy tüzet téstnek; annakutánna mind magokat, gyermekeket, feleségeket, minden gazdagágokkal edgyütt, tűz és fegyver által meg-emésztiuk. A' Rómaiak az *Annibált*, ennek a' nagy veszedelemnek okát kezekben kívánnják. Midőn pedig a' *Pannusok* a' dolgon tétovázának: a' Római követeknek feje *Fábius* így szól: miért késsedelmeskedtek. Mi mostan mind a' békefégre mind a' hadra készek vagyunk, mellyiket választjátok? Felkiáltanak: a' hadat. Ő pedig lenmond: azért részetek légyen a' hadban:

ban: és az ő felső ruháját ki-gombolván a' tanátsnak közepette, nem kevés félelmekre, a' hadakozásról jelt téstben. A' mitsodás vólt a' hadnak kezdete, olyan ki-meneteleis: ugyan is midőn a' *Ságuntus*bélieket a' *Pannusok* meg-szállották: a' Rómaiak pedig meg-né segítették volna, és magokat utolsó tűz által való halálra, mint egy áldozatra adták volna, mind a' két részt meg-átkozták; melly *Ságuntus*-nak veszedelmét *Italia* el pusztulásával: *Africa* foglágban való esésével; mind két részt pedig Elöl-jároiknak és Királyainak el-vesztésével fizette-meg. Azért midőn a' *Pannusok*nak ártalmas és roppant tábora, mint valami béltés meg-indult *Hispaniában*; és a' Rómaiak el-vesztésére már régen feltett bándéka mint valami mennyűtő kö, a' *Ságuntus*bélieknek fel-égetésével ki-nyilatkozott volna; mingyárt mint valami nagy szélvész meg-indult, és a' nagy havasoknak tetején

utat tsinált; mellyeknek tetején lévő nagy és irtóztató havakból, mint az égből, *Italiában* bé-botsártkozott. Az első útközetnek fél-vefe, a' *Pádus* és *Ticinius* folyó-vizek között, nagy vér ontással ment végben. Akkoron a' *Scipion*nak hadnagysága alatt megverettetett a' Római nép: maga-is az *Imperator* sebessen ellenségek kezében esett volna: hanemha még gyermeki állapottal lévő bársony ruhát viselő Fia Attyát el-takarván, a' haláltól meg-óltalmafta volna. Ez a' *Scipio* az, ki fel-nevekedendő *Africánus*nak veszedelmére; a' honnan ő *Africánus*nak-is hivattatnék. A' *Ticinius* folyó viz mellet való hartz után, következett a' *Trebia* folyó-viz mellet való hartz, a' hol a' *Pannusok*nak Rómaiakkal való második útkezeret vég bé ment, *Sempronius* Pólgár alatt. Mely alkalmatossággal midőn igen hideg és havas idő volna, és magát e' dél felől 's meleg tartományból jött ravaß ellenfég

lenfég tűznél meg-melegitené 's ollajjal meg-kenné (irtózásra tsuda dolog) a' Rómaikat, kik a' hideghez szoktak, a' hidegnek el-ßenvedésével meggyőzte. Az *Annibálnak* menydörgés módgyára végben ment harmadik útkezeret; vólt a' *Thrásmenus* tónál, a' *Flaminius* előljáró alatt: itt-is a' *Pannusok* új ravaßsággal élnek: ugyan is a' többől bármazott kődben, és annak nádas helyeiben a' lovasok el-rejtetvén, midőn hartzolnának; a' Rómaiak seregének hátulsó részit megütötték. Nem panaßlkodhatnak az Istenekre-is; ugyan-is e' vakmerő előljárónak-is következendő veszedelmét meg-jő édölték vala: a' Zászlókra állott raj méhek: a' Zászlók, mellyeket a' földből ki-nem vonhatnak vala: és a' sereget követő földnek nagy indulása: hanemha ez a' föld-indulás a' lóvaknak és Férfiaknak félyyel való futkosásából bármazott volna. E' birodalomnak negyedik és majd utólsó sebe

fő sebe esett *Cannánál*; melly *Apulia*-nak ugyan alaton helye; mindazáltal e' nagy vérontás miatt, híressé, és negyven ezreknek el-esésekkkel nemese tétettetett. Itt a' bódogtalan feregnek veszedelmére. *Annibal* a' Föld, Eg, Nap, és a' terméset egyben eskütnének. Ugyan-is meg-nem elégedett, *Annibal* azzal, hogy némelyek tettetnék magokat a' Rómaiak részére által menni, kik csak hamar faggal őket az útközetben hátúl vágni kezdik: hanem annak felettte e' ravas *Imperator*, midőn ki-tanúlta volna annak a' helynek termésetit, hogy azokon a' széles mezőkön mind a' nap igen hevet lútna: mind nagy por volna; mind a' napkeleti fél az ő kívánsága szerint fűna: úgy rendelte táborát hogy velle edgyűt a' fél, por, és nap ő ellenek fordulnának és hartzolnának. Esígy ő nékik két nagy táborok mind addig vágattatott az ellenfege kívánsága szerint, míg *Annibal* vitézinek

zinek ezt mondaná: *Hadgyatok békét a' fegyvernek.* Az Elöljárók között egyik el-saladott, a' más meg-öletett. Kétséges dolog mellyik tselekedet jellesben. *Paulus* el-saladni segyenlette, *Varró* kétségben nem esett. Bizonyfága ennek a' veszedelemnek, a' fokáig vérrel folyó *Aufidus*: a' zugó *Vergellius* vizen ákal, az *Annibal* parantsolattyaából holt testekből rakott hid: *Charrágoban* küldtetett, lovas fő rendeknek méltóságát jelentő, két véka gyűrűk; mellyeket mértékkal mértének-meg. Annakfelette kétség nintsen benne, hogy Róma városának azon a' napon vége né lőtt volna, és hogy *Annibal* ötöd napra a' *Capitoliumban* nem vendégeskedhetet volna: (a' mint egy *Pœrus Adherbal Bómilear* fia mondatta) ha *Annibal* úgy tudott volna a' győzelemmel élni, mint győzedelmeskedni. Akkoron öttet, a' mint szokták bölni, vagy az uralkodandó városnak

serentséje: vagy a maga bolondsága: vagy a' *Chártágótól* el-fordúlt Istenek ellenkező dőlgokra hajtották: ugyan-is midőn győzedelmeskedhetnék, inkább akart a' prædán kabdosni: és Rómát el-hagyván, *Campaniát* és *Tarentus* várossát fel-járni: a' holott mind maga mind táborának serénysége meg-tsókönt: úgy hogy igazán mondták, hogy *Cápuánál* olly nagy veszedelme volt *Annibálnak*, mint *Cannánál* a' Rómaiaknak. Ugyan-is a' ki a' nagy havasokon meg-nem győztetett: fegyverrel meg-nem hódoltattatott: (ki hinné) *Cámpániá*-nak melege és *Baja* nevű lágy meleg források kiessége által meg-győztetett. Azonközben a' Római nép megpihent és majd mint egy a' halálból fel-támadott. Fegyverek nem vala: a' Templóokból a' szenteltetett fegyverek elő vétetnek: Iffiú rend nem vala: a' Bölgákat meg-Sabadította és vitézek köziben eskette: a' kints tartó há-

tó házakban semmi kints nem vala: a' maga tulajdon javát a' tanátsi rend önként közönséges helyre vitte: és semmi arany ezüstköz magánál nem hagyott, hanem egy egy gyermekek nyakában függesztetett arany gombot és arany gyűrűt. A' nemcsi rend ezeknek példáját követte: ezeket a' köznépnek rendei annak felette alig találtnak könyveket mellyekben le-írnák: alig győzték le-írni az irok a' gazdagságokat, mellyeket kiki a' magáébúl közönséges helyre vitt, *Levinus* és *Marcellus* Polgársága alatt. Mit tselekedtenek a' tisztéknek választásában-is! mitsoda okossága volt a' feregeknek! holott az Ifiak a' vénektől kérdettének tanátsott a' polgárok-nak választásáról: mivel ezzel a' sok rendben győzedelmeskedő és ravaß ellenféggel, nem csak vitézséggel, hanem tanátsal-is illendő dolog volt har-tzolni. Ennek a' meg-elevenedett, és hogy úgy-ßólljak, mint egy újjá-

nan Bületett birodalomnak első reménsege volt, *Fabiús*: ki új practicát gondolt-ki, hogy *Annibált* meg-győzné: tudnillik hogy véle megne-üt-köznék. Innét ötet új és a' közönfeges társaságnak hasznos nével *Cannatatornak*, az az: késedelmeztetőnek mondtak: ugyan azért mondtotta a' nép e' birodalomnak paisának-is. Azért a' *Samniteseknek* egész tartományán, a' *Falernius* és *Gaurús* hegyeknek berkein hordozván, annyira megerőtlenítette *Annibált*; hogy a' ki vitézfég által megnem rontathatnék, a' késedelmeztetés által el-romlana. Annakutánna a' *Claudius Marcellus* hadnagysága alatt szemben állott 's meg-ütkezött véle; és ötet mind kiützte a' maga tartományából *Campániából*, mind a' *Nóla* nevű városnak meg-állásától vissza verte. Sőt a' *Senapronius Graccus* hadnagysága alatt *Lucániában* nagy méreßséggel követte, és táborának hátulso részét

vesz-

vestegette. Jöllehet akkor (Bégyen) Bólgákából álló táborokkal hadakoz-nék: mellyre őket a' fok rajtok esett gonosb kényszerítette: kik mindazáltal Bólgaságból fel-Babadittatván, Római Babadsággal élő lakosokká lettenek. Oh ilyen fok veszedelmek között-is tsudálatos bátorság! Oh Római népnek kiváltképpen való méreßsege! Illyen boros és veszedelmes állapottyában-is, jöllehet a' maga orßága felöl kétséges volna; mindazáltal mindenfelé vigyázott: úgy hogy midőn az ellenfég *Campániában* és *Apuliában* Bélyet nyargalna, és *Italiában* mint *Africának* közepibe olyan bátor volna: ugyan azon időben mind ennek ellene állott: mind *Siciliában* *Sárdiniában*, *Hispaniában*, mindenfelé seregeit küldi vala. *Siciliát* bizta *Marcellusra*, melly nem-is fokáig óltalmazhatta magát: mert az egész sziget egy városnak meg-vételével meg-győzettetett. Ama nagy és ed-

dig

dig az ideig győzhetetlen *Syracusás* Várossa, noha az *Archimédes* okosága által óltalmaztatnék; mindazáltal végtére ugyan csak meg-győzött. Annak három rendű hoßbú köfála: három Vára: márvány kőből ki-rakatott ki-kötő helye: és ama hires *Aréthúsa* forrása egyéb hasznára nem voltanak a' városnak: hanem hogy ezeknek bépfégéért azt el-nem rontották. *Sardiniát* *Graccus* hirtelen el-foglalta: semmit nem használt ennek az ő meg-maradására lakosinak kegyetlenége, és *Insannus* nevű hegyeknek szörnyű magossága. A' városokkal és azoknak fejével *Coralissal* kegyetlenül bántanak; hogy e' vakmerő és halálával nem gondoló nép, avagy csak hazájához 's jószágához való beretetitől vífeltetvén magát meg-adná. *Hispaniában* küldetett *Cneus* és *Publius Scipio*k azt a' *Pœnusoktól* majd egészben el-foglalták; de a' *Pœnusoknak* ravaszságok által

által ismét el-nyomattatván, el-vesztették; noha ők-is ellenben a' *Pœnusok*nak táborát fok útközeteken megverték: de végre edgyik közzüllők a' *Pœnusok* ravaszságok által midőn táborozna, a' másik midőn egy bástjában borúlt volna, tűzzel környül véttetvén, meg-öltetettek. Annakokáért midőn *Scipio* elküldetett volna haddal, hogy attyáért és attyának őtséért hoßbút állana: kit *Africanak* meg-hódoltatásáért, az Istenek elvégeztek vala hogy *Africanusnak* hivattatnék: a' hadakozó Férfiakkal és fegyverrel nemes *Hispaniát*: az ellenfég sereginek mint egy veteményeskertet: *Annibálnak* tanítóját: (hihetetlen dolog) egészzen a' *Pyrrhus* hegyektől fogva, a' *Herculesnek* emlékezetire fel-emelt oszlopokig és a' nagy tengerig vßba vőtte: mellyik tsudább, az-é hogy hamar avagy könnyen vette vßba, alig tudhatod: mitsoda hamarsággal lőtt, bizonyság a' négy

négy estendő: mitsoda könnyen a-
vagy csak az egy *Chártágó* városa bi-
zonyosság, ugyan-is a' melly nap meg-
állották, azon nap meg-is vették;
melly *Hispaniában* való *Chártágónak*
ilyen könnyen való meg-vétele, jele
völt az egész *Africán* lévő győzede-
lemnek. Mindazáltal bizonyos dolog,
hogy ennek a' tartománynak meg-
hódoltatásában, igen sokat használt az
előljárónak maga meg-tartoztatása:
ugyan-is az el-fogott gyermekeket
és kiváltképpen való szép leánzókat,
a' meg-győzetteknek vissza adatta,
meg sem engedvén hogy eleiben vin-
nék: hogy az ő szűzességének épfé-
gét, avagy csak nézésével megneron-
taná. Ezt tselekedte a' Római nép,
a' külömb külömb-féle tartományok-
kal; mindazáltal az *Italiában* meg-
nyomúlt *Annibált* semmi uton mo-
don kinem űzhette. Nagyobb része
Italiának hozzája állott vala, azért ez
az erős *Imperátor* a' Rómaiak ellen

Italia-

Italiából való hadakkal-is hadakozik
vala. Mindazáltal nem sokára, ötet
röbbire minden városokból és tarto-
mányokból ki-űzte a' Római nép.
A' *Tarentumbéliek* hozzája visszfa ál-
lottak vala: már *Cápua* *Annibálnak*
második lakó helye és háza, sőt ha-
zája meg-vétetett vala: mellynek el-
veztésén ő annyira szomorkodott,
hogy onnan egész táborát Róma el-
len forditaná. Oh Világnak birodal-
mára: mindeneknek jóakarattyára:
ember kinek és isteneknek tsudálko-
zására méltó nép! ki midőn utolsó
veszedelemre jutott volna, még-is
bándékát félben nem szakasztotta:
Sőt midőn a' maga Várossát meg-ke-
lenék őltalmazni, mindazáltal *Cápuat*
egészen el-nem hadta, hanem tábo-
rának felét *Appius Consulsága* alatt
ott hadta: résbétpeniglen *Flaccussal* a'
város féle *Annibál* vissza küldötte: és
így mind távul mind jelen hadakozik
vala. Azért mit tsudálkozunk rajta;

1

ha az

ha az Istenek, az Istenek mondom: (nem Bégyenlem meg-vallani) ismét *Annibál* ellen állottanak, midőn tábor a' várostól három mér földnyire volna! ugyan-is mindenkor, midőn meg-mozdúlna, olly nagy záporok és szelek támadtanak; hogy az ellenség láttatnék vissza verettetni Isteni végezésből; mellyek láttattak nem az égből, hanem Rómának kőfalairúl, és *Capitolium*ból származni. Annakokáért *Annibal* el-szaladott és el-állott, és *Italiának* külső soros helyeiben ment, mikoron bintén már a' várost el-érte volna. Könnyű ki-mondani: mindazáltal a' Római népnek merészségének meg-probálására igen hathatos: hogy a' melly bántó földeken táborával meg-állott vala *Annibál*, ugyan azon a' napon, a' mellyen meg-állotta vala, azon bántó földeket Rómában árulván és kötje-vetjére hányván, meg-vették. Ellenben *Annibál*-is akarta mutogatni bátorságát;

ragát: és a' városnak penz tsinálós házait el-akarta adni, de nem találkozott a' ki meg-venné: melly dolgból ki-tettzett jó eleve mint lenne mind a' két résznek dolga. Mindazáltal e' sok győzelem és Isteneknek kedvezések semmit a' Rómaiaknak nem használ vala. Sőt az egész Római birodalom el-veszett volna, ha *Asdrubál Annibálnak* bátyja, ki *Hyspaniából* új táborral, új erővel, új sokasággal, jó vala: ötsével *Annibállal* magát egyben tsatolhatta volna. Mindazáltal *Asdrubált Claudius Néro Livius Salinátorral*, midőn táborával jőne, meg-győzik. *Néro Italiának* külső Begeletiből *Annibált* üzte vala el: *Livius* peniglen táborát vitte vala, éppen *Italiának* más Begeletire, és így e' két *Imperátor* olly méssze volt egy mástól, a' minemű ho'ssú az egész *Italia*: már mitsoda nagy okossággal, mitsoda serénységgel foglaltak egyben e' polgárok táborokat:

mitsoda véletlenül ütötték meg *Asdrubált*, nehéz dolog ki-mondani: melly dologot még *Annibál*-is esre nem vött. Bizonyára *Annibál* midőn e' dologot meg-tudná, és bátyjának el-eset fejét, táborában meg-találná, így szól: *Látom Chártágónak boldogtalan sorsát.* E' völt annak a' Férfiának következendő veszedelméről, mint egy jövődölésképpen való első vallás tetele. Már avagy csak maga vallás tételéből, bizonyos dolog vala, hogy *Annibál* meg-győzethetnék: de a' Római nép ilyen fok szerentsésen viselt dolgaiban bizván, nagyobnak itili vala, hogy e' kegyetlen ellenséget *Africá*ban győzné-meg. Annakokáért a' *Scipio* hadnagysága alatt, minden erejével *Africára* fordúlt, követvén *Annibálnak* példáját: és az *Italián* tett vér-ontást *Africá*ban tromfolta-meg. Istenek! mitsoda roppant táborait verte-meg *Asdrubálnak*! mitsoda seregeit *Syphaces*-nek!

nek! mitsoda fokaságát törlette-el mind a' kettőnek, midőn étszaka azokra tűz-világnál rohanna! Annakfelette már nem három mély földnire mint *Annibál* Rómához; hanem *Chártágónak* kapui alá állott vala. Így lett, hogy az *Italiában* meg-gyűkereztet és ülepedett *Annibált*: onnét erővel ki-vonná. Jelesebb nap a' Római birodalomban nem völt, mint az a' nap, mellyen a' két nagy *Imperátor* táborával edgyüt egymással szemben állott, és seregeit egymás ellen rendelte: kik közül edgyik *Italiát* másik pedig *Hyspaniát* győzte vala meg. Ezek egymás között a' békefégről-is beszélgettenek: sokáig vesztég állottanak egymáson tsudálkozván: és midőn meg-nem békélhetnének későületet fűttanak. Mind a' kettőnek vallás tételéből bizonyos dolog; hogy soha sereg helyesebben nem rendeltethetett, sem erősebben egymás ellen nem hartzolhatott vól-

na. Ezt meg-vallotta *Scipio* az *Annibál* táboráról, *Annibál*-is a' *Scipio* táboráról. Mindazáltal *Annibál* meg-győztetett: melly győzedelemben *Africa* el-foglaltatott: mellyet követett a' földnek kerekisége.

VII. R E S Z.

A' Macedoniabeliekkel való első hadról.

CHartágo' után meg-győztetni senkinek nem volt ségyen. *Africa* után meg-győztettek sok népek: *Macedonia*, *Gracia*, *Syria*, és minden egyéb tartományok nagy hamarsággal. Mindeneknek előtte penig az *Macedoniabeliek*, kik annak előtte vágnak vala e' Világnak birodalmára: ekkor uralkodik vala *Philippus*, ki noha erőtlen volt, mindazáltal az ő régi hírekért a' Rómaiak úgy gondolkodnak vala, mintha *Alexanderrel* hartzolnának. Azért e' *Macedoniabeli* hadnak, híre volt nagyobb mint valóság.

lósága. E' hadakozásnak oka volt a' *Philippus*nak *Annibállal* való fővetése, ki már régtől-fogva *Italiában* uralkodik vala: annakutánna örögbedett, midőn az *Athenasbéli*ek segítségét kérnének *Philippus*nak rajta tett bossúsága ellen: holott ő a' győzedelemnek jussán kívúl, a' Templomokat, oltárokat el-rontaná, és korporsókat fel-bontaná. Tetfzett a' tanátsnak, illy búkségekben őket meg-segíteni. Ugyan-is a' népeknek királyi, hadnagyi, népei, nemzetségei, már Rómától kérnek vala segítséget. Azért elsőben a' *Lavinus* polgar alatt, a' *Fónium* tengerére szállván a' Római nép: az egész Görög orfágnak tenger mellett lévő feleit, mint valami győzedelmes hajókkal el-járta. Ugyá is a' *Syciliából*, *Sárdiniából*, *Hyspaniából*, és *Africából* nyert prädák erre fel-indítottak: melly orfágnak meg-győztetését a' *Pratornak* hajójában önként nevekedett borostyán-fa,

meg-teszhatatlanképpen jóvendőli vala. A' *Pergamon*bélieknek Királya *Attalus*, önként segítésre jött, a' Rómaiak mellé: a' *Rhódus*béliek-is, kik igen jól tudnak vala hajókkal járni: így a' tenger felől hajókkal, a' Pólgár a' száraz felől lovakkal és Férfiakkal minden ket rontanak vala. Kétser meg-győzettetett *Philippus* Király: kétser el-űzttetett: kétser táborától meg-festattott: mindazáltal irtoztatóbb dologot nem szemlétek a' *Macedoni*béliek a' sebeknél, melyek nem valami hajtó dárdák, nyilak és Görögök apró fegyveretskéjek által: hanem nagy hajtó dárdák és sablyák által estek: melly sebeknél kisszebbel is meg-halhattanak volna. Ugyan-is a' *Flaminus* hadnagysága alatt lévő Rómaiak, a' *Chúonia* hegyekre mentek, mellyet az előtt nem jártanak és az *Aous* foros helyeken sebessen folyó vizekhez mellyek voltak *Macedoniának* bajos helyeiben. A' bémene-

menetel merő győzelem volt: ugyan-is annakutánna a' Király semben nem mervén állani: a' *Cynocéphalus* nevű hegyeknél, egy útkezetten, melly-is nem volt egész útkezet, végképpen meg-győzettetik. A' győzedelmes pólgár, néki békességet engedett és országát vissza adta: hogy penig valami ellenfég hátra nem maradna, *Thébás* városát, *Eubœa* figetit, és *Nábides* alatt tolvajkodó *Lacedemon* városát le-tsendesítette: Görög országot régi állapottyában meg-hadta, hogy tudnillik maga törvényével és attyaitól vett szabadságával élne. Mitsoda öröm és mitsoda kiáltások voltak: midőn az Orroslánt meg-öle *Hercules*nek *Némea* nevű erdején Berzet játék néző helyben, minden ötödik estendőben előforduló játékokban, e' tselekedetett el-énekelnék! Mitsoda nagy öröm volt! mennyi virágokat bedtenek a' pólgárok tisztességére! Es ottan-ot-

tan parantsollyák vala az éneklőnek; hogy el-énekelné, az *Achájának* megadatott szabadságáruól szerzett éneket: melly polgári tisztességét jelentő ének főben, mint valami trombita és hegedű főben gyönyörködnek vala.

VIII. R E S Z.

Az Antiochussal Syriában való hadról.

M*acédonia és Philippus* Király után mindgyarást következett *Antiochus* tsak történetből: midőn a' Berentse mind egy sántsándékból a' dolgokat úgy kormányozná: hogy a' miképpen *Africából Európában*, úgy *Európából Ásiában*, e' birodalom terjedne: és a' földnek határi Berént a' győzedelem-is öregbülne: minde-
nekre önként jó alkalmatosság adat-
ván. Nem volt más hadnak hire en-
nél félelmesebb a' Rómaiak előtt: u-
gyan-is meg-hallották hogy az *Antiochus* hajóinak sokasága az egész ten-
gert

gert bé-töltötte: azonban úgy gon-
dolkodtanak ő rólla, mint a' *Persák*,
Napkelet, *Xerxes* és *Dárius* felől: kik
a' járhatatlan hegyeken-is által úta-
kat ástának: annakfelette félelmekre
valának az Egi jelek, mert ez alkal-
matossággal az *Cúmnus Apolló*-is
mindűntelen könyvezet. Ezt tse-
lekedte félelemből az *Ásiának* kedve-
ző Istene. Egy tartomány-is *Syriának*
főrsíakkal, kinttsel, fegyverrel, gaz-
dagabb nem volt: de olyan túnya
Király kezébe jutott vala, hogy sem-
mi *Antiochusnak* nagyobb tíftefségé-
re nem főlgált: mint hogy ő a' Ró-
maiaktól győzettetett-meg. Erre a'
hadakozásra indította-fel *Antiochus*
Királyt egyfelől *Tróás Etóliának* Fe-
jedelme, ki midőn fővetséget akarna
a' Rómaiakkal vetni a' *Macédonia*-
béliek ellen való hadakozásban, tár-
sásokban bé nem vették: másfelől
Annibál ki *Africában* meg-győzettet-
vén, onnan el-saladván, és a' Róma-

iak békefégét nem szenvedhetvén, keres vala ellenféget az egész föld kerekfégében: kiket a' Rómaiak ellen fel-ültetne. Mitsoda veszedelem lőtt volna, ha ennek tanátsának engedett volna az *Antióchus*, és ha a' begény *Annibál Afának* erejével birkhatott volna! De a' Király maga gazdagságában, és Királyi titulussában bizván, elégséges dolognak ítélte lenni, tsák hadat indítani. *Európa* már minden kétségnélkül, jús berént a' Rómaiakat illeti vala: *Antióchus* pedig *Lyfimáchia* várossát, melyet az ő elei *Ráitz* országban a' tenger parton építettek, jús berént vißsa kívánnyá vala: ebbül következett az *Afsai* hadakozásnak bélyeße. Meg-elegedvén pedig e' nagy Király a' hadakozáshoz való nagy és erős késülettel, minekutánna *Afsából* nagy zörgéssel és tsatépatéval meg-indúlt volna: mingyarást a' sígeteket és Görög országnak tenger partyait el-foglallya, és olly

és olly henyélésben és bújaságban-él: mint ha már győzedelmeskedett volna. *Eubæa* sígete, a' báraztól el-bakasztatott vala egy keskeny habzó és zúgó tengeretskével. Ebbe a' sígetbe, *Antióchus* arannyas és selyemből álló Sátorokat vonat-fel, tsak közel a' zúgó tengerhez: ki annak folyása mentében magát trombitáltatta és hegedültette: és jóllehetél volna, mindazáltal sok rósákat hordatott eleiben: azonban állított maga körül süz Leányokat és gyermekeket, hogy ne látatnék semmi Királyi méltósághoz illendő fogyatkozással lenni. Erre a' már maga bújasága által meg-győzttetett Királyra rá menvén a' sígetben a' Római nép *Ancilius Glabrio* póljár alatt: abból mingyarást ki-üzte, tsak az ő el-közelgetésének hírével. ötet pediglen midőn ferényen saladna, és ama három sáz *Laconiabélieknek* veszedelmekkel híres *Thermophylás* nevű meg-hartzokásra

alkalmatos hegynél-is a' Római nép-
 pel semben nem állana: mind a' szá-
 razról mind a' tengerről ki-nyomta
 mingyárást nyomában mégycn *Syria*-
 ban, *Antiochus* Király, hajóját *Poly-*
*xenides*re és *Annibál*ra bizza: mert
 maga az útkezetet meg-nem várhat-
 ta vala: melly hajó *Æmilius Régillus*
 hadnagysága alatt a' *Rhódus*béliekkel
 segítségék által egészben el-rontatott.
 Azért ne ditsekedgyenek az *Athénas*-
 béliek: Ugyan-is szerzették magok-
 nak a' Rómaiak olly hirt az *Antio-*
*chus*nak, mint ok a' *Xerxes*nek meg-
 győzésében: az *Æmilius* által való
 győzedelem nem alább való, mint az
 ő *Themistocles* által való győzedelmek:
*Ephesus*nak meg-vétele nem kisebb
 hírére vagyon, mint nékiek a' *Sala-*
minum várossának meg-vétele. An-
 nakutánna a' *Scipio* pólárnak, ki-
 hez őtse *Africanus Scipio*, *Chártágó*-
 nak meg-győzője, maga akarattyá-
 ból követségben ment vala, tettett
 hogy

hogy *Antiochus*tegebben meg-hódol-
 tatná: már penig az egész tengerek-
 ről el-šaladott vala: de a' Rómaiak
 utánna mentek. Ki-šáll a' táborra
Mæander vize és *Sypilus* hegye mel-
 lé. Lehetetlen ki-mondani; mitsoda
 segítségékkel és táborokkal šállott
 vala-ki *Antiochus*: három šáz ezer
 gyalogok valának: a' lóvas seregek-
 nek és kasákkal fel-készítettett se-
 kereknek šáma-is nem vólt keve-
 sebb, Arannyal, bársonnyal, ezüstel,
 eléphánt tetemekkel tündöklő, nagy
 eléphántokkal, mindenfelől táborok-
 nak šeleit meg-erősítette vala. Mind-
 azáltal nagy fokaságok vólt akadá-
 lyúl: annakfelette hirtelen zápor eső
 lévén, hamarsággal meg-romlanak a'
Persai tegzek: ezt elsőben remülés:
 tsak hamar futás: annakutánna meg-
 győzettetés követte. Mindazáltal
 tettett a' Római népnek; hogy a' meg-
 győzettetett alázatosan könyörgő
*Antiochus*nak békelséget engedne, és
 oršá-

országának valami részét vissza adná: annyival-is inkább, hogy magát könnyen meg-adta.

IX. R E S Z.

Az Ætoliában valókkal való hadról.

A' Syriában való hadakozás után, következet a' mint a' rend hozza vala, az Ætoliában valókkal való hadakozás. Ugyan-is *Antiochus* meggyőztetvén, a' Rómaiak üldözik vala az *Asiai* hadnak indítóit. Annakokáért a' bosszú állást, *Fulvius Nobiliorra* bizzák. E' hamarsággal annak a' népnek fő várossát *Ambratiát*, a' *Pyrrhus* Királyi várossát, hadi eszközökkel kezdi rontani; mellyet csak hamar fel-adtak. Közben tették vala magokat az Ætoliabéliekért a' Rómaiaknál az *Attia* és *Rhódus*béliek, kik meg-emlekezvén azoknak segítségadásokról; ő érettek az Ætoliabélieknek mindeneket meg-engednek.

Ez

Ez a' hadakozás peniglen el-hatott a' közelvalókra-is: az egész *Cephalenia* *Zacynthus* és valamennyi szigetek vannak azon a' tengeren a' *Ceraunius* és *Málemus* hegyek között, az Ætoliabéli hadakozásnak alkalmatosságával mind el-foglaltattak.

X. R E S Z.

Az Histriában valókkal való hadról.

Következnek az Italiában való után a' Histriabéliek: kik őket nem régen a' hadakozás közben megfegítették vala: melly hadakozásnak kezdete az ellenségnek berentsés volt; melly-is lett veszedelmének oka. Ugyan-is; midőn a' *Cneus Manlius* táborát meg-verték volna, és a' gazdag pradárt el-nem hagyhatták; hanem vendégeskednének, játzadoznának, és senki közüllők nem tudná az ital miat hól volna; *Appianus Pulcher* rájuk üt. Es így a' roszúl nyert győzedelmet, vérekkal, és éle-

teknek el-fogyásával fizették-meg. A' Király *Apulius* lóvára fel-tétetvén, midőn a' rébség miatt ottan ottan esdegélnék: meg-józanulása után csak alig és nehezen vette magát észre, hogy rab volna.

XI. R E S Z.

A' Gallograciában való hadról.

A' Syriában való hadakozásnak veszedelme *Gallograciát*-is maga után vonsa: mivel ennek lakosai is *Antiochus* Királynak segítségét attak vala. Mindazáltal sokan kételkednek, ha ugyan attanak-é segítséget, vagy nem; vagy *Mánlius* a' győzedelmében telhetetlen lévén, reájok fogta volna; hogy őket látta az *Antiochus* mellett való segítségben. Bizonyára neki ezeken való győzedelmi pompa meg nem engedtetett; mivel nem jóvallotta a' tanács ennek a' hadnak okát. Továbbá a' *Gallograciában* való nép, a' mint neve-is meg-mutat-
tya

tya a' *Gallusokból's Görögökből* egyben závarit nép. E' *Brennus*nak hadnagysága alatt, *Görög* orfágból, melyet már a' *Gallusok* el-pusztítottak vala napkeletre fordúlván: *Asiának* közepit, meg-szállta. Annakokáért, a' miképpen a' mag el-válik ha a' fántó föld-is változik: így ennek természet szerint való vadsága, az *Asiát* kiésséggel meg-lágyított. Annakokáért két útkezetten meg-verettetett és el-űzettetett: Jóllehet mikor őn meg-hallotta volna az ellenségnek rája való menetelit, házaib el-hagyván, nagy magas hegyekre ment-fel: melyeket már a' *Troloftóbógus* és *Tedloségus* nevű népek meg-űltenek vala. Minnyájan parittják és nyilak által le-űzettetvén: örökös békeségre meg-adták magokat. Mindazáltal némű némű-képpen tsudára méltó volt; hogy a' lántzokat, melyekkel meg-voltak köteztetve, fogokkal el-akarták rágni, és edgyik a' másikat kérte;

kérte; hogy ötet meg-fojtaná. Emlekezetre méltó dolog: a' Királynak *Orgiagontes*nek felesége *Chiomára* megferteztetik egy Római Bázadostól, ki tsudáson a' fogságból meg-fabadúl, és a' Bázadosnak fejét vévén férjéhez vissza viszi.

XII. R E S Z.

A Macédoniában való második hadról.

MIdőn a' *Syriában* való hadakozásnak veszedelmét, egyik nemzetnek a' másik után következő veszedelme követné; az alatt *Macédonia* magát ismét fel-emelte. Erre, ezt az erős nemzetséget indíttya vala az ő régi nemzetségének emlékezete és meg-gondolása: *Philippus* után penig a' fia *Perses* uralkodik vala: ki úgy gondolkodott nemzetének méltóságáról, hogy *Macédonia* végképpen egyféri győztetéssel meg nem győztethetnék. Ez alatt a'

Macé-

Macédoniabeliek, sokkal nagyobb erővel indulnak-fel mint attya idejében: ugyan-is a' *Ráczokat*-is magok mellé vették vala: és így a' *Macédoniabelieknek* serénységek a' *Ráczoknak* erejével, a' *Ráczoknak* penig kegyetleniségek a' *Macédoniabelieknek* hadi mesteriségekkel meg-erössítettet. Ide járult a' *Perses* okossága-is, ki midőn országát a' magos *Hemus* hegyről meg-figyelte és táborát a' boros helyekre állította vala: úgy meg-erössítette fegyveres vitézekkel *Macédoniát*, hogy ellenségének országában való bé-menetelit lehetetlennek gondolná, hanemha az Egből állana alá. Mindazáltal a' *Március Philippus* polgár alatt, a' Római nép midőn meg-figyelte volna ennek helyeit, az *Astrudes* tőnn; a' veszedelmes és bizonytalan hegyeken, és majd a' madaraktól-is meg-járhatatlan hegyeken, ebben a' tartományban bé-ment; és a' Királyt, ki-bátor és semmi efféle dolog-

dologtól nem tart vala; hirtelen való
reá ütéssel el-íjeztette; kinek ol-
lyan nagy félelme vőlt, hogy minden
kintsét a' tengerben vettetné, hogy
el-ne veszne; hajóit pediglen meg-é-
gettette, hogy az ellenfégtől felne-
gyújtattatnának. *Paulus*nak pölgár-
sága alatt, midőn gyakorta nagy *Pre-*
sidiumok küldettetének *Macédóniá-*
ban: más utakon mentenek-bé: melly
lett az előjárónak nagy mestersege és
borgalmatossága által: midőn másutt
ütne-bé, nem ott, a' holott őket fe-
nyegei vala. Kinek bé-menetele
ollyan félelmére vőlt a' Királynak;
hogynem merne a' hartzon lenni;
hanem hadnagyra bista annak vég-
ben vitélet. Távul létében meg-gjő-
zettetvén, baladott a' tengerre és
Sámótráces nevű szigetben, bizván az
ott való bentséghez; mintha őtet a'
Templomok és óltárok meg-oltalmaz-
hatnák; holott hegyei és fegyverei
óltalmával nem lehettenek. Senki-is
a' Ki-

a' Királyok között, olly fokáig nem
somorkodott maga berentsélenfé-
gén. Midőn alázatosan a' Rómaiak-
nak *Imperátorához* levelet írta a'
Templomból a' hová futott vala; le-
velének végén nevét fel-írván, magát
Királynak írta. Mindazáltal tíftefé-
gesen vőtte *Paulus* a' meg-győzette-
tett Királynak levelét. Midőn pedig
Perfes ellenfége eleiben menne: őtet
Sátorában bé-fogadgia, véle vendéges-
kedik: és az ő fő főrendeit intette:
hogy a' berentsétől félnének, a' melly
ilyen hatalmas volna. A' Római
népnek több jeles győzedelmi pompá-
ja között, és a' *Macédónián* való gjő-
zedelmi pompa-is nem utolsó vőlt:
mellynek szemlélésében három napok
töltenek-el. Első napján a' képeket
és kárpitokat; másod napon, a' fegj-
vereket és pénzt; harmad nap a' fog-
lyokat és az el-bámult, 's rá követ-
kezett hirtelen való berentsélenfé-
gén tsudákozó Királyt, vitték által
Róma-

Rómába. A' Római néppenig, sokkal hamarább e'ében vőtte vala a' győzedelmet; hogy sem mint levélbe megirattatott volna: ugyan-is azon a' napon meg-tudta, a' mellyen *Perfes Macédóniában* meg-győztetett: két fejrő lóvan űlő iffiak, kik *Italiában* lévő *Juturna* nevű tóban magokról a' port és az alatt vért mosásák vala, jelentették ezt-meg: kiket mivel ketten vőltanak, mőndanak közönségesen *Cástornak* és *Polluxnak*: azonban úgy hitték hogy ők-is ott vőltanak a' hartzon, mivel véresek vőlnának: hogy *Macédóniából* jőnének, mivel nehezen léledzenének.

XIII. R E S Z.

Az Illyriában vallokkal való hadról.

A' *Macédóniabeliekkal* való hadnak fekélye az *Illyriabeliekre*-is ki hatott. Ezeket a' *Perfes* Király pénzel bérlette vala-meg: hogy hátul

túl a' Rómaiakra rohanván, őket meg-őoritanák. Minden késedelem nélkül, az *Amicius Prætor* által meghódoltatnak. Elégfőges vőlt *Scordat*, és népnek anya-várossát el-ronítani: és mindgjárást magokat meg-adták. Annakfelte, előb végben ment ez a' hadakozás; hogy nem mint Rómában hire lenne.

XIV. R E S Z.

A' Macédóniabeliekkal való harmadik hadakozásról.

Mint egy Isteni végezésből, mint ha ugyan a' *Pannusok* és *Macédóniabeliek* egymás között meg-egyeztének volna azon, hogy harmadőor-is meg-győztetnének: egy időben fegyvert fognak: mindazáltal a' *Macédóniabeliek* vetik-ki elsőben a' jármat nyakokból, egy kevéssé erősebbek lévén mint az előtt: holott őket semminek állittyák vala lenni. E' hadakozásnak őket begyen ki-mondani:

ni: ugyan-is mind a' hadviselést, mind az országot ravaßsággal vette vala kezéhez, *Andrisous*: ki vólt alá való forßú ember: kételkednek ugyan némellyek, ha szabados vagy bólgai rendböl való vólt-é: mindazáltal mivel semmellyében *Philippus* Királyhoz hasonló vólt, *Pseudophilippus*nak hijják vala, és így Királyi semélyének királyi nevének, Királyi mérésßségével is meg-felelt. Azért midön ötött semminek alitaná a' Római nép, tsak a' *Juventus* Pratort küldi; de hasontalan, ez ellen az *Andrisous* ellen; ki nem tsak a' *Macedonianai* erővel, hanem még *Rácz* orßágnak-is segittségével igen meg-erösítettette vala; és így a' Római nép, ki az igaz Királyi nemböl való emberektől meg-nem győzettethetett; ettül mint valami kébzelt és igaz Királynak *Comædiá*-ban semélyet viselő Királytól, meggyőztetik. Mindazáltal a' *Mérellus* polgársága alatt, a' seregével le-vá-

gatta-

gattatott *Prætor*ért bő mértékbe boßbút állott. Ugyan-is mind *Macedoniát* bologalat alá vetette: mind annak a' hadnak indítóját, a' *Rácz*oknak Királyotskájától, a' kihez baladott vala vissza hozván, és meg-lántzolván, Rómában vitte. Kinek e' bóldogtalan állapottyában-is e' nagy berentséje vala: hogy ő rajta, mint igaz Királyon a' Római nép úgy győzedelmeskednék.

XV. R E S Z.

A' *Pænusokkal* való harmadik badakozásáról.

Következik az *Africában* való harmadik hadakozás, melly mind rövid vólt: (mivel négy estendőknek el-fordulása alatt végben ment) mind kitsin bajoskodási, ha az elébbeniekkal egyben veted: (ugyan-is nem annyéra a' Férfiakkal, mint a' városal veselkedtek) mindazáltal ki-menetelire nézve igen nagy: mert en-

Ka

nek

nek alkalmatosságával *Chártágó* e-
gészen el-rontatott. Es így ha vala-
ki a' Rómaiaknak a' *Pœnus*okkal va-
ló három hadakozását meg-gondol-
lya: úgy láttyá hogy azt az elsőben
csak el-kezdette: a' másodikban győ-
zedelemre vitte: a' harmadikban el-
végezte. Ennek a' hadakozásnak
penig oka e' volt; hogy a' *Pœnus*ok
a' bővetségnek törvénye ellen egy-
szer *Númidá* ellen hajókat és táborn
késítettek: a' *Masínissá* országát pe-
niglen gyakorta háborgatták. Ennek
a' jó és bővetséges Királynak pártját
a' Rómaiak fel-vették. Midőn csak
alig fognának a' hadakozáshoz, már
annak ki-meneteliről tanátskoznak
vala. *Cató* el-öltathatatlan gyűlölség-
től vífeltetvén, midőn más dolog fe-
lől kérdenének-is tanátsot ő tőle,
gyakran azt a' *Sententiát* mondgya:
hogy *Chártágó* el-rontassék: ellenben
Scipió Náscá javallja hogy meg-tar-
tattassék: hogy valamiképpen az a'

Rómával vetélkedő város el-romol-
ván, és Rómának semmi félelme nem
lévén: bódog állapottyában bújaság-
ra né vetemednék. Itt a' tanáts köz-
utat követett; hogy t. i. e' város el-
ne rontassék; hanem csak helyéből moz-
dittassék-ki. Ugyan-is nem láttatott
semmi helyesebb dolognak, mint-hogy
Chártágó fenn-állana, mellytől mind-
azáltal semmi félelem né lenne. An-
nakokáért a' *Mánlius* és *Censorius* pól-
gárok alatt, midőn a' Római nép *Chár-
tágó*t meg-állotta volna, reméniséget
nyújtván nékie a' békesség felől: Sa-
bad akarattyokból fel-adatott hajójo-
kat, a' városnak se-mé látára, meg-
égette. Akkoron a' városnak előljá-
róit ki-hivatván, nékiek meg-pa-
rantsolta; hogyha békével akarnak
maradni, tartományokból, el-költöz-
nének. Melly dolog, a' kegyetlen-
ségnek nagysága szerint, annyira fel-
indította a' *Chártágó*bélieket a' harag-
ra; hogy inkább adnák magokat u-

első veszedelemre, hogy nem-mint ezt tselekednék. Mind közönségesen azért siralomra fordúlván, egyb'er'smind fel-kiáltottak: *fegyvert kell fog-ni*: és el-végezték magokban, hogy akarmi úton módon pártot űssenek: nem mintha valami reménységek volna a' meg-maradás felől, hanem inkább akarták, hogy-nem a' magok: hanem ellenség keze által rontatnék-al-hazájok. Mitsoda indulattal vóltanak e' párt útok, avagy csak innen által láthatni: hogy az új hajóknak fel-építtetésére a' házakat fedelestől edgyütt el-hánták: a' fegyvertsináló házokban az arannyat, ezüstöt, rézből és vasból való fegyver helyet egyben olvasztották: a' thadi esközökhöz, kötélnek, az Afssonyok hajákat oda adták. Annakutánna *Mancinus* Pólgár alatt, mind a' bárazon, mind tengeren a' várost hathatoson ostromlották. A' ki-kötő hely: az első, második, és harmadik kőfal-

kőfal-is mind el-puštítottatott vala: hanem csak *Byrsa*, annak felső vára állott nékiek ellenek: mintha második város vólna. Azért jöllehet a' város valóságosan el-rontatott vólna; mindazáltal az egész *Africának*-is veszedelmére vólt, a' *Scipiónak* nemzettsége. Midőn annakokáért, más *Scipió* kezdett vólna uralkodni Rómában, ez az *Africábá* való hadnak véget vetett. Eza' *Scipió* az, a' ki *Paulus Macédótól* űletett; de ama' nagy *Africannus Scipiónak* Fia maga fiává fogadott, a' maga familiájának tisztességére, oly végre: hogy a' melly várost a' nagy atya meg-rontott; üno-kája el-rontaná. De a' miképpen a' meg-haló beslíának marások halálosabb sokott lenni: így töb bajoskodás vólt a' félig el-rontatott *Chártá-góval*, mint mikor éppen vólt. Midőn már az ellenség egy várban űrült vólna, a' Római nép nem-állotta a' tengerrel való ki-kötő helyet. Azok

peniglen a' vár másfelől való rebben, más ki-kötő helyet ástának: nem-mintha el-saladnának, hanem csak annak meg-ezáfolására: mert mindenek úgy gondolkodnak vala, hogy ők arra ki-nem saladhatnának. Innét magok óltalmazására nagy hirtelenséggel az ő hajójok ki-rohantanak: és mind éjjel mind nappal, mint valami hamu alól hirtelen fel-lobbant tűz: újjabb újjabb fokaság, újjabb praetrikák, és veszedelemben forgó embereknek serege állott elő. Végezettr: közönlégestársaságokat meg-firátván, negyven ezer férfiak meg-adták magokat: még penig *Asdrubál* hadnagysága alatt, mellyet nehezebb el-hinni. Mennyivel haladta-meg őtet felesége! a' két gyermekit meg-fogván, házának tetejéről, a' tűznek közepiben sőkött, követvén a' Királyné *Aszfonyt Didót*, ki ezt a' várost sündálta! Melly nagy város volt, a' melly el-törettetett, hogy egybe-

ket

ket el-halgassak: meg-tudhatni, a-vagy csak annak égésének fokáig való tartásából. Ugyan-is egész tizen-hét napok alatt alig alutt-el a' tűz, mellyet önnön magok önként gyújtottak házokra és Templomokra: hogy a' váras, mivel a' Rómaiaktól meg-nem óltalmazhatták égne-meg.

XVI. R E S Z.

Az Achájabeliekkal való hadról.

Mintha ez a' *Seculum* a' városoknak el-rontására rendeltetett volna: mindgyárást *Chártágó* után következett *Corintbus*, *Achájának* fő várossa, *Görög* Országának gyönyörűsége: melly a' két tenger, *Jónium* és *Aegaeum* között, mint egy szemlélésre ki-tétetett. Ez a' város (gonosz tselekedet) annak előtte már el-nyomattatott, minek előtte az ellenfég köziben sámláltatnék. *Critolaus* volt a' hadakozásnak oka: ki a' Rómaiaktól *Görög* országnak adatott szabad-

fabadsággal, ellenek állott: és a' Római követeken ha fegyverrel nem-is: avagy tsak ellenek való órátiójával erőszakot tett. Azért *Métehusra Macedóniának* igazgatójára bizták hogy bosszút állana: innen következett az *Achájában* való hadakozás: leg-elsőben-isa' *Métehus Consul*, a' *Critólaus* táborát az *Elis* várossának mezején, az *Alpheus* folyó viz mellett erőssen megverte. Ezzel az egy ütközzettel vége szakadott volna annak a' hadakozásnak, már a' város-is a' meg-bálástól fél vala: mindazáltal az Isteneknek végezéséből: midőn *Métehus* hartzolna, a' győzedelemkor el-érkezett *Mémmaius*. Ez a' más Görögök előljárójának *Dians*nak a' *Jónium* és *Ægaum* tenger között való Boroshelyén lévő táborát, a' hól vagyon *Chórintus*, meg-verte: és partyait vérrel meg-festette, mind két felől a' tengernek. Annakutánna a' lakosoktól el-hagyatott város: elsőben a' vitézek-

zektől fel-prædáltatott: azután trombita futatván, el-hányattatott. Mitsoda képek, mitsoda öltözetek, mitsoda irattatott táblák prædáltattak, égettettek és hányattattak kőtja-véjtjére! Mitsoda gazdagságok mind elvitettek, mind fel-égettettek! Innen meg-túdhatod, hogy minden *Chórinthiai* gazdagság mellynek ez egész világon híre vőlt, a' városnak fel-égettetése után-is a' Rómaiaknál találattott. Annakfelette a' városnak meg-égetése felette nagy hírűvé tette annak gazdagságát: mert el-égvén sok képek, és bálványok, a' réz, arany, és ezüst egyben olvadtanak.

XVII. R E S Z.

Az Hispaniában vívelt hadakozásról.

V Alamiképpen *Chártágó* után *Córinthus*; úgy *Córinthus* után *Númantia* következett. Nem-is vőlt, ezután az egész földnek kerekfő-
K 6. gében

gében olyan hely, a' hadakozástól éppen maradott volna. Ennek a' midőn városokat felgyúl-múló két városoknak veszedelme után, mindenütt félyel, nem sakaßonként, hanem egyse'er'smind, vólt minden felé mérő azon egy hadakozás: mintha ez meg-éget városok a' fél által fújtatván, az egész földnek kerekégében, a' hadakozásnak magvát el-híntették volna. Soha-is nem vólt az egész *Hispaniának* akarattya, hogy a' Rómaiak ellen fel-indúlna: Soha-is nem akarta minden erejét egyben gyűjteni: maga hatalmát meg-probálni: a' maga szabadságát óltalmazni: más-képpen úgy környűl vétetett a' tengerekkel és a' *Pireneus* nevű hegyekkel, és a' termésűtől úgy meg-erősítetett: hogy ember oda bé-nem mehetne. Mindazáltal a' Rómaiak azt, minekelőtte maga magát meg-ismerte, annak előtte el-foglalták: és minden tartományok között csak e' vólt egye-

egyedűl, ki annakutánna vette erejét ebben: midőn már meg-győzettetett volna. Ebben a' tartományban való hadakozás, terjedett két száz estendőkig, a' *Scipiók* idejétől-fogva egész *Augustus* Tsáßárig, nem mindenkoró, és büntelen: hanem a' mint az okok hozták. Elsőben nem-is a' *Hispanusokkal*, hanem az *Hispaniában* lakó *Pennisokkal* harczoltak. Innét bármazott az után való hadakozásnak oka, rendi és ménetelye. Legelsőben a' Római tábor, a' *Cnaus* és *Publicus Scipió* alatt ment-bé, a' *Pireneus* hegyeken: *Amnon* és *Asdrubált* az *Annibál* bájját, sokszor nagy űkezeteken meg-verték: el-is foglaltatott volna *Hispania*, ha e' mind bárazon mind tengereken győzedelmes jeles férfiak, a' *Pennisok* ravassága által meg-nem ölettettek volna. Azért *Scipió Africánus*, attyáért és attyának bátyjáért bosszút akarván tenni, csak hamarsággal bé-ment e' had

had miatt még fel-nem háborítottatt tartományban: ki midőn tsak hamar *Chárbagót* egyéb városokkal edgyütt meg-vette volna, meg-nem-elégedvén azzal, hogy abból a' *Pænusokat* ki-üzte: azt adó-fizető tartománnyá tette: mindeneket hatalma alá vetett, a' kik laknak az *Iberusnak* két-felől való részén: a' Római győzedelmeskedő elől-járok között, legelsőben ő ment a' *Gádes* nevű Bigetekig, és az *Océánus* tengernek partjáig. Nagjodolog az Országot meg-tartani, mint el-venni: annakokáért ide 's tovább küldettettek az elől-járok, kik ezt a' kegyetlen és még ebben az időben maga szabadságában élő, tűrhetetlen és engedetlen népnek, fok munka és véres útközetek által szolgálát alá vették. *Censórius Cato* a' *Celtibérusokat*, *Hispaniának* erős népét egy néhány útközeteken meg-erőtlenítette: *Gracchus* a' *Gracchusok* familiájának attya, ugyan azokat Bázs ötven vá-

rosoknak el-rontásával, meg-büntette: *Mérellus* ki *Macédonicusnak* hivattatott a' *Macédoniában* való győzedelemtől, meg-érdemlette hogy *Celtibérusnak*-is hivattassék: mivel mind *Contebriát* ditsíretesen meg-vőtte, mind a' *Nertobriges* nevű népeket meg-győzte: kinek meg-kegyelmezett, melly néki nagyob ditsíretire bolygált, mint azoknak való győzedelme. *Lucullus* a' *Turdulusokat* és *Vaccenusokat* nyomta-el: kiknek Királyátul, *Scipió Emiliánus* bajra kihivattatván, fok lép praédát nyert. *Decimius Brutus*, nagyobb mértékben a' *Celticusokat*, *Lusitanusokat* és *Galaciának* minden népeit, sőt a' Római vitézeknek félelmét nemző *Obliuió* folyó-víznek tartományát-is elfoglalta: és midőn győzedelmeskedvén az *Océánus* tengernek partjait el-járná, addig táborát meg-nem fordította: valameddig mint egy Istenekhez való félelemmel őbve kötött

tett tištěség tétellel meg-nem bém-
 lélte, mitsoda formán menne a' nap
 a' tengerben, és mitsoda formán bo-
 ritanak - el annak világosságát a' vi-
 zek. Mindazáltal a' veselkedésnek
 fullya vólt a' *Lusitanusok*kal, és *Nu-*
*mantiabéliek*kel. Nem-is oknélkül:
 ugyan-is egész *Hispaniának* minden
 népei között elsőbők vóltanak. Lött
 vólna a' *Celtribénusok*kal-is bajosko-
 dás; ha azoknak mind ravaszsággal
 mind bátorsággal tellyes elől-járójok
Sálondicus, az útkezetnek kezdetibé
 el-nem esett vólna, és a' beréntse föl-
 gált vólna; ki az ő nagy ezületes kop-
 jáját kezében hánnya veti vala, állit-
 ván, hogy az égből adatott vólna né-
 ki; és így mint egy jövendőlvén, min-
 deneknek elméjeket magához tsat-
 lotta vala. De midőn ezen mérész-
 séggel étfzaka, a' polgárnak táborá-
 ban ment vólna, annak Sátorá előtt
 a' strása nagy dárdájával ötett meg-
 ökte. Annakutánna a' serény és ra-
 vasz

vasz *Viriátus* a' *Lusitanusok*at fel-ül-
 tette: ki vadász emberből tolvajjá:
 tolvajból hadnagyá: és *Imperatorrá*
 lött: sőt ha a' beréntse föl gált vólna
Hispaniának Rómúlussa lett vólna.
 Ki meg-nem elegendvén azzal, hogy
 a' maga tartományát meg-óltalmaz-
 ná: tizen négy estendők alatt a' Ró-
 maiaktól el-foglaltatott *Iberus* és *Fa-*
gus folyó vizeknek két felén, minde-
 neket tüzzel vassal pusztított: a' *Pre-*
*torok*nak *M. Vetellus* és *C. Plancius*-
 nak táborokra és a' mellette levő se-
 regeknek elől-járóira útvén, az *Uni-*
*manus Cladius*nak táborát erőssen
 meg-verte, és az ő tollók nyert kón-
 tósóket, és méltóságot jelentő ősvé
 font veszfőket, az ő hegyein győze-
 delmeinek jelentésire ki tőtte. An-
 nakutánna a' *Fabius Maximinus* pol-
 gár ötett meg-győzte vala: de *Pom-*
pilius ki ő utánna következett, e'
 győzedelmet meg-motskolta: ugyan-
 is midőn kívánná ezt a' hadakozást

hirtelen elvégezni, ezt a' meg erőltetett, és maga megadásáról gondolkodó *Viriátus* Királyt alattomban és ravaszsággal a' maga barátival megöleti: és így ő néki ilyen dicsőretet szerzett, hogy úgy láttatott, mintha másképpen meg-nem győztetett volna.

XVIII. R E S Z.

A Numantiabeliekkel való
badról.

Numantia a' mennyivel begényeb Chárthágónál, Cápúnál, és Chórinthusnál; úgy vitézlégére és hírére nevezve, mind ezekhez hasonló, és ha annak férfait tekinted, egész *Hyspániának* díse. Ez a' Numantia minden kőfal és bástyáknélkül, a' *Dúrius* folyó-víz mellett egy középszerű hegyen volt építetve, még-is tizenkét eßtendőknék el-forgása alatt, negyven ezer tábornak négy ezer *Celtiberusokkal* ellene állot: hanem ottan

ottan

ottan kegyetlenül meg-ijesztette, és gyakran gyalázatos öövettségnek kötésére kényszerítette. Végeztetre midőn ezekben vennék; hogy győzhetetlen volna az a' város, szükségnek itilék *Scipiónak* jelen lété, ki *Chárthágot* el-rontotta vala. Ha igazat kell mondani, egy hadakozásnak is oka nem volt hamissabb mint ennek, melly e' volt: a' Numantiabeliek a' *Sedicensese*ket, kik baráttok és attyok fiaivalának bé-fogatták vala, midőn a' Rómaiak előtt faladtanak: kikért noha a' Rómaiaknak könyörgésének, mindazáltal azzal semmit nem használtak: kiknek a' Rómaiak, midőn véllek hartzolni nem akarnának, öövettségeket ígrik ilyl okon, hogy fegyvereket tegyék-le. Ezt a' barbarusok úgy tartották, mintha kezeket vagdálnák-el. Azért mindig rást a' *Mégara* erős férfi hadnagysága alatt fegyvert fognak és *Pompéjusra* mennek, kit noha meg ölhettek volt-

na:

na: mindazáltal inkább akartanak vele szövetséget vetni. Annakutánna *Hostilius Mancinus*ta rohanván: ötett-is gyakorta úgy meg-verték, hogy senki-is közüllök a' *Númantia*bélieknek személyek és Savok előtt meg-nemálhatna. Mindazáltal, ezekkel-is inkább akartanak szövetséget tenni: az ő tölle fegyverekkel nyert praédával meg-elegendvén: holtott ötettáborával végképpen el-vesthették volna. De a' mint a' *Caudina* nevű Boros helyen a' *Samnitese*kkal: úgy itt a' *Númantia*béliekkel való szövetségnek gyalázattya, valóban bégyenli vala az a' Római nép: melly gyalázattya, hogy mind el-törölhesse, mind szövetségének látrassék eleget tenni: a' szövetség révő *Mancinust* meg-kötözi: a' *Númantia*bélieknek kapujok előtt gyalázatos szemlélésére ki-teszi: végezetre *Scipión*nak hadnagysága alatt; ki *Charragón*nak felégetésének alkalmatosságával megtanul-

tanulta vala a' városoknak rontását, a' város ellen való bolzszerűség tételre-is fel-gyuladott. Itt a' Római népnek egy más ellen maga táborában nagyobb veszekedése volt: mint a' mezőben a' *Númantia*béliekkel. Ugyanis ők, a' süntelen, helytelen és Bolgaimunkában el-faradtanak vala: mivel azok, a' kik hadakozni nem tudtanak, Sántznak tsinálására: kik magokat vérrel bé-nem akarták keverni, sárral való bé-keverésre kénserítetttek. Azért minden tisztátalan Bemélyű Afzfonyt: táborbéli rabotás Bolgákat: és minden kelletnél több eszközöket, magoktól el-Sakaftanak. Igaz példa beszéd: *A minémű az Imperátor olyan a' had-is.* Így midőn jó rendben vétetnek a' vitézek, megütkeztenek: és olly dolog lótt, melyet senki nem reménlett: hogy tudnillik a' *Númantia*béliek meg-Saladtanak. Magokat meg-is akarják vala adni, ha el-vitelhető dolgokat parant-

isoltak volna nékiek. De midőn *Scipió*, egész és minden hibanélkül való győzedelmet akarna rajtok venni: arra kényszerítették, hogy magokat Sántbándékkal a' halálra bánván útközetre rohannyanak: midőn elsőben félig meg-főtt hussal jól laktanak, és gabonából főtt ferrel meg-résegettenek volna: mellyel magokat a' halálra, mint egy áldozatra el-kécsítették. Fel-tótt bándékokat a' *Scipió* meg-értvén: meg-nem engedte nékiek, hogy meg-útkeznének: midőn pedig nagy éhség volna rajtok, és környül vétettek volna azokkal, Sántzal és nagy táborral: a' *Scipió*túl útközetett kívánnak, hogy vitézi módon halnának-meg. Ezt meg-nem nyervén, a' várból ki-útóttek: meg-útköztek: melly útközetben el-esett holt testeket városban vittének: és mivel éhségben vóltanak, azokkal éltenek. Végezetre el-végezték magokban hogy el-báladnának: de ebben

ben feleségek meg-gátolták, lovoknak hevedereket el-vagdalván: melly noha gonosz tselekedet vólt, de őket a' szíretet erre vitte. Azért megsíratván veszedelmeket: utolsó dühösségre fakattak-ki, és magokban el-végezték: hogy ilyen halálnak nemével hallyanak-meg: rudnillik előjárókat, magokat, hazájokat, fegyverrel, méreggel, és tűzzel el-vesztették. O erős, és e' gonoszok között-is itéletem szerint bődög város! Igaz hűséggel barátit óltalmazta: az egész föld kerékfégének erejével bíró népnek, tsak maga erejével ilyen sok ideig ellenek állot. Így e' nagy hadnagy által el-nyomatott város, ellenfégének semmi öröme nem vólt. Ugyan-is tsak egy *Némántiabeli* férfi-is rabságra nem jutott: Semmi praédát, mivel szegények vóltanak, tölők nem nyertek: fegyvereket magok fel-égették. E' győzedelemnek, hírénel egyéb semmi haszna nem vólt.

XIX. RESZ.

*Eddig való és a' következendő
viselet dolgoknak Summája.*

Eddig az ideig a' Római nép volt
bép, jeles, kegyes, szent, és méltó-
ságos. A' következendő viselet dol-
gai: mint hogy nagyok, annál inkább
meg zavarodottak, és gonoszabbak,
a' birodalomnak örögbűlésével a' vét-
kek-is nevedekvén: úgy hogyha va-
laki ennek a' birodalomnak harmadik
két száz esztendőkből álló idejét meg-
osztva, az első száz esztendőket, mel-
lyeket a' tengeren túl töltött-el: mel-
lyekben *Africát, Macedóniát, Sicili-
át, Hispaniát* meg-hódoltatta, méltán
és igazán, arany esztendőknek mond-
hatta, a' mint a' *Poéták* írják: a'
következendő száz esztendőket pe-
nig vas, vérrel buzgó, sőt annál-is
kegyetlenebb esztendőknek. Ugyan-
is ezekben nem tsak a' *Jugurtha,*
Cimbrusok, Mitridates, Párthusok és
Né-

Németek ellen hadakozott, mellyek-
ben hírek az égig fel-magaftaltatott;
hanem a' közönséges társaságot-is
Drusus és *Gracchus* által lett vesede-
lemmel és bögájokkal való hadako-
zással meg-zavarta; sőt, hogy min-
den rút dolog köztök fel-találtatnék,
egymást dühös módon mint valami
hartzoló bajnakok vesztegették. An-
nakfelette a' Római nép ellen támad-
ván, a' *Marius* és *Sylla*: végezetre a'
Pompéjus és *Julius* Csásár, mintegy
dühösség, bosszúság és tilalmason egy-
más ellen indult veszekedések által
magát baggatta. Melly kétféle viselet
dolgok, jóllehet nem egymástól külön
időben bakaßonként lettenek: mind-
azonáltal, hogy minden jobban által
láthassa, és hogy a' vétkes dolgok a'
jóságos-tselekedetekkel egybe ne za-
varodgyanak, külön irattatnak-le.
Leg-elsőben-is, a' mint el-kezdettük,
emlekezetet téßünk a' külső népek-
kel való igaz okon való és méltó ha-
dako-

dakozásokról, hogy ez naponként nevedő birodalomnak nagysága kitetsék. Annakutánna fordúlunk a lakosoknak tégéres vétkekre, és azoknak rút és istentelen veselkedésekre.

XX. R E S Z.

Az Ásiában való hadról.

Mídon Nap-nyugotra *Hispania* meg-győzetett volna, Nap-keletre békeisége vala a Római népnek: Sőt nem csak békeisége, hanem bókatlan és hallatlan boldogsággal, annak birtokában, a Királyoktól Testámentom szerint-is, gazdagságok és egész országok jutnak vala. *Attalus* a *Pergamumbélieknek* Királya az *Euménész* Király fia: ki ennekelőtte a Római népnek baráttya és hadakozó társa volt, ilyen Testámentomot hagyott: A Római nép légyen minden én javaimnak örökőse: mivel a Király az országnak ő örökőse vala.

vala. Annakokáért midőn a Római nép örökőssé tétettetett volna, a tartományt nem had és fegyver: hanem (s melly helyesebb dolog:) Testámétomí jus szerint birja vala: mind addig, míg *Arisconius* meg-háborítaná. Mindazonáltal nehéz ki-mondani: könnyebb volt-é a Római népnek e tartományt el-vesteni, mint ujonnan vissza szerzeni. *Aristonius*, Királyi nemből való erős termésű ifjú: rész szerint a városokat, mellyek szerettek függeni Királyoktól, magához édesgeti: rész szerint a mellyek ellene állottak, *Mindust*, *Sánont*, *Calóphont* erőszakoson meg-vész. A *Crassus* Pratornak-is táborát megverte, és magát el-fogta. De ő mind maga nemzetségéről, mind a Római-aknak nagy hírekről meg-emlekezővén: öröjének szemét egy veszővel ki-űti, és így azt a maga akarattya 's kívánsága szerint maga meg-öltetetésére fel-indíttya. Ez után *Per-*

perma Aristonicus-t meg-hódoltattya, meg-fogja, és rabságban tarttja. *Aquilius*, a' melly háda-kozá-sok hátra valának, *Asiában* végbe vitte: mé-reggel (: tilalmas dolog:) a' forráso-kat meg-elegyítvén, némelley váro-soknak meg-vételére. Ez dol-gával hamar való, de rút győzedelmet nyert: ugyan-is az Isteneknek aka-rattyok és a' régieknek jó szokások ellen: a' tisztátalan méreggel a' Ró-maiknak eddig az ideig tisztán és igaz úton véghez ment hada-kozá-soknak módgyát, meg-rútította.

HARMADIK KÖNYV.

I. R E S Z.

A Jugurthával való hadról.

EGy folytanak ugyan a' dol-gok Nap-keletre: de Dél-felé nem volt ilyen nyugalom. Ki gondol-ta vól-

ta vól-na, hogy valami hadá-kozá-s tá-mad-na *Afrikában*, *Chártágónak* el-rontá-sa után? Mindazonáltal *Numi-dia* nem kútsíny erővel fel-indúlt: ki-nek elől-járója *Jugurtha* a' Római népnek *Annibal* után nagy felelmére vól-t. Ugyan-is a' ravasz Király a' fegy-verrel jeles és győzhetetlen Ró-mai néphez kintst-sel fogott; de min-deneknek reménsége felett a' Beren-tse úgy fordúlt, hogy e' ravasz Ki-rály ravasz-ság által nyomattatnék-el. Ez a' *Micipsának*, *Masinissa* fiá-nak fogadott fia vól-t, kit az uralko-dásnak kíváná-sa annyira indított: hogy öttseit meg-ölné. Mivel-pedig mind ő tőlök, mind a' Római Tanáts-tól és néptől, ki-nek gondvise-lésben és igaz-gatásában vól-t az or-ság, igen félt: ézégé-res vét-két elsőben alát-omban való ravasz-ság által kezdi-el: *Hiempsáknak* fejét véteti: és midőn fordul-na *Adherbal* ellen, ki Rómában szaladott va-la, köv-etek által kintset küld.

küldvén, a' Tanátsot maga mellé tsinállya. Ez vólt néki a' Rómaiakon első győzedlme. Hasonlóképen megkerülvén a' Kóveteket: kik küldettek vala, hogy közötte, és *Adherbál* között az orszagot el-öbstanák: *Scannrust* pénzzel maga mellé tsinálta, és így a' Rómaiaknak törvényeket megrottván: el-kezdet czégéres vét két nagy mérészen véghez vitte. De a' vétkek hamar Napfényre szoktak jöni: ki-tudódott, hogy a' Kóveteket pénzzel maga mellé tsinálta: és így tetstett, hogy e' gyilkost haddal üldöznék. Elsőben *Numidiában* küldettetett *Calpurnius Bestia* pólgar: de e' Király által-látván azt, hogy hasznosabb kintstsel a' Rómaiak ellen hadakozni, mint fegyverrel: alattomban vélek meg-edgyez. E' dolgról, midőn a' Király vádoltatnék: hitre a' Tanátsból Rómába hívattatnék: nagy mérészséggel mind elment, mind az ő birodalmát kívánó

Massi

Massivát, a' *Massinissa* unokáját, alattombá fogadott gyilkosok által megölte. E' vólt második oka ez ellen a' Király ellen való hadakozásnak: azért *Albinusra* bizattatik; hogy ő rajta boszszút álljon. Mindazonáltal ennek táborát-is annyira megvesztegette (: nagy széken:) hogy az ő tábora szántszándékból meg-saladván, *Jugurtha* azon győzedelmeskednék; sőt hogy nékiek meg-kegyelmezne és szabadon botsátaná: velle székenekre gyalázatos szövegséget téstnek: kiket el-is botsát, mivel annakelőtte úgy edgyeztek valameg. Abban az időben a' *Métellus* fel-indúl a' boszúság tételre, nem annyira a' Római birodalomnak előmozdításától, mint a' gyalázattól vifeltetvén: ki az őtet néha könyörésszel, néha fenyegetéssel, néha saladásnak színe alatt meg-játszodtató ellenségéhez mesterséggel fog. Megnem elégedvén fok mezőknek és tar-

L 4

tomá-

tományoknak el-pusztításával: *Numidiának* fő városa alá állt egy hirtelenséggel, *Zamá* városát fokáig haszontalan vitattya. Annak-felette *Thala* városát, mellyben jeles fegyveres nép és a' Királynak kintse vala, fel-prédálta. *Jugurthát* pedig lenkergeti vala a' *Maurusok* tartományába és *Gotuliába*: minekutánna várait el-vette és országából ki-szaládozt vólna. Végezetre *Márinus* táborát meg-öregbítette, az adó-fizetőket-is a' fegyver viselők közibe esketvén: mivel maga-is alá-való nem-ből születtetett vala: így ez már részeszerint meg-verettetett és erőtlentetett Királyra mégyen: kit mindazonáltal nem könnyebben győz-meg, mintha még új és egész erővel vólna. A' *Herculéstől* *Africa* közepiben építtetett tekervényes helyvel és fővennyel meg-erősítetett *Capsa* nevű várost szerentsésen meg-vette, és a' köziklán építtetett nehéz, és

majd

majd meg-járhatatlan útú *Mulucha* városát egy *Liguriából* való férfi ált-al el-foglalta. Tsak hamar ezután, nem-tsak *Jugurthát*, hanem *Bacchust*-is, *Mauritániának* Királyát, ki vérszerint *Numidiát* óltalmazza vala, *Cirta* városánál igen meg-verte. Ki midőn magához nem bírhatnék, és tartana, hogy ő-is a' segítség adásért országával a' Rómaiak kezekbe esnék: *Jugurthát* kézbe adgya, hogy így vélek szövetséget és barátságot vethetne. Így ez minden Királyoknál ravaszabb Király, a' maga Veji-nek ravassága által meg-tsalattatott. és *Syllának* kezébe adattatott. Annakutánna a' *Jugurtha* a' győzedelmes Római népnek rabságába esett: ki meg-győzöttetvén és meg-kötöttetvén Rómába vitettetett: mellyről szemtelenül ezt szokta vala mondani: Rómát eddig el-adták vólna, s el-is vészt vólna, ha valaki hozzá pénzzel fogott vólna. De noha el-adó

L 5

vólt,

volt 'spénzzel is hozzá fogott *Jugurtha*; mindazonáltal, mivel ő fogságából ki nem szabadult: bizonyos, hogy a' város el-vefzendő nem vala.

II. R E S Z.

Az Allobrogesekkel való hadról.

Ilyen dolgokat vitt végbe Dél-felé a' Római nép. Észak-felől, mind kegyetlenebb, mind több, mind nagyobb hadakozások származtanak. Kegyetlenebb tartomány ennél nintsen: a' levegő ég itt igen mostoha: hasonlatosképen az elmék-is. Azért mind jobb, mind bal felől, mind Északról erőszakos ellenség támadott. Legelsőben a' Rómaiak által, a' havasokon túl lakó *Salyus* nevű népek hódoltattak-meg; midőn azoknak gyakorta való ki-ütésekről, az ő hozzájuk hűséges és barátságos város *Masfília* panaszolkodnék. Azután az *Allobrogesek* és *Arvernusok*, midőn ezek ellen hasonlatosképen panaszolkodván

ván az *Edusok*, töllők segítséget kívánnának. Bizonyosági e' győzedelmnek, a' *Varus Isara Vindelicus* és a' sebesen folyó *Rhodanus* mellett való lakosok. A' *Barbarusok*nak legnagyobb félelmekre vóltanak, e' népek kegyetlenségéhez hasonló kegyetlenségű Elefántok. Jelesebb dolog nem vólt a' győzedelmi pompában; mint a' *Bituitus* Király, ki az ő tarka fegyverében és ezüsts hintójában vitetett-bé Rómába győzedelmnek jeléül, a' mellyekben hartzolt vala. Mindenik győzedelmen, mitsodás és minémű öröm vólt; avagytsak innen-is ki-tetfzik; hogy mind *Domicius Aenobarbus*, mind *Fabius Maximus*, a' melly helyeken hartzoltanak, tornyokat rakattanak; és azoknak tetejében, az ellenségtől nyert fegyvereket győzedelmnek jeléül fel-függesztették; holott ez nem vólt nállok bé-vett szokás. Ugyan-is a' Római nép, soha a' meg-győzöttetett ellen-

ellenséget, győzedelmének jeleinek
mútogatásával, nem bozfszontotta.

III. R E S Z.

*A Cimbrusok Theutók és Tigrum-
rumbéliekkel való hadról.*

A Cimbrusok, Theutók és Tigrum-
béliék, Galliának tenger felől va-
ló tartományából származván, mivel
lakó helyeket az Oceánus tenger el-
borította: az egész föld határán lakó
helyet keresnek vala: és így Galliá-
ból és Hispaniából ki-szorúlván, Ita-
liába fordultak, és Követeket kül-
döttek a' Silannus táborára: azután a'
tanátshoz Rómába, azt akarván meg-
nyerni: hogy e' hadakozó nép néki-
ek adna valami tartományt, mint-
egy hó-pénz gyanánt, hogy így mi-
kor kívánnák mellettek fegyvert fog-
nának. De mitsoda tartományt ad-
hatna nékiek a' Római nép? holott
egymás között-is koczódott, a' szán-
tó-földnek el-osztásáról való törvé-
nyek

nyek felett? Azért, midőn Bégyen-
nel vissza térnének, a' mit meg-nem
nyertek kérés által: el-végezik ma-
gokban, hogy azt egyverrel vegyék-
el. E' Barbarusok első erős útköze-
teknek Silannus: másodiknak Manli-
us: harmadiknak Cépio ellené nem áll-
hattanak: mindnyájan el-szaladtanak,
táboroktól meg fos-tattak. Oda is
lett volna a' Római nép: ha Marius
abban az időben nem élt volna. ő-is
nem mert mindgyárást meg-útközni;
hanem a' vitézeket táborában benn
tartotta, mind addig, valámig a' Bar-
barusoknak dőhösségek és vakmerő-
ségek, mellyekben áll az ő vitézségek
el-lankadott. Azért, Manliust el-
hagyván, fordultak Róma felé, őket
tsűfölván, (olly nagy bizodalnok va-
la Rómának megtvétele felől:) és ő
tőlők azt kérdvén: Mit izennek a'
feleségeknék. Azon serénységgel, va-
lamint fogokat fenik vala; három
roppant sereggel a' havasokon, az-az

Itáliának szoros helyein meg-inditák táborokat. *Márinus* nagy hirtelenséggel el-foglalván *Itáliának* szoros helyeit, az ellenséget meg-előzte: elsőben-is a' havasok alatt a' *Theutókat* el-érvén az *Aqua Sextia* nevű városnál (: bódog Isten :) nagy vérontással meg-győzte. Az ellenség Sántzban és folyó-víz mellett volt: a' Rómaiaknak femmi vizek nem vala. Táborának illy helyre való állítását Sántzándékbóltselkedte-é *Márinus*, vagy tudatlanságból; melyet annakutána okosságra fordított, kétséges dolog: ez bizonyos, hogy a' frúkségtől kényszerítettett vitézség, lett a' győzelemnek oka. Ugyanis, Táborá vizet kívánván, így szól: *Férfiak vadtok, mi amott vagyon a' víz.* Annakokáért olly serényen tsatáztanak, és olyan veszedelmek volt a' *Barbarusoknak*; hogy midőna' győzedelmeskedő Római nép a' folyóvízből ivott volna, nem kevesebb vért ivott

ivutt-meg, mint vizet. Bizonyára a' Király *Theutobacchus*, ki négy, sőt hat lovakat-is által szokott vala szökni: alig tudott egyre fel-úlni, midőn szaladna: ki a' közelebb való berekben meg-fogatván, a' győzedelmi pompát meg ékesítette. Ugyan-is, nagy magas ál ember lévén: minden körülötte vitézett nyert prédák közzül ki-tetfzik vala. A' *Theutókat* egészben el-törölvén; fordult a' *Cimbrusok*-ra. Ezek (: ki hinné el :) *Tridentum* felől télben a' havakkal magassan feltornyozódott havasok tetején, *Itáliára* botsátkoztak vala-bé. Az *Athesia* folyó-vízen által-mentenek, nem hidakon, vagy hajókon; hanem magokól tsinált gáton: hasontalan lévén első próbájok: midőn fok vitézek a' vízben állván, a' folyó-vízet kezekkel és paisokkal fel-akarták dugni: hogy alól a' tábor gázlóban által-mehetne, és ha mindgyárost ártalmas seregekkel Rómát meg-szállották

lottak volna, kiváltképen való veszedelme lett volna; de azoknak erejek *Veneciában* a' Napnak és földnek ott való kiessége miatt el-lankadott. Illy jó alkalmatossággal, midőn kenyérrel, főtt-hússal és édes borral jól laktanak volna: *Marius* reájok méggyen: tőle ütközetre való napot kívánnak, melyre a' következő napot rendeli. A' béles *Radium* mezején meg-ütköznek. A' *Cimbrusok* egész nap vágattatván, közzüllők hullanak-el hatvan ezeren; a' Rómaiak részéről harmad részbel kevesebben. Ezeknek elől-járójok-is vitézségéhez ravatságot adott; és *Annibálnak* *Cannánál* való *practicájához* nyúlt. Elsőben ködös napot várt, mellyen véletlenül ütött az ellenségre; annak utánna szeles napot; hogy a' por sekemekbe menne; azután táborát rendelte a' Nap ellenében, illy véggel, a' mint ezt hamar a' foglyok ki-be-féltették, hogy a' sisakokról vízszá-

veret-

verettetett Napnak fúgára szemek világát el-venné. Azoknak feleségeikkel nem kevesebb veszekedések volt a' Rómaiaknak, mint Urokkal. Ugyan-is, Sándzot tsinálván minden felől szekerekből és hintókból; dárdaakkal és kopjakkal, mint valami magas bástyákból ellenkeznek vala. Ollyan tisztességes volt azoknak halálak, mint hartzok. Ugyan-is, midőn *Marius*tól meg-nem nyerik babságokat: és hogy a' *Vesta* Isten Asszonyak tiszteletire rendeltetett papi asszonyok lennének, (: nem-is volt szabad:) meg-fojtván és meg-ölvén gyermekeiket: rész-szerint egymást meg-ölték: rész-szerint hajakból tsináltt kötelekkel a' fákra és sekerekre magokat felakasztották. *Boetrix* Király táborá előtt ferényen hartzolván: minékutána másokon bossút állott, el-esett. A' harmadik tábor a' *Tigurni* heliek-é: melly maga őltalmának okáért, a' *Norion*s nevű

hava-

havasoknak tetejét el-foglalta vala; de külömb-külobbféle való szakadásal, gyalázatos szaladással, és tolvaj-ságra való állással füstbe ment. Ez örvendetes napnak, *Itáliának* Berentsés szabadtetésének, és birodalmának meg-óltalmazásának örömei telyes izenetét a' Római nép, nem emberek által, a' mint szokás; hanem, (: ha el-kell hinnai:) az Istenek által hallotta-meg. Ugyan-is azon a' napon, mellyen ez a' hartz végbe ment, a' *Castores Pollux* templománál láttattak boroftyán kosborút viselő Iffjak, a' *Pratornak* levelet adni és közönséges hír volt ez: a' *Czimbrusok* szerentsésen meg-győzöttettek. Melly dolognál mi lehet tsudálatosabb és jelesebb? Ugyan-is, mintha Róma magas hegyeiről ezt az ütközetet bemlélné, mint Bokás a' fegyveres játékokban: azon szempillantásban, midőn a' *Czimbrusok* el-húllottanak, a' nép a' városban örvendezett.

IV. R E S Z.

A' Ráczoikkal való hadról.

A' *Macedóniabéliek* után (: mint-ha az Isteneknek tetszenék:) pártot ütnek a' Ráczo: kik annak-előtte a' *Macedóniabélieknek* adóztának, kik a' közelebb való tartományokra ki-ütöttének; de azzal meg-nem elégedvén egész *Thessaliáig*, *Dalmatiáig*, és az *Adriaticu* tengerig el-hatottak: holott meg-elégedvén határt vetni, mintha a' természet közben állana, őszve tekert fegyvereket a' vízbe hányák. Az alatt az idő alatt pedig semmi kegyetlenségnek nem-nem volt, mellyet végbe nem vittek a' foglyokon: az Isteneknek ember vérral áldoztanak, az ő fejeknek kaponyájokból ittanak: a' meg-hóltakon tűzzel, füstön való meg-száraz-tással és egyéb tsúfságnak nemeivel kegyetlenkedtenek: a' nehezkeseknek méhekből, a' gyermekeket nagy

kínzással ki-vágták. A' *Ráczok* között leg-kegyetlenebbek voltak a' *Scordiscus* nevűek, kik ravaßságokkal meg-edgyező erővel-is bírnak vala: azonban az erdőknek és hegyeknek helyei-is kívánságok szerint valók voltak. Azért, a' melly táborral *Cató* ki-száll, azt nem csak meg-verik és futamtattyák; (:tsudálatos dolog:) hanem ugyan egészen le-is vágják. De azután *Didius* orßágokba őket vißsa űzte: midön széllyel és babadoson mindenfelé pusztítanának. *Drusus* tovább űzte, és a' *Dunán* való által-jöveleteket meg-nem engedte. *Minucius* az egész *Hebrus* folyóviz körül el-pusztította, noha nem kevés vitézinek veszedelmekkel, midön által-menne ez gyengén bé-fagyott, bé-ßakadott és fokakat elveß-tő vizen. *Pisó*, *Rhodopé* Bigetig, és *Caucasus* hegyéig ment. *Cúrió Dácia* felé ment volna ellenek; de a' ligeteknek sűrűségétől meg-ijedett. *Ap-*

píus

píus egész *Sarmatiáig* ment: *Lucullus* a' népeknek határáig a' *Tanais* vizig, és *Maotes* töig. Nem-is lehetett meg-hódoltatni külömben a' ver-szopó ellenséget; hanem az ő tőlök tanúlt kegyetlenségeknek nemeivel. Ugyan-is, midön el-fogattattak, ellenek tüzzel vassal kegyetlékedtenek. De semmi nehéz ebben a' *Barbarus*-oknak nem esett; minthogy kezeknek el-vágása után-is életeket büntetésül meg-hagyták.

V. R E S Z.

A' *Mitridátessel* való hadról.

A' *Pontusi* népek Eszakra bal-kéz felől a' tenger mellett laknak: kik e' nevezetet a' *Pontus* tengeréről vették. Ezeknek régi Királyok vólt *Ætás*: azután *Artabazes*: ki bármazott ama' *Perfiát* igazgató hét Férfiaktól: azután a' *Mitridátes*, ki mindeneket fellyúl múlt. Ugyan-is, a' *Pyrrhussal* való hadakozás, négyeß-

tende-

tendeig: az *Annibállal* való, tizenhétig: az ő véle való, negyven estendőig tartott: mind addig, míg *Syllának*, *Luculusnak*, *Pompéjusnak* három nagy roppant tábora által meggyőzettetvén el-töröltetnék. ő ugyázt az okát adta vala kadakozásának *Cassius* Római Követ előtt: hogy *Nicomédes Bithiniának* Királya, országának szélire ottan-ottan ki útne. De bizonyára kevélységből kívánja vala *Asiának*, és ha lehetne *Európának* is birodalmát. Reménséget és bátorságot bolgáltatnak vala nékie, a' Rómaiaknak vétkes tselekedeti: ugyá is, erre jó alkalmatosságot bolgáltott a' lakosoknak egymás ellen való támadások: és a' *Márinus*, *Sylla*, és *Sertórinus* bámkivetésben való létek: mellyekből azt vette észébe, hogy a' birodalom meg-erőtlenítetett volna. Ezeknek a' közönséges társaságnak sebeinek és fel-háborodásának alkalmatosságával; a' *Pontusban* való hada-

hadakozásnak bélvébe, Eszaknak hátulsó tartományából hirtelen megindúl: midőn a' város meg-erőtlenedett, és egymás között meg-öflött volna. Leg-első ütközetben *Bithiniát* wifíza foglalta. Az után *Asiát*. Tsak hamar sok városok és népek ő hozzája pártoltanak. Serénységgel kíván mindeneket végbe vitetni: népet kénseríti; és kegyetlenségével úgy élt, mintha vitézség lett volna. Ugyan-is, holott lehet kegyetlenebb parantsolat ennél az ő parantsolatjánál; hogy valahól az egész *Asiában* Római embereket találának, meg ölnék. Ekkor a' házakon, Templomokon, óltárokon, Isteni és emberi törvényeken erő-zakot tett. Ez, az *Asiában* végben ment dolog pediglen: e' Királynak *Európára*-is út nyitott. Annakokáért *Archelaus* és *Neoptolémus* elől-járóit el-küldvén: *Rhódus* szigetén kívül, ki a' Rómaiak mellett hűségesen meg-állott: a' *Cyclá-*

Cyclades nevű szigeteket; *Délust*, *Eubœát*, és Görög országnak színet *Athénást* el-foglalta. Már ezen Királynak félelme ki-hatott vala egész *Itáliáig* és *Róma* várossáig. Azért *Lucius*, *Sylla* jeles hadakozó ember serénykedik: és hasonló serénységgel tovább menni igyekező ellenségét könnyen vízfőz-veri. Leg-elsőben-is *Athénás* várossát (: ki hínné:) holott találtatott elsőben a' gabonával való élés, a' meg-állás miatt olly éhségre juttatta, hogy ember hússal élne. Tsak hamar ez után el-rontván *Pyrhéust*, e' városnak ki-kötő helyét, és annak hat vagy több kőfalait-is, meg-hódoltatta e' háládatlan embereket, a' mint ő szokott vala bölani. Mindazonáltal a' jeles megholt régi férfiakért: *privilegiumok*-ban meg-hagyta. Ezután midőn *Eubœából* és *Batiából* a' Király *presidium*-it ki-űzné, minden ő seregeit első útközetben a' *Charonea*: más útközetben

ten az *Orchoménon* városnál idefőtva verte: és mindgyárt *Asiába* menvén, magát-is *Mitridátest* el-nyomja: vége-is szakadott volna akkor a' hadakozásnak, ha inkább akart volna az ő rendiben, mint hamar győzedelmeskedni. Ez alkalmatossággal illyen karbá állította vala *Sylla* *Asiát*: Szövetséget tett a' *Pontus*béliekkel: víőőa vette *Bithiniát* *Nikomédes* Királynak: *Ariobarxánes*nek pedig *Capadóciát*: és így *Asia* íőmét a' Római-aknak birtokokba szállott, mint vala elsőben. *Mitridátes* meg-vettetett és semminek állttatott: melly dolog nem-hogy megijeőttette volna a' *Pontus*bélieket: Sőt inkább fel-indította. Ugyan-is, e' Király *Asiának* és *Európa*nak uralkodását meg-ízeliővén, azokat, nem úgy mint másét; hané mint magáét, melly őőe el-véőetett vala, hadi jus szerint víőőa kívánnya vala. Azért, a' mikéően a' jól el-nem őőttatott tűőek, nagyobb lánggal lob-

bannak-fel; úgy ő-is újobban gyűjtött nagy seregekkel egész országával együtt, ismét *Asia* ellen a' szárazon, tengeren, és folyó-vizeken fel-indult, a' nemes *Cyzicum* városát; mellynek vára, kőfalai, ki-kötő helyei és bástyái márvány-kőből vannak, és az *Asiai* tenger parton való tartomány-nak ékességére: mint második Rómát egész haddal meg-bállyá. De egy Követ a' várost fel-biztatta, hogy el-lene állana az ellenségnek: meg-jelentvén, hogy *Lucullus* tsak hamar el-közelgetne, melly Kóvet (irtóztatásra méltó dolog:) egy tömlőre ülven, és azt lábaival igazgatván, mivel úgy látott, mint valami keskeny és hoßbú tengeri-hal: az ellenségnek hajói között a' városba ment vala. Tsak hamar a' berentse meg-for-dulván, midőn a' várnak sokáig tartó meg-szállása miatt, a' Királyt az éhség miatt, a' dőghalál szorongatná, a' város alól el-száll: kinek *Lucullus* utánna

tánna megyen, és úgy meg-veri, hogy a' *Granicus* és *Æsopus* folyó-vizek vérrel folynának. A' ravasz Király, mivel a' Rómaiaknak fölvénységeket, és prédán való kapdosásokat jól tudgya vala; a' maga Baladó táborának megparantsolta, hogy el-hánnák terheket és pénzeket: hogy azokkal meg-késleltetnék az őket űzőket. Nem volt szerentsésebb a' *Mitridates* a' tengeren, mint a' szárazon: Ugyan-is, száznál több hajókból álló, hadi készülettel meg-erősített sereg hajóját: a' *Pontus* tengerén indult szélvész, annyira meg-baggatta, mintha tengeri hartzot állott volna: és mintha *Lucullus* a' habokkal és szelekkel szövétséget vetvén, ugyan a' szelekre bizta volna, hogy e' Királyt meg-győznék. Ez erős birodalomnak minden ereje már megromlott vala: mindazonáltal, e' gonosz között-is bátorsága annál inkább nevededett. Azért a' közelebb való

nemzetséghez folyamodván, az egész Napkeleti és Eszaki tartományokat, magához hasonló veszedelembe ejtette. Az *Iberiát*, *Cáspiát*, *Albániát*, és mindenik *Arméniát* maga mellé edesgeti vala: mind ezekben pedig a' *Serentse* a' *Pompéjus*oknak ditsóságát, hírét és titulusit munkálkodta. Ki midőn látná, hogy újabb-újabb hadakozások indulnának *Asiában*, és egyik meg-győztetett Királynak helyébe mások támadnának, nem ítélvén helyesnek lenni a' kéfedelmet: minekelőtte a' népnek sokasága magát egybe tsatolná, hajókból tsináltt hídon az *Eufrátesen* által-ment: melyet a' Rómaiak közzül még senki nem próbált vala: és a' Királyt midőn *Saladna*, *Arméniának* közepiben el-éri, és egy útközetten végképen meg-győzi. Bóldog szerentséjű ember! Ez az útközet északra ment végbe: a' Hóld pedig *Pompéjus*nak szolgált: Ugyan-is, mintha ez-is har-

tzolna

tzolna vélek, midőn az ellenségnek háta-megül a' Rómaiaknak elejekbe sűtne: a' *Pontus*béliek a' magok között terjedett árnyékát lötték: úgy gondolván, mintha az ellenség volna. Ezen az északán *Mitridátes* végképe meg-győztetett. Ugyan-is, annakutánna semmire nem mehetett; jöllehet mindé útát módor meg próbálna, és csak úgy tselekedett, mint a' kigyók, kiknek midőn fejeket megtörrik, mindazáltal farkokat mozgatják. Ugyan-is, midőn az ellenségtől megmenekedett volna, hirtelen való kiűtéssel *Colchiát*, *Ciliciának* partyait, és *Campaniát* fel-zendíteni, a' tengernek *Bosphorus* nevű részétől fogva *Colchiáig* egészfzen el-foglalni: annakutánna *Rácz* országon, *Macedónián* és *Görög* országon által menni: és így véletlen *Itáliát* el-foglalni magában fel-tette vala; de mikor lakossai el pártolnának tőle, *Pharnácessel* a' maga fiával együtt, magát hijában

M 3

PRÓ

próbálván méreg által el-vezteni, fegyverrel meg-ölte. Azonközben *Cneus Magnus* üldözvén az *Asiában* hátra maradt pártutókat: széllyel jár vala a' külömb-külobbféle népeken és tartományokon. Ugyan-is Nap-keletre az *Arminiabéliek* után men-
vén, jóllehet e' nemzetnek fő város-
sát *Artaxátest* meg-vette volna; mindazonáltal Királyságát meg-had-
ta *Tigránes*nek, mivel magát ő előtte meg-alázta vala. Eszakra a' mesze-
sze lakó *Scithákra* fordúlván, a' *Col-
chiában* lakókat le-vágta: *Ibériának*
kedvezett: meg-kegyelmezett *Al-
bániának*: a' *Colchusok* Királyát *Oró-
dest* kényszerítette, hogy a' tér-helyre
alá szállana, midőn ő-is táborával a'
Caucásus hegy alatt volna: *Artóces-
nek*, ki *Ibériát* bírja vala, parantsol-
ta, hogy nemesi rendből való keze-
feket állítana. *Oródest* viscontag meg-
ajándékozta, midőn országából *Albá-
niából*, küldene neki egy arany ágycs és e-

és egyéb ajándékokat. Hasonlatos-
képen táborát Délre fordítván, és a'
Siriában való *Libánuson*, és *Damas-
kuson* által menvén: a' Rómaiak tá-
borát el-hordozta a' jó illatú berke-
ken: a' tömjénnel, és balsamommal
szagoskodó erdőkön. Az *Arabiabé-
liek* önként hozzája jötenek vala;
ha nékiek valamit parantsolna. *Jé-
rusálemet* meg-akarták a' *Sidók* öltal-
mazni, mindazonáltal oda bé-ment,
és látta ez istentelen népnek, ama'
nagy alattombá való titkát: az arany-
ból ki-vágott szőlő gerezdet, melly-
ről úgy gondolkodik vala, hogy ők
a' *Bacchust*, a' bornak Istenét tisztel-
nék. Midőn két atyafiak egymással
az ország felett veszekednének, mint
ítélő Bíró, *Hircánnusnak* adta a' biro-
dalmat. *Aristóbulust* pediglen, mi-
vel azon meg-nem nyugodott, fog-
ságba vettette; Es így *Pompéjus* által
a' Római nép az egész *Asiát* valamed-
dig terjed, el-járván: a' melly tarto-
mánya

mánya néki annakelőtte végső vala, tőtte azt középső tartományává. Ugyan-is a' *Parthus*okon kívül, kik inkább akartak szövetséget vetni, és az *Indus*okon kívül, kik még őket nem-is esmérík vala: az egész *Asiában* a' veres tenger a' *Caspium* tenger, és *Océannus* között: mindenek meghódoltattak, vagy el-pusztítottak a' *Pompéjus* hadakozása által.

VI. R E S Z.

*A' tengeri Tolvajokkal való
badról.*

Azonközben midőn a' Római nép a' különb-külömbféle tartományoktól félllyel vonattatnék; a' *Ciliciáiak* a' tengert el-foglallják: és így minden emberekkel való tárfalkodást félben hagyván, mindeneknek közönséges ellenséggivé lettenek; sőt félllyel való tolvajkodásokkal, mint valami féllvéfészkel a' tengeren való járást meg-gátolták. E' gonosz és dü-

és dühös-kódó tolvajoknak lábat adott a' *Mitridátes* hadakozása által fel-háborított *Asia*, kik a' *Mitridátes*nek, *Pompéjussal* való hadakozásának alkalmatosságával: az idegen Király *Pompéjus* ellen való bofszúság-tételből, szabadon latorkodnak vala. Elsőben az *Ifodórus* hadnagysága alatt a' közelebb való tengerrel meg-elégedtek: és latorkodtak a' *Créia* szigete, *Ciréne*, *Epirus*, *Achája*, tartománya és *Málea* tenger körül, melyetők hívának vala a' nyert prédáktól *aranyas helynek*. Ezek ellen küldetett *Publius Servilius*, kinek jöllehet nagy és hadakozásra készítettett hajói völtanak: ellenben amazoknak kitsiny gyors, keskeny és hofszú hajójok: még-is mindazonáltal nem kevés vér-ontással győzedelmeskedett azokon. De azzal meg-nem elégedvén, hogy a' tengeréről őket ki-űzte: azoknak erős és régi prédákkal telyes városokat,

Pháselest, *Olimpust*, és *Isarust Ciliciá-*
nak fővebb erőségét elrontotta: hon-
nan magát *Isauricus*nak-is nevezte,
tudván, melly bajos dolgokat vitt ott
végben. Ezek noha illy sok vér-on-
tásal meg-hódoltatnának: mindazon-
által a' szárazon nem lakhatnak vala;
hanem a' miképen némelly állatok,
mellyek természet szerint, mind a'
szárazon, mind a' vízben lakhatnak:
mikor az ellenség tőlök vízfza-for-
dult, a' szárazon való lakást nem bé-
vedhetvén, mindgyárast a' tengerre
vízfza-fzállottak. Sőt nagyobb erő-
vel, mint elsőben. Ehezképest *Pom-
péjus*, ki előbbi hadakozásában-is
berentsés volt, rendeltetik arra, hogy
ezek ellen mennyen: hogy ezeknek
tartományokat-is a' *Mitidrátestől* el-
nyert tartományokhoz foglalná. *Pö-
péjus* azért ez egész tengeren el-fzé-
ledett ártalmas latrokat, egyszer már
és végképen el-akarván óltani: tsu-
dálkozásra méltó készülettel indul
elle-

ellenek. Ugyan-is, midőn bővölköd-
hék, mind maga, mind *Ródus*béli ba-
ráttynak hajóival Vicé tiszteivel és
*Præfectus*ival, a' *Pontus* és *Océannus*
tenger szeleit el-fogta. *Gellius* a' *Tu-
sciai* tengerre rendelte: *Grátilius* a'
Liguriai szigetre: maga a' *Galliai* ten-
gerre ment: *Torquátus* a' *Baleáres*
nevű szigetek körül való tengerre:
Tibérius Néró a' *Gádes*nek való zúgó
tengerre: *Lentulus* indult a' *Libiai*
tengerre: *Marcellinus* az *Egyiptomi*
tengerre, a' *Pompéjus Magnus* fia, az
Adriaticum tengerre; *Varro Tereñ-
tius* az *Ægeum* és *Pontus* tengerire:
Métellus a' *Pamphiliai* tengerre: *Cæ-
pio* az *Asiai* tengerre: *Porcius Cató* a'
Propontis tengernek szoros helyeire,
és így a' tengereket hajókkal, mint
valami zárral bé-rekesztette. Azért
minden tengeri tolvajokat, az ő ki-
kötő helyekben, szorosabban, rejte-
kekben, félfelé való helyekben, kő-
sziklákon, zúgó tengereken, szige-
tek-

tekben, mintegy vadász hálóba békített és el-vesztett. Maga *Pompéjus* e' hadakozásnak kút-fejére *Ciliciára* fordult vizsza. A' *Ciliciabéliek*-is nem vonogatták magokat az útközettel: nem mintha arra való bátorságok volna; hanem csak tették, mivel el-nyomattattak vala; de mind ezzel-is többre nem mentek, hanem hogy csak magokat őszve vérték és az útközetre kényszerítettek. Demidön látnák, hogy minden felől hajójok az ellenségtől környül vétetett volna: le-hányván vitorlájokat és evezőjüket, kezeket mindnyájan egybe verik, mellyel jelentették az ő életek megmaradásáért való alázatos könyörgéseket. Soha-is ilyen vérontás nélkül való győzelmek a' Rómaiaknak nem vólt; de nem-is találattott, ennekutánna ennél hűségesebb nemzettség. E' pedig lótt a' *Pompéjus*nak kiváltképen való okosságától, ki a' tenger

tenger partyán lakó népet, a' szárazra messze ki-szállította; és szántó-földnek adásával, maga hűségére kötelezte. Abban az időben, mind a' hajóknak tengeren való szabados járását vizsza szerzte; mind a' *Ciliciabélieket* a' tengerről a' szárazra vizsza vitte. Mit tsudálhatsz inkább e' győzelemben? A' hamarságot-é? mivel negyven napok alatt végbe ment. A' szerentsét-é? holott egy hajó-is el-nem veszett. Annak állandóságát-é? holott az után tengeri tolvajok nem vóltanak.

VII. R E S Z.

A' *Créta* Szigetbéliekkel való hadról.

A' *Créta* Szigetbéliekkel való hadakozást, ha igazat kell szólani, maga indította a' Római nép: csak egyedül viseltetvén e' nemes Szigeten való győzelemnek kívánságától. Láttatott vala *Mitridátes*nek

kedvezni: mellyért tetstzett, hogy rajta fegyverrel bocsfzút állana. Ebben a' Szigetben leg-elsőben ment bé *Marcus Antonius*: a' győzelemnek olly nagy reménségével, és bizodalával; hogy a' hajókban több lánctzokat vinhé, mint fegyvert. Elis vette esztelenségének jutalmát. Ugyan-is az ő hajóit többire a' *Crétabeliek* el-fogták: a' foglyokat a' vitorlákra kötéllel felaggatták, és így mint valami győzedelmi pompával Szigetekben hajókázzanak vízfőa. Annakutánna *Méteillus* tűzzel vassal az egész Szigetet el-pulztitotta: annak lakosait örökségekben, úgymint *Cnosusban*, *Erythraaban*, és a' mint a' Görögök híjják az anya-városba *Cidoneába* szoritotta, holott kegyetlenül bánt a' foglyokkal: mellyért némelyek magokat méreggel meg-ölték; némelyek pedig *Pompéjushoz* küldötték: ki akkor távol vólt, hogy magokat neki meg-adnák: mivel ő min-

mindenfélé híres vala. Ki midőn *Asiában* víselne hadat, ide maga képeben *Antonius*t küldi: mellyért *Méteillus* maga jussa szerint sokkal keményebben bánik ő vélek, és midőn a' *Cidonea* várossának elől-járóit *Lasthenest*'s *Páharét* meg-győzné, győzelemmel vízfőa tért: mindazonáltal, semmit egyebet e' híres győzelemért nem nyert; hanem; hogy *Créticus*nak hivattatnék:

VIII. R E S Z.

A' Baltares. Szigetbeliekkal való hadról.

Mivel a' *Méteillus Macédónicus*nak nemzetsége, a' hadakozás által keresett nevekhez szokott vólna: mivel már fiai közöttül egyik *Créticus*nak mondattatott: minden kéfedelem nélkül, a' másik-is *Báleáriensi* nevezetet szerez magának. *A' Báleáres Szigetbeliek*, ebben az időben az egész

gész tengert félelmissé tették vala-
tolvajságokkal. Tsudálkozhatol e'
kegyetlen és erdőkhoz szokott em-
berek: hogy avagy tsak szemlélni
merték volna kősziklájokról a' ten-
gert. Mindazonáltal nagy paraszthá-
jókra szállottak, és Szigettyek mel-
lett el-menő hajókra gyakorta vélet-
lenül ki-rohantanak. De midőn a'
Római hajókat a' magas habokon lát-
nák közelgetni, azt gondolván, hogy
fel-prédálhatnák, azokkal meg-üt-
köztenek, és az első rájok való me-
netelben, kőeknek fokságával, mint
esővel azokat el-borították. Min-
dennek kezében a' hadakozásra há-
rom parittyá vala: nem-is tsuda, ha
ezzel egyenesen hajítottak, mivel
egyéb fegyverek nem volt, és gyer-
meksegektől fogván magokat ebben
gyakorolták. Az annyok gyerme-
keknek addig enni nem adtak, vala-
meddig a' czélt, mellyet ők paran-
tsoltak, parittyából meg-nem haji-
tották.

tották. De nem sokáig vólt félel-
mekre a' Rómaiaknak az ő kővel
való hajigálások: mert midőn hoz-
zájok közelebb mentenek, a' háj-
jokat, s rájok szórt dardájokat érez-
ni kezdenék: barom módjára mind-
nyájan ordítván, a' partra ki-szalad-
tanak: és kiki közzülök jel-szalad-
ván a' közelebb való hegyekre, nagy
bajjal kerestettek-fel, hogy meg-gyó-
zetnének.

IX. R E S Z.

A' Ciprus Szigetében való ha- di ké zületről.

SZERENTSÉTLENK VALÁNAK A' SZIGE-
tek: annakokáért *Ciprus* Szi-
ge-te-is el-foglaltatott minden hadako-
zás nélkül. Ebben a' régtől fogva
gyűjtött gazdagsággal bővölködő, és
a' *Vénus* Isten Afziónynak tisztessé-
gére szenteltetett Szigetben, *Ptolo-
loméus* uralkodik vala. Ennek gaz-
dagságának olly nagy híre vala, nem-
isok-

is ok nélkül; hogy a' népeken győzedelmeskedő és másoknak országokat ajándékozni szokott Római nép; a' *Publius Clodius* köznépnek előjárójára bízna, e' Szigetben lakó, vélek szövetséges és még életben lévő Királynak javainak közönséges haszonra való elfoglalását. A' Király pedig, midőn e' hírt meghallaná; méreggel magát megölte: mindazonáltal *Portius Cato*, a' *Ciprus* Szigetében való gazdagságot, könnyű és szerény hajókon Romába hozta a' *Tiberis* folyó-vizén: mely kints a' Római népnek kints-tartó házat, nagyobb mértékben öregbítette: mint akarmelly eddig való győzedelemben nyert prédá.

X. R E S Z.

A' Galliában való hadról.

Midőn *Pompejus* *Asiát* meghódoltatta volna: a' melly tartományok még *Európában* hátra voltak;

nak, azoknak dolgait a' *Serentse Julius* Császárra bízta. Következnek vala, a' minden népeknél kegyetlenebb *Gallusok*, *Németek* és *Britannusok*: kik jöllehet a' több nemzetiségektől a' tenger által elszakasztattak vala, mindazonáltal találkozott a' ki őket meggyőzné. A' *Gallusokkal* való hadakozást elsőben a' *Helvétia*-béliek kezdték-el. Kik a' *Rhodanus* és *Rhenus* között lakván; és nem lévén elégedendő lakásra való helyek, a' Rómaiaktól lakásra való helyet kértenek: minckutánna lakó helyeket felégették volna, esküvással is megcrósúván, hogy hazájokba visszane térnének. Midőn pedig időt kérne a' tanácskozásra *Julius*; hogy azalatt elne szaladnának; a' *Rhodanuson* való hidat elhányattya, és ezt a' hadakozó nemzetséget, mint valami batmokat a' páfztor; a' maga házában megfeszította. A' *Belgákkal* való következő hadakozás;

fokkal veszedelmesebb volt; úgy-mint, kik a' magok szabadságokért hadakoztanak. Itt fok jeles tselekedetei vóltanak, mind a' Római vitézeknek, mind a' *Julius*nak: ki midőn táborának futamodásra való hajlandóságát észébe venné, egy saladó vitéznek kezéből a' paist ki-ragadgya, és a' Seregnek eleibe saladván, maga egyedül a' hartzot meg-újittya. Annakutánna vólt a' *Venétus*sokkal is hadakozások a' tengeren: mindazonáltal itt nagyobb veszeke-dés vólt a' tengerrel, mint az ellen-ségnek hajóival. Ugyan-is, e' *Veneciabéliek*nek hárdolatlá, forma nélkűl való, és könnyen törést szenvédő hajóival a' Római erős hajók öszve ütköztek vólna; ha a' tengernek szokott elfolyása miatt a' hajók meg-nem feneklettek vólna, és így a' tenger magát a' hadakozóknak, mintegy közibe nem tette vólna. Annakfe-llette akadályúl vólt a' hadakozásban, a' nem-

a' nemzetségeknek, és az ő lakó helyeknek külömb-külobbféle természetek-is. Az *Aquitánusok*, kik ravaszok valának barlangokba salad-tanak; de meg-parantsolta *Julius*, hogy azokba bé-rekesztesse-nek. A' *Morinusok* az erdőkben elbújtanak; De *Julius* meg-parantsolta, hogy fel-égetnék. Senki nem mondhattya a' *Gallusok*at tsak kegyetlen-eknek, mivel ravasz-sággal-is élnek. *Indició-márus* egybe gyűjti a' *Trévirusok*at: *Ambiorix* az *Eburónesek*et: és mind ketten a' *Julius*nak távol létében egybe eskűvén, háborgatták az őtiűt-eit. Mindazonáltal *Indició-márust* *Dolabella* hatalmason vízfűzä verte, és fejét vette; de ellenben *Ambiorix* egy völgyben hánt leseivel *Dolabellát* meg-ijesztette. Így néki, mind táborát fel prédálta, mind gazdagságát el-nyerte. Itt az ő részéről *Cotta* elveszett a' *Sabinumbéli Titurinsal*. Nem-is állhattanak magán e' Kirá-lyon

lyon bocsfűt: ugyan-is a' *Rhénus* on által szaladván, magát el-rejtette. A' *Rhénus* folyó-víz mellett való lakosok-is büntetetlen nem maradtanak; nem-is vala illendő, hogy békeségesen maradvának az ellenségnek befogadói, és párt fogói. Itt kezdődik a' *Julius*nak *Németekkel* való első hadakozása; mellynek méltó okai vóltanak. Ugyan-is a' *Hédusok* panaszkodnak vala azoknak gyakorta való ki-űtésekről. Azonban minémű vólt az *Ariovistus*nak kevélysége? kinek midőn a' *Követek* mondanák: *Jöjj-el Julius*hoz. Így szól: *Kitsoda Julius? ha mit akar jöjjön ide maga. Mit hajtok ő reája? mi gondgya vagyon neki Német országgal? avagy én egybe elegyitem-e magamat a' Rómaiakkal?* Annakokaért olyan nagy félelem vólt a' táborban ez új nemzetiség miatt; hogy minden rendek az ütközet előtt *Testamentomot* tennének. Mindazonáltal e' népnek te-

stek

stek, a' mennél nagyobbak vóltanak, annál könnyebben meg-találták fegyverekkel. Mitsoda haraggal való hartza vólt itt a' Római vitézeknek, semmiből világosabban ki nem tesszik, mint ebből: hogy noha sok barbarusok magokat egybe foglalták, és fejek felett sok őszve fűzött paisokból hajtás formára óltalmazó fedeleket tsinálnának; mindazonáltal a' Rómaiak reájok rohanván el-borították, és őket nagy haraggal le-vágják. Annakutánna ismét panaszkodnak vala a' *Németek* ellen a' *Tencterus* nevű népek. Ez alkalmatossággal *Julius* hajókból hidat tsinálnván a' *Mosella* és *Rhénus* vizén által mégyen; és a' *Hercinia* nevű erdőben az ellenséget kereste. De ez az egész nemzet a' berkek és tók közzé szaladott vala: ilyen nagy félelmet tsináltt a' Római tábornak e' vizeken való által-menetele. Másodszor-is ugyan hajókból tsináltt hidakon által

tal-mentenek a' *Rhénu*son. Ez al-
kalmatossággal nagyobb félelmek
vólt a' *Németek*nek. Ugyan-is, mi-
dön látnák, hogy a' *Rhénu*s hajókkal
háttalmason el-foglaltatott volna, is-
mét az erdőkre és tós helyekre sza-
ladnak: úgyhogy ellenséget nem ta-
lált *Julius*, mellyen győzedelmes-
kednék: melly dolog néki minde-
nekfelett való szomorúságára vala.
Ki mind a' szárazon, mind a' tenge-
ren mindeneket el-foglalván: el-ment
az *Océanus* tengerig: és mintha a'
Római nép ez ideig meg-hódoltatott
világgal meg-nem elégedhetnék, más
világról-is gondolkodik. Azért ha-
jókat készítvén, *Britanniába* által-
ment nagy hamarsággal: ugyan-is,
midőn északai tizenkét órákor a'
Morinus nevű portustól meg-indúlt
vólna, dél előtt a' szigetbe által-ment.
Fel zendültenek vala a' tenger par-
ton lakók: ez az új ellenssének lá-
tásától fel-háborodott emberek, sze-
kere-

kereken széllyel futosnak vala: kik-
nek fel-bódulások azon meg-győzet-
tetések vólt. E' meg-félemlett em-
berek-től fegyvereket el-fzedi és zá-
logúl kezeseket kíván: elébb-is ment
vólna dolgában, ha hirtelenkedő ha-
jói hajó-töréseket nem szenvedtenek
vólna. Meg-fordulván annakokáért
Julius Galliába, minekutána nagyobb
hajókat épített vólna, és táborát
meg-őregbítette vólna: ismét a' ten-
getnek fog, és a' *Britannusok*at űz-
te egészfzen a' *Chalidoniai* erdőkig,
sőt a' *Cavélánusok*nak Királyi köz-
zül egyet el-is fogott. Ezzel meg-
elégedvén (:ugyan-is nem vala ked-
ve a' tartománynak el-foglalására;
hanem csak-hogy magának hírt ne-
vet vadászon:) vízfisza tér nagyobb
prédával, mint annakelőtte: mivel
a' tenger-is engedelmesebb és tsende-
sebb vala: mintha ugyan az-is meg-
vallaná, hogy ő véle nem birna. A'
*Gallusok*nak leg-nagyobb és utolsó
N párt-

párt-ütések vólt, midőn ama' testé-
re, fegyverére, mérészségére, és
nevének tsak hangjára nézve-is ir-
tóztató *Vercingentorix*: az *Avernus*-
okat, *Biturigus*okat *Carnutus*okat és
*Sequannus*okat egybe-gyűjtötte: ez
midőn innep napi, és gyűlési alkal-
matossággal a' berkekben sokan ös-
ve-gyűltek vólna, azokat haragos
szókkal fel-indította régi szabadsá-
goknak meg-szerzésére. *Julius* je-
len nem vala; hanem *Ravenna* vá-
rossában gyűjt vala hadat: a' hava-
sok nagy havakkal igen meg-nőttek
vala, mellyeket a' *Gallus*ok meg-jár-
hatatlannak gondolnak vala lenni. Ő
pedig a' hírnek meg-hallásán mitso-
da kemény haraggal fel-buzdúl! Ki
a' hegyeknek járhatatlan tetején, tö-
retlen úton és havakon rendelt se-
reggel által-menvén: *Galliát* el-fog-
lallya, és tábort gyűjtven azokból,
a' kik mesélze való tartományokban
teleltenek vala: elébb jutott *Galliá-*
nak

nak közepiben, hogy nem-mint an-
nak vég helyeiben ő tőle félhetné-
nek. Azután ment a' városokra,
mellyek e' párt-ütésnek indítóí vol-
tanak: *Avaricumot* negyven ezer-
ből álló őltalmazó vitézi sereggel e-
gyütt el-rontotta: *Alexiát* kétfáz
örven ezerből álló ifjúsággal meg-
erősítettett várost, meg-égette. Az
egész hadakozásn k' füllya ment vég-
ben az *Avernus*oknak *Gergovia* nevű
várossánál: ugyan-is, midőn azt 80
ezer ember, mind felső, mind alsó vá-
rossából, mind szoros helyeiről őltal-
mazná: melly sánttztzal, palánkkal,
vizzel teli botsáttatott árokkal, tizé-
nyöltz bástyákkal, és nagy töltések-
kel környül-vétegett vala: elsőben
éhségre juttatta vala: azután midőn
ki-űtne, a' sántzban szablyákkal és
dárdákkal el-húllatta: végezetre ő-
ket a' magok meg-adására kényszeri-
tette. Maga a' Király *Vercingentorix*
a' győzedelmi pompának nagy dísze,
N 2 midőn

midőn a' *Julius* táborába alázatosan menne: mind lován való ékességeit, mind fegyverit lába eleibe vetvén, így szól: *Imhol vagyok az erős férfit, meg-győztél erős férfit.*

XI. R E S Z.

A' Parthusokkal való hadról.

Midőn a' Római nép Eszakra a' *Gallus*okon győzedelmeskedik *Julius* által: azonközben Napkeletre nehéz tsapás esik rajta, a' *Parthusok* által. Nem-is panaszolkodhatik a' szerentsére: semmi maga vigasztalása-is nintsen e' veszedelem irant. Midőn a' *Crassus* polgár, mind Istenek 's mind emberek ellen való kívánsággal a' *Parthusok* kintsekre vágyódnék, tizenegy légio vitézeknek veszedelmekkel, és maga fejének el-vesztésével meg-büntettetett. A' kőz népnek elől-járója *Métellus* is, ötet meg-átkozta vala, midőn el-indúlna: és midőn a' tábor *Zeugma* város-

várossán által-menne, a' nagy Belektől el-ragattatott Zászlók, az *Eufrátes*be vesztenek: meg-szállván pedig táborával *Nicéphorus* várossánál, *Orodes* Király hozzája Kőveteket küld: kik ötet emlekeztették a' *Pompéus* és *Syllával* tött szövétségre. ő mindazonáltal vágyódván a' *Parthusok*nak kintsekre; avagy tsak szín mutatásból-is nékie semmit nem felelt; főt kevélyen így szóllott, hogy néki *Selucidában* felelné-meg. Azért, az Istenek, kik a' szövétségnek meg-rontóin boszszút állanak: a' *Parthusok*at mind hadi praktikájokban, mind vitézségekben, ő ellene meg-segíteték. Elsőben-is *Crassus* az *Eufrátes* folyó-vizét, mellyen élést szállithatna, és hátul segítségül lehet vala, el-hadgya: annakfelette egy *Mezera* hozzájuk által szökött *Syrus*nak mind addig hiszen: míg annak vezetése által, a' nagy sík mezőkre vitettetett tábora mindenfelől az ellenségtől kör-

nyúl-vétettetnék. Azonközben csak alig érkezett vala *Carras* várossához: midőn az *Oródes* Király hadi előjárói *Syllaces* és *Súrenás*, arany és felyemből álló tündöklő Zászlókat kimútatták. Ottan minden késedelem nélkül a' fok lovas sereg mindeni felől környúl-véven: kő-eső, és belvész módgyára nyilaik rájuk szórta. Így keserves vér ontás által a' *Crassus* tábora el-töröltetett. Maga hitre kihivattatván, midőn *Súrenás* maga vitézinek jelt adott, elevenen kézbe esett volna; de az ő Kapitányi mellette fel-támadván, midőn el-akarna szaladni, a' barbarusoktól meg-élettetik. Ugyan csak így-is az ő feje *Oródes* Királyhoz vitetternén: tsúfságúlvétetett-ki ellensége előtt. Az ő tulajdon fia-is *Publius Crassus*, mindgyárt az attya után az elléségtől meg-ölettetett. E' bódogtalan tábornak hátra maradott része, midőn *Arminián*, *Cilicián* és *Syrián* el-szélednie, annyí-

annyira el-húllott, hogy hír mondóis alig ment vízfzra. A' *Crassus*-nak, jobb kezével együtt el-vágattott feje, a' mint mondtam, midőn a' Királyhoz vitetett volt, tsúfságúlvétetett-ki: nem-is öknélkül. Ugyá is az ő szájába olvasztott aranyat öntötenek: hogy ő a' ki a' *Parthusok*-nak aranyát életében annyira kívánha vala, halála után szájával aranyat ennék.

XII. R E S Z.

Némelly fellyebb meg-írtt, és következő dolgoknak summája.

EZ a' Római népnek idejének harmadik szakaszza; mellyben *Itáliából* ki-mént az egész földnek ke-rekségére hadakozni. Melly idejének első száz esztendei bent, kegyes (: a' mint fellyebb mondtam:) arany esztendő; és minden czégéres vétek nélkül valók voltak: holott

még ötet a' régi páfztori együgyű életének módgya, és a' *Pænusok*tól való félelem fenytékben tarttya vala. A' második száz esztendőök pedig: mellyek *Cáthágonak*, *Córinthusnak*, *Numántiának* veszedelmétől, és *Attalus* Királynak *Asiában* testamentom szerint hagyattatott, örökségének birásától fogva ki-terjednek *Juliusig*, *Pompéjusig* és *Augustusig*, ki ezek után uralkodott: a' miképen az végbe ment hadakozásokra nézve méltóságosok: úgy a' lakosok között való vér-ontásra nézve síralmasok és gyalázatosok. Ugyan-is, a' miképen jeles dolog a' bő és erős tartományokat: *Galliát*, *Rácz* országot, *Ciliciát*, *Cappadociát*, sőt *Arminiát*, *Britanniát*-is (; noha nem a' rajta való uralkodásra, hanem birodalmának hírére:) meg-hódoltatni: úgy azon időben a' Római népnek a' lakosokkal, szolgáljokkal, szövetséges baráttyokkal, harczoló bajnakokkal, el-faladott rabokkal;

kal; sőt az egész tanátsnak egymás között való veszekedése: rút és bánakozásra méltó volt. Lehet-is kételkedni; ha hasznosabb lőtt volna-e a' Római népnek *Siciliával*, vagy *Afrikával*, vagy ezeken kívül tsak *Italiával* megelégedni: hogy nem-mint olly nagyra nevelkedni, hogy a' maga nagysága miatt romlanék-el. Ugyan-is, mitsoda indította a' lakosokat egyéb-fel az egymás ellen való dühösködésre; hanem a' boldog állapot? Leg-elsőben őket meg-vesztegette *Syriának* ő általok való meggyőzöttetése: azután a' *Pergamumbélieknek* Királyának testamentoma szerint jutott örökségnek birása. E' tartományokban szerzett gazdagság, a' Rómaiakat természetekben meg-vesztegette: és a' vétkekben, mint valami moslékban elmerült közönséges társaságot el-fordította. Ugyan-is: mi lehet egyéb az oka, hogy a' Római nép, tisztviselőitől szántó-földeket és élelést ki-

vánt? hanem a' szegénység, melly következett a' köz-népre, az előjáróknak bújá telhetetlenségek miatt. Ez volt oka, mind az első, mind második a' *Gracchus*ok: mind a' harmadik, az *Apulejus* által lőtt pártolkodásoknak. Mitsoda egyéb az oka; hogy a' lovasi rend a' tanátszól el szakadván, minden törvénybéli just maga kezéhez vett? hanem a' tanátsnak gazdagságra való vágyódása; hogy az adóból gyűlt kintssal és a törvényekkel kereskedhetnék. Ezért indúlt-fel *Drusus*: hogy a' városnak mindé privilégiumival való élést igérné a' *Latiumb*élieknek: mellyből következett az ő fővetseges bárátyokkal való hadakozások. Honnan származtanak ő közöttük másunnak a' szolgákkal való veszekedések? hané a' Bolgáknak fokaságától. Honnan vett eredetett a' fegyveres játékokban harczoló bajnakoknak Úrokra való támadások? hanem innét, hogy

hogy fokban a' fő rendek közzül, az ő halálra rendeltetett rabolgait a' fegyveres játékokra rendeltetett közönseges helyre vitték, hogy egymás ellen vívának, és a' mellyiktől lehetne, bajnok társát meg-ölné, hogy ázzal, és kintseknek bőséggel való ki-ösztoztatásával, annak nézésében gyönyörködő népnek fivét magához hajtának. Mikor pedig a' bajnakok az ő gyakorta való fegyveres játékokban egymást meg-ölnék: későbbek voltak magok szabadságokért Úrok ellen fel-támadni; mint-sem a' közönseges helyre vitetvén egymást ölni. Hogy pediglen már a' gonoszabb vétkekről szölyunk: avagy a' tiszt-viseleknek rosz úton való kivánása, nem ezen gazdagságtól vett-e eredetet? Innen vött eredetett a' *Marius* és *Sylla* közt végbe ment veszekedés: A' nagy készülettal való vendégségek és abban való nagy költsések honnan származtanak, nem a'

gazdagságtól-e? mellyből csak hamar következett a' szegénység. E' volt az oka, hogy *Catilina* hazáját el-árulná. Annakfelette az elsőségnek és uralkodásnak bújá-kivánsága honnan vett eredetet? hanem a' felettébb való gazdagságtól. E' *Julius* és *Pompejus* a' közönséges társaságnak veszedelmére nagy dühösséggel egymás ellen fel-indította. Ezután ezekről a' Római népnek hazájában való háborúságokról, a' külső és igaz okó vívelt hadaktól, külön szakasztván, rend szerint szölok.

XIII. R E S Z.

A Köz-nép elől-járóinak uralkodások miatt való pártolkodásokról közönségesen.

Minden pártolkodásra való okot adott a' köz-nép elől-járóinak uralkodások: ezek a' köz-népnek óltalmazására rendeltettek vala: kik annak óltalmazásának sine alatt, a' szán

a' szántó-földnek el-osztásáról: a' köz-nép élésének a' közönséges tárházból való ki-szolgáltatásáról: és a' törvénynek a' lovasi rend kezébe való adásáról írott törvényekkel: a' köz-népnek szeretetit és barátságát vadálzván, magoknak nagy uralkodást szerzettenek. Mindenik törvényben az igazságnak színe meg-vala. Ugyá is, mi láttatik ennél igazabbnak, hogy a' köz-nép az ő elől-járójoktól, mint attyoktól nékik rendeltetett szántó-földeket kezekhez vennék? hogy ez a' népeken győzedelmeskedő es Világot biró nemzet, nem mint számkivetett; hanem a' maga határában és tartományában laknék. Mi láttatik igazabbnak, mint-hogy e' szegénységre jutott nép a' maga tárházából éllyen? Mi láttatik hathatósabbnak a' szabadságnak jussának egyaránt való birására, mint-hogy a' Tanátsi rend az országokat igazgatná; a' lovasi rend pedig a' törvényes dolgokat folytatná?

tatná? De mind ezekből veszedelem következett: mert mind ezekkel a' szánakozásra méltó közönséges társaságnak gazdagsága nem nevek edett: sőt prédára tétetett-ki: mert mind a' lovasi rend, kire a' tanács a' törvénynek folytatását bízta vala; az ország-
nak közönséges adajából régtől fogva gyűjtött kintsét el-tékozolta: mind a' gabonának vétele, és a' köznépnek való ki-osztogatása, a' tárház-
zat, mellyben a' közönséges társaságnak ereje állott, meg-űresítette. De vallyon a' köznépnek vizsgálja enged-
tethetett-é a' szántó-földeknek bírál-
la, azoknak meg-nyomorittatása nélkül, kik azokat bírták? Kik-is no-
ha a' köznép között valók voltak; mindazáltal azokat az attyoktól ré-
gen birattatott, és reájok maradt szántó-földeket, mintegy erőségnek
jussa szerint bírják vala.

XIV. R E S Z.

*A' Tibérius Gracchusnak pártol-
kodásáról.*

AZ első veszededésnek tűzét ger-
jesztette-fel *Tibérius Gracchus*; ki nemzetére, természetire, és ékesé-
sölására nézve mindeneket könnyen
fellyül halad vala. Ez magát a' köz-
néphez tsatlotta vala: és így visel-
tetvén akar a' *Mancinuis*nak a' *Nu-*
mantiabéliekkel tett motskos bővet-
ségnek félelmétől; mellyben ő-is ré-
fzes volt: akar a' köznépnek igazsá-
gától; midőn fajlalná, hogy az ő bán-
tó-földeitől a' köznép meg-fosztatott
vólna, akar más egyéb októl: nagy
dolgot téfszen-fel magában. Mikor
már az ő tollók tsináltt törvények-
nek ki-hirdetésének napja el-jött
vólna: véle tartó köznépnek foka-
ságától környül-vétetvén a' *Gracchus*,
a' tanács-ház előtt való óráló székbe
fel-áll: fel-gyűlt vala az ő véle ellen-
kező

kező nemesség-is: kinek részére hajlott, a' *Tibérius Gracchus* tisztviselésben való társa, *Cnaeus Octavius*. Midőn pedig *Gracchus* látná, hogy *Octavius* az ő tőle kihirdettetett törvényeknek ellene mondana; az ő társaságoknak és méltóságoknak jussa ellen, őtet fegyveres kézzel az óráló helyről el-űzi; és halállal fenyegetvén, annyira el-ijesztette, hogy tisztiról le-mondani kényszerítették. Ez alkalmatossággal három férfiakat rendelt a' szántó-földeknek, el-osztására. Midőn pediglen a' közönseges gyűlésben azon mesterkednék: hogy el-kezdett dolgának végbevitelére, tisztviselése a' rendtartás ellen esztendőnél tovább terjedne: a' nemesi rend, és az ő szántó-földeitől meg-fosztatott fokaság ellene fel-támad: és a' vér-ontást mindgyárt ugyan ott a' piacon el-kezdik. Innen midőn a' *Capitolium*ba szaladott volna, és a' köz-népet biztatná a' maga

óltal-

óltalmazására: kezével fejét tapasztván, úgy gondolkodott a' köz-nép, mintha magának országot és királyi Koronát kívánna: melly dologgal *Scipio Nasica* a' köz-népet ő ellene fegyverrel fel-indítván, mint valami igaságnak színe alatt meg-ölettetett.

XV. R E S Z.

A' *Cájus Gracchus* pártolkodásáról.

Mindgyárast a' *Cájus Gracchus*, mind a' bátyja halálaért boszszút akarván állani, mind törvényeit lábra állítani: nem alább való zenebonát indított, mint *Tibérius Gracch*^o. Ki midőn a' köz-népet, hasonló háborúsággal és veszekedéssel, attyoktól maradott jóságokban vizsba akarná állítani: és az *Attalus* Királytól testámentom szerint maradott jókat annak táplálására ígérné, azonban a' köz-néppel másod úttal való uralkodásában keményen és hatalmason ural-

uralkodnék: *Minucius Tribunus* az ő tőle hirdettetett törvénynek ellene mondott. Ki az ő pártján lévőkkel együtt a *Capitoliumba* az ő nemzetségének végső veszedelmes helybe szállott. A' honnan-is kiűzetetvén pártján lévőknek meg-öletése után, midőn az *Aventinus* hegyre szálladna, és ott-is ellene állának a' Tanátsnak vitézi: *Opinius* polgártól ő-is meg-ölettetik. Tsúfosan tselekedtenek holt testével-is, és e' nagy méltóságban helyeztetett embernek meg-ölettetéseért: a' meg-ölnöknek *Septimulus*nak annyi aranyat adtanak: a' mennyit feje meg-nyomott: *Ki midőn vágya a' gazdagságra, agya-veleje helyébe ónat öntött, mely őstán 17 font aranyat nyomott.*

XVI. R E S Z.

Az Apulejusnak pártolkodásáról.

Jollehet ezek így folytatnak: mindazonáltal *Apulejus Saturnius* meg-

nem

nem szűnt óltalmazni, a' *Gracchus*-októl ki-adattatott törvényeket. Erre lábat ad vala néki a' *Marius*: ki mindenkoron a' nemesi rendnek el-
lensége lévén: azonban az ő polgári tiszt-viselésében bízván: minekutána a' közönséges gyűlésben minde-
neknek láttára meg-ölette volna *Amiust*: ki a' köz-népén való uralkodást vadászsza vala; azon igyekezett, hogy ennek helyébe rendelne a' föld-
gai rendből származott; de tseléde közzé befogadtatott, és költött nevű *Cajus Gracchus*. Midőn pediglen illy
fok, és tsúfos dolgokban szabadoson hatalmaskodnék; olly förgalmatos
vált a' *Gracchus*októl adattatott tör-
vényeknek a' nép előtt való ki-hir-
detésében: hogy még a' Tanátsot-is
kényszeriteh, az *Amilius Saturnius*
akarattýára meg-eskünni: fenyeget-
vén a' kik azt nem akarnák tseleked-
ni; számkivetésben való űzetetéssel,
Méllus mindazonáltal inkább akart
szám-

szám-

számkivetésbe menni; hogynem mint még-eskünni. Azért az ő számkivetésben való menetele után, minden nemesi rend meg-félemlett. *Márius* pediglen midőn már harmad ízben uralkodnék, olyan bolondsagra fakadott-ki; hogy a' polgárok választására rendeltetett gyűlést-is újbiban való ember öléssel felzendítette. Ugyan-is, hogy az ő gonosz szándékának pártfogóját *Glanciát* polgárrá tehetné; azon polgári tisztnek kivánóját *Cájus Memmius* meg-ölette: és midőn ebben a' zenebonában az ő pártján lévőkől Királyi titulussal illetetnék: örömmel vette. Annakutánna midőn a' Tanács *Apulius* ellen őzve eskünnék, sőt *Márius* a' polgár-is ellenségévé lenne, mivel tovább nem őltalmazhatná: a' feregeket a' piacon ki-rendelték: a' honnan midőn ki-nyomattatott volna, a' *Capitólium*ba szaladott. Holott midőn a' viznek várba való bevitelére

vitelére tsináltatott- czöveknek elvagdalása miatt meg-szorúlna, és alázatosan a' Tanácsnak izenne, hogy tselekedetét meg-bánta volna: a' várból le-jött, és minden pártolkodást indító társaival a' tanács-házba vitettetik. Kit a' köz-nép rá rohánván, minekutánna dorongokkal és kövekkel meg-ölt volna: még halála után-is őzve-szaggattatott.

XVII. R E S Z.

A' Drúsiusnak pártolkodásáról.

U Tólszor a' *Livius Drúsus* nemcsak maga köz-népen való tisztviselésének erejéből; hanem a' Tanácsnak biztatásából és az egész *Itáliának* meg-egyezéséből: ugyan ezé törvényeket akarván meg-őltalmazni: ki midőn fokfelé kapdosna, olyan nagy tüzet gerjesztett, hogy annak csak kezdete-is el-szenvedhetetlen volna: és maga hirtelen meghalván, a' hadakozást maradékira, mint-

mintegy jus szerint hagyta. A' törvényes dolgoknak folytatásáról való törvény által, a' Római népet megosztották vala a' *Gracchusok*, és azt tselekedték, hogy az egy város két főtől hallgatna. A' lovasi rendnek olly hatalom engedtetett, hogy önéki kezében volna a' társaságnak minden joya és gazdagsága: és az adókból gyűjtött gazdagságot maga számára foglalván a' közönséges társaságot lopásával puszttította: a' Tanács pediglen a' *Métellusnak* számkivetésben való küldetetésével, és a' *Rutilusnak* büntetetésével megerőltenedvén, minden méltóságától megfosztatott vala. Midőn a' dolgok így folynának *Servilius Capió* a' lovasi rendnek *Drusus* a' Tanácsnak baját felvállalyák; mivel gazdagsággal, bátorsággal, és méltósággal egyenlők valának: mellyből-is származott az ő közöttek való irégységes veszekedés. A' külömb-külobbféle zárlók alatt lévő

lévő népek jelen valának: és ez egy városban, mint két táborban ollyan ellenkezés vala. Elsőben-is *Capió* a' Tanácsra rohanván: a' nemességnek elei közöttől származott *Scaurust* és *Philippust*: tiszteknek tilalmas úton való vadászásával vádolta. Hogy pediglen *Drusus* ezeknek ellene állana, a' köz-népet magához édesgette: a' a' *Gracchusoktól* adatott törvénynek óltalmazásával: mellyel a' Római népnek bővetséges barátit a' köz-népnek óltalmazására fel-indította: azoknak azt igérvén, hogy ők-is ez után a' városnak minden privilégiumival élhetnének. Gyakran forgott ez a' mondás az ő szájában: Minden elosztásra tartozó dolgokat annyira eligazitok, hogy senkinek e' felől való veszekedésre álkalmatosság ne adattassék. Jelen vala a' törvénynek ki-hirdetetésére rendeltetett nap: és hirtelenséggel minden felől ollyan nagy foka-ság gyűlt-fel: hogy a' város láttatik

tik vala mintegy ellenségtől környül-vétettetni. Mindazonáltal a' *Philippus* polgár ellene mondott törvényeinek; de őtet a' porósló torkon ragadván, addig el-nem bocsátotta, míg szemen száján a' vér ki-nem jő-ne. Es így erőszakoson a' törvények ki-hirdettetnek és meg-erősítettnek. Mindgyárást, a' minden felől fel-gyült szövetséges nép, az ígéretet kíván-nya vala: azonközben *Drusus*, mid-
dön ígéretinek meg-nem felelhetne, és ok nélkül indított dolga miatt beteg volna: hirtelen halállal meg-hal: mindazonáltal a' szövetséges népek ezzel nem gondolván, a' Római néptől, az ígéretet fegyverrel-is ki-vánni meg-nem szünnének.

XVIII. R E S Z.

*A' szövetséges társaikkal való
badról.*

A' Melly hadat vifelta' Római nép,
a' maga szövetséges társai ellen:
nevez-

nevezzük bátor társaikkal való ha-dakozásnak, hogy a' dolgot kisebbit-sük: mindazonáltal, ha igazat kell mondani, e' lakosok között való ha-dakozás volt. Ugyan-is, midőn a' Római nép *Etruscusokból Latinusokból és Sabinusokból* egybe-elegyedett és mind ezekből egy vér lett volna: sok tagokból egy testet tsinált. Nem kisebb czégeres vétekek ütöttek pártot *Itáliában* az ő szövetséges tár-sai; mint a' lakosok a' városban. An-nakokáért, midőn az ő szövetséges baráttyok a' városnak minden privi-légiuminak fel-állításában őket meg-segítették volna: azokkal való élést kívánniak vala igazságoson: melly-re való reménséget nékiek az uralko-dásra vágyakozó *Drusus* nyújtott va-la: a' melly tűz pedig őtet az ígéret-re fel-indította, ugyan azon tűz az ő szövetséges társait, minekutánna ő a' lakosoktól meg-ölettetett volna, a' hadakozásra és a' városnak hábor-gatá-

gatására fel-gyűjtotta. Mi lehet szomorúabba' vérontásnál! mi lehet nyomorúságosabb! holott az egész *Latium*, *Picenum*, az egész *Etrúria* és *Campánia*, végezetre az egész *Itália* az ő anyja és vér-szerint való attyafia ellen Róma ellen fel-támadnak! holott a' nagy hírű Római szabadsággal meg-ajándékoztatott emberek, kiki a' maga tulajdon zászlójok alá egybe-gyűjtöttek minden erős és hűséges szövetséges népeknek válogatott seregét! *Popédius* maga zászlója alá gyűjtötte a' *Mársusokat* és *Latinusokat*; *Afráni* az *Umbriabélieket*; a' Tanáts és Polgárok, a' *Samniteseket*; és a' *Lucániabélieket*, *Telesinus*. Mind ezek *Corfinū* várossától indúltanak, az *Asián* és *Európán* győzedelmeskedő Róma városa ellen; midőn a' Királyokat és népeket igazgató nép magát is igazgatni né tudgya vala. Első tanáts a' hadakozás felől az *Albánnus* hegyén ez volt: hogy tudnillik *Julius Césart* és *Phi-*

és *Philippus* polgarokat a' *Latiumbéli Jupiternek* szenteltetett innep napon az áldozás közben meg-ölnék. Midőn pediglen a' végezés árúltatás által el-bomlott volna: ellenek fel-támadott szövetséges társoknak dühösségek, *Asculus* várossánál ki-fakad: meg ölvén ott a' Rómából való Követeket a' játékra fel-gyűlt sokaság között. Ezzel a' tselekedettel esküttek ők öszve, az istentelen hadnak viselésére. Innen már el-széledvén *Itáliának* minden részében: *Popédiusnak*, a' hadnak elől-járójának és indítójának hadnagysága alatt: mindenfelé népek közt, és a' városokban trombitát fúnak. Sem *Anni-bál*, sem *Pirrhus* ilyen nagy pusztítást nem vitt végben. Ha meg-tekinted *Ocriculum*, *Grumentum*, *Pesula*, *Cárseoli*, *Reate*, *Nucéria* és *Picénia* városit vérontással, tűzzel vassal elpusztítottak. Meg-verettettek a' *Rutilius* és *Cepiusnak* seregi. Maga *Julius César*

táborát el-veztvén, midőn sebesen a' városba vízfőzra-hozattatnék: szá-
nakozásra méltó sebes testéből a' vá-
rosnak útfőzáján vére el-folyt. De igé-
szerentsés lévén a' Római nép, és
mindenkoron a' nagy veszedelmek-
ben leg-szerentsésebb, újobban min-
den erejével fel-indúl: és kiki fze-
mély szerint az ellenség ellen ki-ke-
nek: *Cató* el-öszlattyá az *Etruriabé-*
lieket: Gábinus a' Mársusokat: Cár-
bó a' Lucánusokat: Sylla a' Samnite-
seket. Strábó Pompéjus pediglen, min-
deneket tűzzel vassal el-puſztítván:
addig a' vér-ontástól meg-nem bűnt,
valamig *Aſculus* várossának el-ron-
tásával: a' fok fő rendekből álló fe-
regekért és fok városoknak el-ron-
tásáért boſzſzút nem állana.

XIX. R E S Z.

A' Szolgákkal való hadról.

A Karmint lött légyen, jóllehet ed-
dig ſzövetséges baráttyokkal ha-
dako-

dakoztak a' Rómaiak, (: noha a' ſem
ſzabados dolog:) mindazonáltal ezek
ſzabados és nemes renden való-
vának; de ki-jovalhatná a' min-
deneket fellyűl mŰlő népnek ſolgák-
kal való hadakozását. Ezt a' hada-
kozást leg-elsőben kivűl: annakután-
na a' városban az *Hérodónius Sabinus*
indította: midőn a' köznépnek elő-
járójának pártútése a' várost fel-há-
borította, és a' polgár a' *Capitoliom*ot
meg-ſzállotta 's meg-vette vala. Ezt
nem annyira hadakozásnak, mint ze-
nebonának mondhatni. Toak hamar
ezután a' ſzolgák mindenfelé a' tarto-
mányokat el-foglallyák, és (: ki hi-
tethetné-el magával:) *Siciliát* fokkal
kegyetlenebbűl el-puſztították, mint
régenten a' *Pænusok*. E' termékeny
földön, és Rómának, mint-egy hoſ-
táttýában, a' Római lakosoknak fe-
les fundusi vóltanak. Itt a' ſzántó-
földnek művelésére rendeltetett em-
bereknek tömlőczözések és lánczon

való tartások adott alkalmatosságot a' hadakozásra. Egy *Syrus*, kinek neve *Eunus* (:a' veszedelemnek nagysága hozza magával, hogy nevét ki-mondgyam:) tettétvén el-ájulását, mintha az Istenektől illettetett volna-meg: midőn a' *Siriabéliek*nek isten Afiszfzonyának tiszteletiben volna foglalatos: a' szolgákat, mintha ez az Isten-afiszfzony parantsolná, az ő magok szabadságoknak óltalmazására fegyverre ind tya: és hogy ezt megpróbálná Isteni végezésből való dolognak lenni, egy kénkövel és tűzzel meg-tömött, szájába tett dió-hajjat, látsú lehellyel élesfzgetvén, be-fzéde közben szájából tüzet botsát vala. E' küldött tsuda által, a' kiket elsőben talált, mindgyárt két ezerig el-tsábitott: azután a' hadnak gyűjtésének módgya szerint, a' tömlőczben tartatott rabokat meg-szabadítván: hatvan ezerből álló tábort gyűjtött: és magát *Antiochus*nak nevezvén,

vén, hogy minden gonofságot végbe-vinne, kastélyokat, mező-várossokat, tartományokat, bőrnű romlással el-pufztított. Sőt ilyen nagy gyalázatot tett; hogy a' *Pratorok*nak (:nem szégyenlem ki-nevezni:) *Manilius*nak, *Lentulus*nak, *Pison*nak, *Hypsus*nak táborait meg-verte. Azért a' kiknek csak az el-fzőkött szolgáknak keresőtől-is meg-kell vala győzettetni: azok a' harczról el-fzaladott Rómaiak táborának elől-járóit üzik vala. Azután *Perperna Imperátortól* meg-büntettettek. Ki minekutánna őket meg-győzte: az *Euna* várossát meg-fállván környűl-vette: és éhséggel, mint valami dōggel meg-eméztette volna: e' tolvajoknak több részét békóba és lánczokra vetette: és szolgákhoz illendő kínokkal kínoztta. E' szolgákon való győzedelméért, meg-elégedett az *ovatio*val, mellyben tudnillik, a' vitézek az *Imperátornak* tisztefégére fel-kiáltot-

tak, és azután a' Papok juhval áldoztanak; hogy *triumphus*át, az-az, győzedelmi pompáját meg-ne mentsköl-ná ilyen *titulus*sál: *Triumphus de Servis*, az-az, Szolgákon való győzedelem. Tsak álig pihen-meg ez a' Sziget: midőn tsak hamar a' szolgákkal és *Syrussal* való hadakozás után feltámad egy *Ciliciából* származott *Athenius* nevű páfztor. Ki urát meg-ölvén, annak tömlőczéből rabjait elszabadította, és zárfelja alá esketi. Ez midőn bárfony köntösbe öltöznék, ezüst pálczát venne kezébe: és Királyi módra Koronát tenne fejébe: nem kisebb sereget gyűjt, mint *Eunius Syrus* elsőben: Sőt mintha ugyan-azért-is bocszút állana: ennél sokkal kegyetlenebbé dühösködik vala, mind a' tartományok, kastélyok, mezővárosok; mind a' fő rendek, de kiváltképen a' szolgák, mint hit-szégők ellen. Ettől-is meg-verettettek, a' *Servilius* és *Lucullus* elöl-járóknak tábo-

táborok. De *Aquilus*, a' *Perperna* példáját követvén: ez ellenségnek élését el-fogja: utolsó veszedelemre juttatta; így a' fegyverrel meg-gyengítettett tábort, éhség által könnyen el-törölte: meg-is adták volna magokat, ha a' kínzásnak félelmétől visseltetvén szántszándékkal magokat meg-nem ölték volna. Azoknak elöl-járójok-is meg-nem kínoztathattott, jóllehet kézbe jutott volna: ugyan-is, midőn mindenek aző igyekeznének, hogy őtet meg-fognák, a' fokaságnak kezek között el-szagatatott.

XX. R E S Z.

A Spartacussal való hadról.

A' szolgáknak Urok ellen való fegyver-fogását egy-kevésé lehet menteni: mert ők ha a' berentse hozza, mindenre hajlandók, és noha a' szabadságban helyheztetett emberektől különböznek, mint alább-való ne-

lő neme az emberi nemzetségnek; mindazonáltal a' szolgaságból ők-is szabadságba helyeztethetnek. A' *Spartacus*tól indítatott hadat mitsoda nevezettel mondjam-ki, nem tudom: Ugyan-is, a' hadakozó fzemélyek, szolgák voltak; de a' hadnak indítói, és az elől-járók halálra rendeltetett, és e' népnek gyönyörködtesére a' játék-néző helyre elő-vitetett rabok, kik közzül egyiknek a' másikat sükségesképen meg-kell vala ölni: a' szolgák alá-való nemből voltak, a' bajnakok pedig szolgál forsokat nagyobb gyalázattal öregbítették. *Spartacus Crixus*, *Oenomaus*, a' *Lentulus* tömlőczér, mellyben a' bajnak: kardos játékra rendeltetett rabok valának, ki-rontották: és mintegy hetven azon forsú emberekkel *Capua* várossából ki-mentek: és minden szolgákat záflójok alá gyűjtven, hamarjában többen tiz ezernél egybe-gyűltenek: kik a' fog-

ság-

ságból való el-szaladással meg-nem elégedvén, boszfűt-is akarnak magokért állani. Leg-elsőben a' hadakozásra választották-el a' *Vesuvius* hegyét: ott midőn őket meg-szorította a' *Clodius Glábrus*, a' hegynek szoros helyein öfve-kötözött és tűzött szőlő-venyikéken a' hegynek alsó részére le-botsátkoznak: és midőn a' helynek szorossága miatt le-jöveleteket lehetetlennek gondolná *Glábrus*, táborát véletlenül megverik. Ofztán más táborral költenek-ki ellenek. Annakutánna a' *Córa* városa körül való tartományt és az egész *Cápaniát* fel-kóborollyák; Sőt meg-nem elégedvén a' majoroknak és faluknak fel-prédálásával: *Nólát*, *Nucériát* *Thúriust*, és *Mesapontum* városát irtóztató vér-ontással el-pusztítták. Naponként táborok öregbedvén, midőn már nagy táborok volna: káva formán meghajtott veszőkből és barkoknak bőriből paraszt paisokat: és

a' tömlőczben viseltt vasakból szab-
lyákat és nyilakat tsináltak ma-
goknak. Hogy pedig egész készü-
lettel lenne táborok, el-hajtván az
elejekben akadott mégest: lovas-se-
reget készítenek, és a' Rómaiak elől-
járóitól el-nyert czímereket, és mélt-
óságokat jelentő czifraságokat a'
magok előljárójokhoz vitték. Nem-
is vonogatta magát ettől a' *Spartatus*
elől-járó, a' ki *Rácz* volt, és béres-
ből katonává lett: katonaságát el-
hagyta: azután lett tolvajja: el-fo-
gattatván ismét, erős lévén, lett har-
czoló bajnakká. Ez a' hatczon meg-
öletett előljáróknak testeket Királyi
pompával temette-el: a' *Crixus*nak
az ő előljáró társának holt testének
meg-égetésére egybe-rakott fák kő-
rül, a' foglyokat kényszerítette har-
czolni: mintha ezzel mindé régi gya-
lázattyát el-törölné: ha harczoló baj-
nakságából, tegyveres játék szerző
lehetne. Annakutánna a' polgári em-
berek-

berekre menvén: az *Apenninus* he-
gyén, a' *Lentulus* táborát meg-ver-
te: *Mutina* várossánál a' *Cajus Cassi*
táborát el-törölte: E' győzedelmek-
kel fel-fuvalkodván, Róma várossá-
nak megvételésről tanátskozott: mely
a' Római népnek rút gyalázattyára
volt. Annakutánna a' bajnak ellen,
az egész birodalomnak erejével fel-
támadnak: és a' Rómaiakon tött bé-
gyenért *Licinius Crassus* bocszút áll:
ki meg-szalasztván és el-űzvén az el-
lenséget (iszégyen ki-mondani:) az
Itáliának külső részeiben szalad. Ott
a' *Brutius* nevű kösziklánál meg-szo-
rítottatván, midőn *Siciliába* által akat-
nának szaladni: hajójok nem lévén,
rostély formára tsinált szálakon, és
veszszőkkel egybe-kötött hordókra
próbályák; de haszontalan, a' zúgó
tengeren való által-menetelt. An-
nakutánna ki-rohanyván, férfi módon
hóltanak-meg: és a' mint illett ennek
a' harczoló bajnaknak hadnagysága
O 7 alatt,

alatt, mind halálig harczoltanak. Mäga a' *Spartatus* a' tábornak elein erősen forgódván, mint *Imperátor* megölettetett.

XXI. R E S Z.

A' Máriusnak lakosokkal való hadakozásáról.

EZ az egy vala hátra a' Római népnek gonoszai között: hogy már a' városban egymás ellen hadakoznának: és hogy a' városnak közepetté a' piacon, a' lakosok a' lakosokkal bajnok módgyára egybe-mennének. Majd szenvedhetőbb volna, ha valamely köz-rend, avagy rossz alá-való nemesség kezdette volna-el e' czégerés vétket. De oh nagy véték! mitsoda férfiak! mitsoda előjárók! a' *Márius* és *Sylla* idejeknek ékessége és díse voltanak ennek a' rossz dolognak kezdői. E' veszekedés három szakaszban ment végben: elsőben volt könnyű és kitsíny zenebona inkább,

kább, mint hadakozás: mivel a' kegyetlenség még tsak a' veszekedésnek indítói között maradt: azután kegyetlenebb és veszedelmesebb: mivel az egész Tanátson kegyetlenkedtek a' győzedelmesek: az utolsó dühösség tellyül multa, nem tsak a' lakosoknak, hanem még az ellenségnek dühösségét-is: holott e' hadat viselők az egész *Itáliának* erejével segítettnek vala: kik egymás ellen gyűlölségekkel, mind addig kegyetlenkedtenek, míg egy-is benne nem maradt. Kezdeté és oka ez hadnak volt, a' *Máriusnak* a' tisztviselésekre való telhetetlen vágyakozása: midőn a' *Sulpitiustól* adatott törvény szerint, a' *Syllának* rendeltetett tartományt magának vadászna. De e' bosszúság-tételt *Sylla* nem szenvedhetvén: táborát *Asiából* mindgyárást visszafordította: és *Mitridatesnek* visszafordítása után, *Esquilina* és *Collatina* nevű kapukon, két sereggel

gel Rómába bé-ment. *A' Sulpitius* és *Albinovannus* pediglen midőn hirtelen ellene állottak volna seregekkel, és kopjákat, kőveket, nyilakat, lövöldöznének-ki minden felől a' kőfalakról: *Sylla* tűz által magának útát nyitott, és a' *Capitoliumot*, melly még a' *Pænusoktól* és *Gallus, Sónonesektől* is meg-nem vétettethetett vala, győzedelmesen meg-vérfi. Akkoron a' Tanatsnak végezésekből, a' *Sylla* el-lenségei az ő közönséges társaságnak, ellenségének íteltettenek: azért a' köznépnek jelen-való elől-járójával és más részről lévő pártosokkal, törvény szerint kegyetlenül bántak. *Márinus* gyalázatos szaladással el-szaladott, és őtet a' szerentse a' következő hadakozásra tartotta. A' *Cornélius Cinna* és *Cnéus Octavius* polgárságokban, ez jól el-nem óltatott tűz, ismét fel-gyuladott vala: még pediglen az ő egymás között való egyetlenségek miatt: kik törvényt a' karta-

kartanak ki-adni a' köznépnek: hogy azokat vízfza hínák a' számkivetésből, a' kiket a' Tanács a' közönséges társaságnak ellenségének ítelt vala. *Cinna* ugyan fegyveres vitézekkel környül-vette zala magát, midőn a' köznépnek órálna: mindazonáltal a' békességnek és nyűgodalomnak szeretői őtet meg-győzték: és hazájából ki-baladván barátihoz ment. Vízfza-jött *Márinus Afrikából* nagyobb vérontásra: Ugyan-is, az ő tömlőczőzése, vas-víselése, el-szaladása, számkivettetése: az ő méltóságát tsudalatosabbá tőtték vala. Annakokáért, midőn e' nagy embernek hírét hallják, ő hozzája hirtelenséggel sokan gyűlnek: a' szolgákat (: igazságtalanság:) és a' tömlőczben lévő rabokat fegyverbe öltözteti: könnyen-is szerzett tábort ez a' változó forsú *Imperator*. Azért erőszakoson hazájába és méltóságába, mellyből erőszakoson űzték vala-ki, vízfza-mégyen: igaz

causája-is láttatott volna lenni, ha azt kegyetlenkedésével meg - nem motkolta volna. De midőn mind lstennek, mind emberek boszszúságára vizsgálja-jőne; leg-elsőben rohan *Ostia*-ra, melly Rómának táplálója, és ő tőle függő város vala, mellyet rend kívül való vérontással el-prédál: azután hamar négy táborral a' városba bé-mégyen: minekutánna egymás között meg-öltötték volna táborokat *Cinna*, *Márius*, *Cárbo*, *Sertórius*. Azután pediglen, midőn a' *Faniculus* hegyen építettett várból *Oktáviust*, minden vitézivel ki-űzték volna: mindgyárast jelt adván a' fő rendeknek meg-öltetésekre: azokkal kegyetlenebben bántanak, mint, vagy a' *Penusok*, vagy a' *Cimbrusok* várossában. Az *Oktávius* Pólgárnak fejét, a' tanáts-ház előtt való magas óráló helyben ki-tétették: a' polgárságot viselt *Antiónus*nak fejét a' *Márius* asztalára tették: *Cesar* és *Fimbria*

bria a' magok házokban való lstenek előtt meg-öltetettek: *Crasius* fiaival együtt, egymás láttára meg-ölték: *Babinus* és *Numitor* a' hóhérok horgba vetik a' piacon: *Catulus* méregnek italával magát meg-mentette az ellenségnek tsúfúságától: *Mérula*, a' *Jupiter*nek papja, az ő testéből kifetskendett vértel, a' *Capitóliumban* való *Jupiter*nek fejét bé-keverte: *Ancharius* a' *Márius*nak szeme láttára meg-öltetett, mivel az ő pártjára nem állott. E' sok Tanátsbéli semélyeknek halála lett, Bóldog Afzöny havának első napja után való négy napon: a' *Márius*nak hetedser való polgári tiszt-viseelésben. Mitsodás dolgok mentenek volna végben: ha ez esztendőben-is végig uralkodhatott volna! E' lakosok közt való bolond hadakozásnak harmadik szélvesze, a' *Scipio* és *Norbánnus* polgárok alatt ment-végbe, mint valami égi háború: Ugyan-is, a' polgárok

rok részéről voltanak nyolcz légiók, azaz, ötven-négy ezet, hatszáz negyven vitézekből álló tábor: a' *Márinus* részéről ötszáz *Cohorsok*, az-az; háromszáz negyvenegy ezer, ötszáz vitézekből álló sereg: a' *Sylla* pediglen *Asiából* siet vala vízfőzsa ezek ellen; minekutánna ott győzedelmeskedett volna. A' minémű kegyetlen vala pedig *Márinus* a' *Sylla* részéről valók ellen: hasonló kegyetlenséggel illet *Syllának*-is bosszúját állani *Márinuson* és az ötet követőkön. Leg-elsőben *Capua* várossánál a' *Vulturinus* nevű folyó-víznél meg-ütköztenek: és mindgyárást meg-veretettett a' *Nárbó* tábora: a' *Scipio* egész serege mindgyárást el-nyomattatott, illy szín alatt, mintha nékiek meg-kegyelmezének. Azután az ifjabbik *Márinus* és *Cárbó* polgárok kétségbe esvén a' győzelem felől, hogy bosszúság tetel-nélkül meg-ne halnának: haláluknak előtte tartván a' Tanátsnak

Sylla

Sylla mellé való állásától: rájók rohantanak, és a' tanáts-házat el-foglalván, onnat mint valami rómlőczből a' Tanátsbélieket ki-vitték, és megölték. Mitsoda halálok mentenek végbe a' piacon! a' játék-néző helyeken! és a' meg-nyitott Templomokban! *Quinctus Mucius Scaevola*, meg-ragadván a' *Vesta* Isten Aßbonyának oltárát: tsak alig, hogy azon lévő tűztől meg-nem égetteék. *Lampónius* és *Telefinus* a' *Samniteseknek* előljárójok *Campániát* és *Etrúriát* kegyetlenebben pufztittyák: mint *Pyrrius* vagy *Annibál*; és annak színe alatt, mintha valamelyik részt követnék, magokat szabadságban akarják állítani. A' *Sacriportus*nál és a' városnak *Collatina* nevű kapujánál az ellenségnek minden serege le-vágtatik. *Márinus* a' *Sacriportus*nál *Télesinus* a' *Collatina* kapunál nyomatatik-el. Mindazonáltal a' vér-ontásnak nem lett akkor vége, mikor a' hada-

hadakozásnak. Ugyan-is, a' békeféség után-is fegyverhez nyúl a' *Sylla*: és azokat-is meg-ölte, a' kik magokat önként meg-adták. Emlekezetes tselekedeti e' *Syllának*; hogy a' *Sacripotus*nál és *Collatina* nevű kapunál le-vágott, nem kevesebbet hetven ezernél hadi jus szerint. Négy ezer erőtelen lakosokat, kik magokat meg-adták vala, a' városnak közön-séges majorjában meg-öletett. Ezek-en kívül, ki gyózné meg-számlálni azokat, kiket a' ki hol akart, szél-lyel a' városban, mind addig ölt, míg *Eurfidius* kiáltaná: *Szükséges némelyeknek életben maradni, hogy lenne, kiknek parantsolnának.* Annakután-na elő-hozattatott a' laistrom: melly-ben a' lovasi rendnek színe és tanács közzül ki-válogatott két ezer ember-ek fel-irva vóltanak: kiknek meg-kellett halni. Hallatlan sententia! unalmas dolognak tartom elő-hozni a' *Cárbónak* tsúfos sorsát: a' *Sórának*

Præ-

*Prætor*nak és *Venuleus*nak böl dogtalan-ságát: a' *Babinus*t, ki nem fegyver-rel, hanem beftiák módgyára a' fok kéz között el-szagattatott. *Márinus*t, a' nagy *Márinus*nak ötsét, kinek a' *Catulus*nak temetésénél elsőben szemét, azután el-vágott kezét, és lábát el-temetvén: egy-kevéssé élni engedték, hogy így külön-külön minden tagaira nézve halna-meg. Vég-be-menvén pedig mindeneknek büntetése: *Itáliának* szabad várossai, mellyek a' Római szabadsággal élnek vala, úgymint: *Iteramnium*, *Præneste*, *Florentina*, kótyavetyére hanyattak. A' *Salmóne* várost pedig, a' melly vélek szövetséges és barátságos vólt, mellyet meg-nem vettek vala, (nagy gonofság:) el-rontattya *Sylla*: mint szintén abból a' városból való keze-feket-is, meg-ölette.

XXII. R E S Z.

A' Sertóriussal való hadról.

A' Ser-

A' *Sertórius*sal való hadakozás in-
nét vett eredetet; hogy *Sylla* so-
kakat számkivetésbe küldött. Nem
tudom ezt, ha külső ellenséggel, vagy
lakosok között való hadakozásnak
nevezzem-e? ugyan-is ezt viselték a'
Lusitania és *Celtiberiá*béliek, de Ró-
mai ember volt előljárójok. A' nagy
hírű, mindazonáltal, sok veszedelme-
ken meg-fordult *Sertórius*, midőn
*Sylla*tól számkivetésbe űzetnék: a'
maga háborgásával mind a' tengere-
ket, mind a' szárazságot meg-zavarta: és
minékutánna *Afrika*ban és a' *Baleár*-
es szigetekben maga dolgait forgatta
vólna: az *Océanus* tengeren, a' *For-*
tunata nevű szigetekbe ment; és an-
nakutánna *Hispaniá*t hadakozásra fel-
indította. öszve illett az erős előljá-
ró, erős vitézivel: nem-is térszett so-
ha jobban-ki a' *Hispaniai* vitézeknek
erejek: mint a' Római embernek
hadnagysága alatt. ő *Hispaniá*val
meg-

meg-nem elégedvén, a' *Mitridates*-
sel és *Pontus*béliekkel-is szövetséget
vetett; Sőt hadi hajókkal-is segítet-
te. Mitsoda dolog lett! a' Római kö-
zönséges társaság. Ennek az egy el-
lenségnek meg-nem felelhetett egy
táborral: *Méllus* mellé adták *Cnaus*
*Pompéjus*t. Ezek a' *Sertórius*nak ta-
borát sok időig és bizonytalan ki-
menetelű útközetben erőlténítették:
mindazonáltal nem had; hanem a'
maga barátinak gonosz tselekedetek,
és utánna való intselkedések által ö-
letett-meg. Táborá egész *Hispaniá*-
ban űldöztetvén: sok idő és bizony-
talan ki-menetelű útközetek után
meg-hódoltatott. Az első útközet
volt az *Imperátor*nak viczéjek alatt:
melly útközetnek elein a' Rómaiak
részéről, *Domicius* és *Thórius*: a'
más részről *Domicius* és *Lusius* nevű
két *Hercules* atyafiak kezdették-el az
ellenkezést: csak hamar ezek a' *Sé-*
govia várossánál: amazok pedig az

Anás viznél el-nyomattatván: az *Imperátorok* magok állanak szembe: és a' *Laurónes* és *Sucron* mellett egyarányú vér-ontással harczoltanak, Annakutánna a' Rómaiaknak egy része, a' tartományoknak puszttítására: másik pedig a' városoknak megvételeire fordúlván: a' szegény *Hispánia*, a' Római előjárók miatt való pártütéseknek, méltó büntetését vészik: mind addig, miglen *Sertorius* a' maga rébééről valóknak intselkedések által meg-ölettetvén: és az után *Perperna* meg-győzöttetvén és el-nyomattatván a' városok-is, úgy-mint: *Oscá*, *Termes*, *Tutia*, *Valentia*, *Auxima*, és az éhség miatt minden nyomorúságon által-ment böldogtalan *Calaguris*, a' Rómaiak pártjára hajlottanak. Illyen módon békefséget engedtenek *Hispániának*. *Mérelus* és *Pompéjus* e' hadakozást: külső és nem lakosok közt való hadnak nevezték: hogy a' győzedelmi pompával élhetnének.

XXIII. R E S Z.

A' lakosoknak *Lépidus* alatt való hadakozásáról.

M *Arcus Lépidus*, és *Quintus Catulus* polgárok alatt: élb nyaka szakadott a' lakosok között támadott hadnak, hogy-nem mint el-kezdőknek; de a' *Sylla* által támadott tűznek égése mennyire terjedett! ugyan-is a' kevélység miatt újabb zenebonát indítani kívánó *Lépidus* felakarja vala bontani a' nagy emlékezetű *Syllának* rendelésit: nem-is ok nélkül, ha meg-lehetett volna a' közösleges társaságnak veszedelme nélkül. De midőn *Lépidus* vizsgál-hiná azokat, kiket *Sylla Dictátor* a' hadnak jussa szerint, mint ellenségeit számkivetésbe küldött vala; mit tselekedett egyebet, hanem hogy újabb zenebonának indítására hitta vizsgál! Mert midőn a' *Sylla* által számkivetésbe küldetett, de a' *Lépidus* által

viszsa hivattatott lakosok, az ő hamis úton módon el-foglaltatott; de a' hadakozásnak jussa szerint másoknak adatott jószágokat vissza kérnék; a' meg-tsendesítettett várost könnyen fel-háboríthatták. Illendő volt azért, hogy ez a' nyavalyás és meg-sebhetett társaság, akarmi úton módon meg-nyugodnék: hogy ennek febei annak gyógyításának alkalmatosságaival meg-ne újulnának. Annakokáért: midőn *Lépidus*, háborúságot indító óráziójával, mint valami útközetre való menetelnek jelével az egész várost meg-ijesztette volna: *Etruriába* ment, honnan tegyverrel és táborral Róma ellen indult. De már a' *Milvius* hidat, és *Fanichus* hegyét: *Lutatius Catulus* és *Cneus Pompejus*, a' *Sylla* kegyetlenségének végbe vivői és segítői, más táborral elfoglaltak vala. Kiktől a' legelső útközetben-is vissza-verettetvén, és a' Tanátsból ellenséginek íté-

tet-

tetvén: minden vértontás nélkül elsőben *Etruriában*, azután *Sárdiniába* szaladott: és ott nyavalya gyötrődés által el-veszett. A' győzedelmek, a' népnek békeféliges le-tsendezítésével meg-elégedtenek: melly az előtteni lakosok közt való hadakozásban nem volt.

NEGVEDIK KÖNYV.

I. R E S Z.

A' *Catilinával* való hadról.

Azilinát elsőben gazdagsága miatt való bújálkodása: azután az ő ebből következett segénysége: egyszerűsind a' jó alkalmatosság; mivel a' Római táborok idegen országokban valának: az ő hazájának el-vesztésére való tanátskozásokra indíták-fel: hogy a' Tanátsbélieket meg-ölné: a' polgárok életét elfo-

gyatná: a' városnak fel-gyújtásával a' lakosokat féltlyel öfzlatná: a' közönséges tárházat prédálná: annak-felette, hogy az egész közönséges társaságot fenékkkel fel-fordítaná; sőt olyakat tselekednék, mineműeket *An nibál*-is nem kívánt tselekedni. Minémű nagy nemből való társai vóltanak ez ifzszonyú latorságban! Maga is ugyan nemes rendből való vólt; de a' *Cúrtusok*, *Portinusok*, *Syllák*, *Cethegusok*, *Antóniusok*, *Varguntéusok* és *Longiniusok*, mitsoda nagy nemzetek! és a' Tanátsnak mitsoda színei! Mind ezek *Lentulussal*, akkori *Prætorral* ezen czégéres vétekben meg-egyeztének. Öfzve - esküvéseknek meg-erősítésére mindnyájan ember vért ittanak: ifzszonyu gonofság, ha nagyobb dolog nem vólt mellyért tselekedték. El-veszett vólna ez a' szép birodalom; ha ez az egybe-efkűvés *Cicero* és *Antónius* polgárok-
idejében nem lett vólna: kik közzül
egyik

egyik nagy szorgalmatosságával e' dolgot Napfényre hozta: a' másik pedig fegyverrel nyakát szakasztotta. E' gonofságot egy *Fúlvia* nevű kurva jelentette-ki; a' ki nem vólt rész eszeknek szándékokban. Ez alkalmatossággal Tanátsot gyűjtven *Cicero*: a' jelen lévő hazáját el-vesztteni akaró *Catilina* ellen orált; de ez *oratio*-jával többre nem ment: hanem hogy *Catilina*, minekutánna a' Tanátsból ellenségnek íteltetett, a' városból ki-menne: és magát világosan ellenségnek lenni meg-jelentven, fenyegetőzzenék: hogy a' melly tüzet gyűjtött a' Tanátsnak és az egész városnak el-romlásával óltalmazná-meg. Azért a' *Manlius*tól *Etruriában* fel-készítettett táborra ment; hogy az-zal Róma ellen indulna. *Lentulus* pediglen a' *Sybilla* Isten Afzszony-nak jövendőléséből úgy gondolkodik vala: hogy a' birodalom ez alkalmatossággal esnék kezéhez: azért e' *Cati-*

linától hagyatott napon, a' férfiakat, tűzet, és fegyvereket az egész városban el-rendeli. Sőt meg-nem elégedvén a' lakosoknak egybe-esküvésekkel; az *Allobrogése*eknek ekkor Rómában lévő Követeket-is maga mellé tsinállya. E' dühösségnek mérge *Itálián* kívül-is el-hatott volna, ha a' *Vulturcius*nak ki-jelentéséből, a' *Lentulus*nak áruló leveleit el-nem fogták volna. Mindgyárást a' *Cicero* parantsolattyából e' barbarus Követek meg-fogatnak; *Lentulus* nyilván a' tanátsban meg-győzetik. Midőn a' büntetésről tanátskoznak, *Julius Caesar* jóvallya, hogy méltóságát tekintvén, nékie meg-engednének: *Cató* pedig, hogy e' czégeres vétekeért, meg-büntetnék. Melly sententziára állván mindenek, az árulókat a' tömlőczben meg-ölték. Így noha egy része az egybe-esküvőknek elnyomattatott: *Catilina* még-is elkezdett dolgát félben nem szakasztotta, ha-

hanem ártalmas taborral *Etrúria* felől hazájára ment; de *Antonius*nak eleibe szállott tábora által meg-győzettetett. Mitsoda kegyetlen harczolás vőlt ez, annak ki-menetele világosította: egy-is az ellenség közül életben nem maradt: a' melly helybē kiki tsatázni kezdett, ugyan azon helyben holt-meg. *Catilinát* az ő ellenséginek teste között maga vitézitől távol találták-meg: melly ditséretes halál lett volna, ha hazájáért tselekedte volna.

II. R E S Z.

A Julius Caesarnak Pompéjussal való hadról.

MAr az egész föld kerekésege meghódoltatván, nagyobb vala a' Római birodalom: hogy-nem mint valami külső ellenség azt el-ölthetná. Annakokáért a' szerentse irigylvén ennek a' minden népeket fellyűlműlő népnek állapottyát, magát maga

veszedelmére támasztta. A' *Márius*nak és *Cinnának* dühössége ugyan, csak a' lakosok között kegyetlenkedett, mintha őket megakarna emésztetni: a' *Syllától* indíttatott veszedelem megszűze terjedett, de csak *Itáliában* ment végben; de a' *Julius Caesar*nak, és *Pompéjus*nak dühössége: a' várost, *Itáliát*, népeket, nemzetségeket, és a' mindenfelé ki-terjedő birodalmat, mint-egy özön-vizzel és gyűladással el-borította: úgyhogy e' hadakozás nem-tsak lakosokkal, bővetséges társokkal, és külső népekkel való hadakozásnak; hanem közönfőgesen mind ezekből állónak; sőt hadakozásnál-is nagyobbak mondathatik. Ugyan-is, ha ennek előljáróit szemléled, az egész Tanács *Pompéjus* részéről volt: ha a' seregeket *Julius Caesar* részéről tizenegy *legiók* voltak, az-az, hetvenöt ezer, száz harmincz vitézekből álló fereg: a' *Pompéjus* részéről tizennyolcz *legiók*, az-az,

az-az, száz huszonné ezer, kilenczszáz negyven vitézekből álló fereg, *Itáliának* jeles és erős vitézi: ha a' szövetséges népeknek segítő seregeket: a' *Julius* részéről a' *Gallusok*nak és *Németeknek* válogatott serege: *Pompéjus* részéről *Dejotarus*, *Ariobarzanes*, *Tarchodimotus*, *Cotrus*, az egész *Rácz* országnak, *Cappadociának*, *Ciliciának*, *Macedoniának*, *Görög* országnak, *Aetoliának* és az egész *Napkeletnek* erős vitézi: ha ennek a' hadnak idejét, négy esztendő, melyek e' veszedelemnek nagyságára nézve kevesek: ha a' helyet a' melyben megfordult, elsőben volt *Itáliában*: az után fordult *Galliába* és *Hispaniába*: és *Napnyugotrol* megtervén, minden erejével *Epirus* és *Thessaliában* víszeltetett: innen hamar-sággal *Egyiptomba* fordult: onnat *Asiába*: onnat *Afrikába*: végezetre ísmét *Hispaniába* víszszafordult és ott vége szakadott. De a' hadnak vég-

be-menetelivel, nem szakadtott vége a' *Julius* részén valóknak gyűlölségének. Ugyan-is addig meg-nem nyűgödtanak: valameddig a' városban és a' Tanátsnak közepette. a' győzedelmeskedő résznek gyűlölsége a' meg-győzetteknek vér-öntásokkal meg-nem elégednek. E' nagy veszedelemnek ugyan az az oka, melly minden veszedelemnek, tudnillik a' nagy bódogság. Ugymint *Quintus Metellus*, *Lucius Afranius* Polgárok alatt: midőn a' hatalmas Rómaiak az egész földnek kerektségével birnának: és *Pompéjus* tisztelségére építetett játék-néző helyekben, az ő *Pontus*bélieken, *Arminiá*bélieken és másokon való győzedelmének pompáját éneklének: a' *Pompéjus*nak nagy hatalma, a' henye-lakosokat, a' mint szokás, fel-indította az irégységre. A' *Metellus* azért, hogy az ő *Créta* Szigetén való győzedelmének híre megkisebbedett vala a' *Pompéjus*nak nagy híre.

híre miatt: *Cató* pedig ki mindenkor ellensége vőlt a' hatalmasoknak: gyalázzák *Pompéjust*, és viselt dolgait bestelenítik vala. Ezokáért ezért való bosszúsága őtet ellenkező dolgokra fakasztotta-ki, és méltóságának meg-tartására hadnak szerzésére, és indítására kényszerítette. Szentén ez alkalmatossággal a' *Crassus* nemzetire, gazdagságára, méltóságára nézve virágozik vala: mindazonáltal kívánnya vala gazdagságát öregbíteni: *Cájus Caesar* ékesen szólasában, bátorságában, és a' polgári tisztnek el-érésében bizik vala; de mind kettőt fellyül mülly vala *Pompéjus*. Azért a' Császáar akarván méltóságot szerzeni: *Crassus* öregbíteni: *Pompéjus* meg-tartani: midőn mindnyájan az uralkodásra vágynának, kiki közzűlők kifakadott arra: hogy a' közönséges társaságot erőszakos el-foglalnák. Azért kiki közzűlők maga méltóságát keresvén, így al-

kufznak meg: hogy *Julius Cæsar* Galliába; *Crassus* Asiába; *Pompejus* Hispániába menne: így három nagy roppant tábort szereznek: és az egész Római birodalmat, ez három Fejedelmi emberek el-foglallják. Ez, az ilyen formán való uralkodás tartott tiz esztendeig. Azután, mivel egyik a' másiktól tart vala: minekutánna *Crassus* a' *Parthus*okkal való ütközeten el-esett volna: és *Julia* a' *Cæsar* leánya, *Pompejus*nak pedig felesége, ki ötet attyával a' házasságnak szövetsége szerint egyességben tartotta, meg-hólt volna: mindgyárást a' két-tő közt irigységből származott veszekedés támadott. *Pompejus* tart vala a' *Cæsar*nak gazdagságától: a' *Cæsar* pedig nehezen szenvedheti vala a' *Pompejus*nak méltóságát. Sem *Pompejus* magához hasonlót el-nem szenvedhet vala? sem a' *Cæsar* helyebb valót. Igaságtalanság! annyira vágy-nak vala az elsősegre; mintha e' nagy biro-

birodalomban ketten el-nem térnének. Annakokáért *Lentulus* és *Marcellus* Polgárok alatt, midőn a' *Julius Cæsar*nak Polgári tisztre való választását meg-változtatnák: a' Tanács és *Pompejus* arról gondolkodik vala, hogy ő helyében mást választanának. *Pompejus*nak pedig szándéka ez vala, hogy a' közelebb követezendő gyűlésben, arra a' tisztre ötet választanák. Azért a' Polgári tisztviselést; mellyre ötet a' köznépnek tiz elől-járója a' *Pompejus*sall együtt választották vala: illy szín alatt, hogy hazájában nem volna, néki meg-nem adgyák: így szólván *Pompejus*: Föjjön haza és a' régieknek szokások szerint, e' tisztviselést magának kérje-meg. Ő ellenben az elsővégezés szerint a' Polgári tisztet kívánna vala: izenvén, hogyha végezésekben meg-nem maradnának, a' magával való tábort el-nem botsá-taná. Azért ötet ellenségnek itélik lenni.

lenni. A' *Cesar* ezeken meg-indúl-
ván, magában elvégezi: hogy a' melly
tisztelet had-viseelésének jutalmául né-
ki rendelték, fegyverrel óltalmazná-
meg. A' leg-első útközet volt *Itá-
liában*: mellynek várait gyenge *pre-
sidium*okkal rakta vala-meg *Pompé-
jus*: mellyek a' *Cesarnak* hirtelen va-
ló rá rohanásával mind el-nyomat-
tattak. Elsőben az útközetre trom-
bitát fűjtanak *Arminium* várossanál:
Etruriából Libó el-űzettetik: *Um-
briából Thermsus*: *Domicius Corfini-
umból*. Vége-is szakadott volna a'
hadnak minden vér-ontás nélkül; ha
Pompéust Brundisum vörössában el-
foghatták volna: meg - szorították
vala ugyan; de ő a' meg-szállott ki-
kötő helynek záros ajtaján éjtszaka
ki-szaladott. Szégyen ki-mondani!
a' ki a' fő embereknek feje: a' bé-
kefének és hadáhozásnak igazga-
tója vala? most egy hasadozott és
gyenge hajóban azon a' tengeren ba-
lad:

lad: mellyen ő annakelőtte győze-
delmeskedett. A' mikoron *Pompéjus*
Itáliából, akkor űzettetik-ki a' *Ta-
náts-is Rómából*: mellyben, midőn
félelemnek miatta üres volna: a' *Ce-
sar* bé-mégyen és maga magát Pol-
gárrá téfzi. A' közönséges tárházat-
is, mellyet nem vala szabad el-pré-
dálni; mivel a' köznépnek előljárói,
későre nyitnának-meg, bé-rontotta:
és a' Római népnek számlálásakor
adóból gyűlt és atyáitól maradt
kintseit erőszakoson elébb elfoglalta,
mint a' birodalmat. El-űzervén és
el-szaladván *Pompéjus*: a' *Cesar* inkább
akarta elsőben a' tartományokat
rendbe venni, mint őtet kergetni.
Siciliát és *Sardiniát*, mellyek eszten-
dönként való élést szolgáltatnak, vi-
tézi által viszfza-vészi. Semmi ellen-
fégtől való félelem nem vala *Galliá-
ban*, mivel maga békeféget szerzett
vala; de midőn a' *Cesar* *Hispániába*,
a' *Pompéjus* tábora ellen akarna men-
ni:

ni: *Massilia* városa ő előtte kapuját bé-zárlotta. Szánakozásra méltó város, midőn békeféséget keresne, a' veszedelemnek félelme miatt, veszedelembé esik; de jóllehet erős kőfalá volna, maga lietvén a' *Pompéjus* tábora ellen, vitézeket hagyott alatta, hogy azt távol léteben meg-vennék. E' gazdag, búja, és ezétt gyalázatos nevű város: mind az ellenségtől körülötte építettett fánctot meg-rontotta: mind a' vár-vévé eszközöket tel-égette: mind hajóval meg-útközött: Mindazonáltal *Brutus*, a' kire bizattatott vala e' hadakozás, mind a' tengeren, mind a' szárazon meg-győzvén, azt meg-hódoltatta. Midőn magokat meg-adnák: csak hamar mindenektől meg-fosztattak szabadságokon kívül: mely minden javoknál kedvesebb vala. Bizonytalan, sokféle, és véres hadakozás vólt Hispániában a' *Cnaus Pompéjus* vitézivel *Péiréjussal* és *Afrániussal*:

ussal: kiket, midőn *Illerda* várossánál táborral vólnának, a' *Sicoris* folyó-víz mellett környül-vészén, és a' várostól el-fzakaszt. Mindazonáltal a' viznek tavaszi meg-áradása miatt élésében meg-fzükül: és így az éhség által tábora vesztegetődött: úgyhogy, a' ki mást meg-fzorított vala, maga fzorittatott meg: de mihelyen a' viz meg-fzállott, szabados út nyittatott a' mezőkön való fákmányra és hadakozásra, és így ismét kegyetlenül ellenek áll? őket *Celtibériában* elérvén, midőn előtte nyomólnának, fánctzal környül vészí: azután *Bomjúság* által arra kényszeríti, hogy magokat meg-adnák. Így Hispániának Itáliához közelebb való része vízföverettetett: a' meszsebb való részének el-vételében-is semmi késelelem nem vólt: ugyan-is az ott lévő egy *legio*, az-az hat ezer nyóltz-száz harmincz vitézekből álló fereg előtte meg-nem állhatott: holott már őt *legiókon*

gőkon az-az, harmincz-négy ezer, száz ötven vitézekből álló vitézeken fel-adott vala. Annakokáért önként magát meg-adván *Varró*: a' *Gádes* zúgó tenger, *Océannus* és mindenek, a' szerentsés *Casarnak* kezébe jutnak. Mindazonáltal szerentsétlensége esik rajta távol létében az *Illiria* és *Afrika* közt lévő tengeren: hogy az ő boldog állapottya az ellenkező szerentsétlenség által inkább ki-tetűszenék. Ugyan-is, midőn az *Adriaticum* tengernek szoros helyeit, a' *Casarnak* parantsolattyából *Dolabella* és *Antonius* el-foglalnák: és amaz az *Illiriát*, ez pedig *Curiatricumi* tenger partra szállítaná táborát: mivel a' *Pompéjus* mindenfelé a' tengereket birja vala, *Ottavius* és *Libó* az ő vitézi hajóknak sokaságával, nagy hirtelenséggel, mind kettőt környűlvészlik. *Antoniusnak* magát megkellett adni az éhség miatt. *Basilus*-is küldött vala *Antonius* segítségére, a' nagy

nagy hajóknak szűk volta miatt, berenából őszve rótt hajókat: melyeket mindazonáltal a' *Pompéjus* részéről való *Ciliciábéliek*, új mesterséggel élván, a' tengerbe hánt kötelekkel, mint valami vadász hálóval elfogtanak. Kettőt mindazonáltal, a' tengernek bé-felé való folyása, a' kötelek közül ki-szabadított. Egy, mellyben az *Opitergeniusok* valának, meg-feneklett, és az utánna valóknak veszedelmének nagy emlékeztet hagyta. Ugyan-is abban lévő ezer Ifjak, az őket környűl vett sokaságnak rájuk szórt fegyvereinek, egész nap ellene állottak; de midőn vitézségek által meg-nem szabadulhatnának, hogy valami módon kézbe ne jutnának: *Valtéjusnak* az ő előjárójoknak jóvallasokból egymást meg-ölik. *Afrikában Antonius*hoz hasonló volt *Curiónak* mind vitézsége, mind veszedelme: ki a' *Casartól* küldetvén *Afrikának* vissza-vitelére,

a' Va-

a' *Varrust* meg-győzi: mellyért fel-fu-
valkodván, a' *Juba* Királynak reá
való menetelinek, és a' *Manrusok*-
nak lovas sereginek meg-nem állhat.
Meg-győzöttetése után el-szaladhat
vala; de a' szégyen arra vitte, hogy
a' maga gondviséletlensége miatt el-
veszett táborát, maga-is halálával,
követné. De a' szerentse *Pompéjus*
réfzéről-is hasonló veszedelmet ki-
vánt: ki az útközetnek helyére vá-
lasztotta *Epirust*. *Julius Caesar* sem
kéfedelmezik: ugyan-is hátul min-
deneket jó karban hagyván, az út-
közetre *Epirusba* által-hajókázik,
nem gondolván a' tengernek téli há-
borúival: itt meg-szállván táborával
az *Oricum* várossánál, midőn tábo-
rának egy része a' hajóknak búk vól-
ta miatt *Brundusiumban* mulatna *An-
toninussal*, olyan nyughatatlan vala;
hogy azoknak által-hivatalára, jölle-
het nagy szél vólna, éjféltkor egy kis-
ded hajón egyedül ment által. A' fé-
lmes

lmes és ilyen veszedelemben meg-
ijedett Hajós-mestert így szólította-
meg: *Mit félsz? a' Caesart viszed.*
Mind két felől a' táborok egybe-gyül-
vén, és egymáshoz közel szállván:
e' két tábor előjáróinak egymással
ellenkező elméjek vala. A' *Julius*
Caesar természete szerint kegyetlen,
és fel-tett szándékának nagy hamar-
sággal való végben-vitelének kívá-
nója lévén, mütogatta táborát: baj-
ra hitta's farsasztotta ellenségét: an-
nak 16 ezerből álló táborát sánttzzal
környül vette: (: de mit árthatott
ezeknek a' környül-vétel, holott a'
tengeren mindenféle fok segítséggel
bővölködtenek:) a' *Dyrrhacium* vá-
rosát vátatta, noha hafzontalan: (: mi-
vel a' helyére nézve győzhetetlen:)
az ellenségnek táborára gyakorta ki-
űtött: (: melly időben nagy vitézsé-
ge jött Napfényre a' *Scava* nevű szá-
zadosnak, ki paisában 120 nyilakot
hozott vízfzra:) végezetre a' szövet-
séges

séges városokat *Oricumot*, *Gomphost*, és *Thessaliának* egyéb kastélyait elpusztította. *Pompéjus* ellenben kése-delmezett, idestova tsapongott: mind azért, hogy ez ellenléget mindenféle nagy éhségre juttatván, lassan-lassan vesztégetné: mint-hogy a' *Casarnak* fellobbant indulatossága meg-tsó-kónék. *Pompéjusnak* e' hasznos tanáts tovább nem használt: mivel tanátsáért ötet a' vitézek henyeséggel, szöverséges baráti mulatozását, a' Fejedelmek negédséggel vádolták. Így siettetvén az isteni végezéseket, útközetnek helyéül rendelik *Thessaliát*: és hogy Rómának, annak birodalmának 's az egész emberi nemzetnek dölga el-válnék, a' *Pharsaliai* mezőkre gyűlnék. Soha-is a' Római népnek ilyen nagy ereje, és ilyen nagy méltóságú emberek együtt nem vóltak. Háromszáz ezereknél többen vóltanak: mind edgyik mind másik rébről, a' Királyoknak és a' tanátsnak

nak segítő seregén kiyűl. Soha egy yesebelmet-is világosabb tsudák né jelentettek; az áldozatra rendelt barom az óltárról el-szaladott: a' zászlókra raj méh szállott: fényes nappal fetétség lótt: maga *Pompéjus* éjtákai álmában: mind az őmaga tißtességére rendeltetett játék - néző helyben valóknak kezeknek egybe-tsapdosását, és azoknak írásoknak hangzását hallotta: mind magát, táborának első rendiben (: tilalmas dolog:) fekete ruhában állani látta. Soha sem vólt a' *Casarnak* táborá keményebb és serényebb; onnan fújtanak elsőben trombitát az útközetre, onnan fogtanak fegyvert. Emléketre méltó a' hadakozást elsőben elkezdő *Crastinusnak* tselekedete: kinek szájába egy dárda üttetvén, a' holt testek között úgy láttatott-meg, hogy az ő tsatázásban való haragját indulatosságát az ő példa nélkül való nagy sebe-is ki-mutatná. Hasonló

tsudálatos ennek az ütközetnek ki-
menetele. Ugyan-is, midőn *Pom-
péus* olly sok lovas sereggel bővöl-
kődnék, hogy azokkal láttatnék kőn-
nyen megtsalni a' *Casart*, maga me-
tsalattatott; Mert midőn mind a' két
részről bizonytalan ki-menetele vól-
na a' hartznak, és a' *Pompéus* paran-
tsolattyából, a' tábornak szárnyáról,
a' *Casarnak* táborára sok lovasok ro-
hannának; a' *Cesar* részéről hirtelen
ütközetre való jel adatik, és a' Né-
meteknek gyalog serege ollyan nagy
serénységgel ment azok ellen; hogy
amazok gyalogoknak, ezek pedig
lovasoknak láttatnának lenni. Ez
meg-szaladott lovas feregnek vesze-
delmét; a' *levis armaturának*, az-az
könnyű szerű vitézeknek veszedelme
követte. Az után, midőn a' félelem
tovább terjedne: a' seregek egymást
meg-zavarván, a' hartz hamarság-
gal végbe ment. *Pompéusnak* semmi
nagyobb veszedelmére nem völt,
mint

mint táborának sokasága. Serény
völt ezen a' hartzon a' *Cesar*, és mind
Imperator, mind katonai tisztit vég-
be vitte. Midőn ideftova nyargalna,
két szót szólott vitézinek: egyik *ba-
va* kegyetlen, de a' győzedelemnek
fel-indítására ezes és hathatós: *Vi-
tézek, az ellenségnek eleit vágjátok:*
a' második a' maga kérkedésére való:
Kedvezzetek a' lakosoknak: holott
azokat maga üldöznék. Egy részént
a' gonoszok közt-is bódognak mód-
hadtad vólna *Pompéust*: ha őtet-is
azon szerentse találta vólna, a' melly
táborát: Elete meg-maradtott e' mélt-
óságos embernek; de nem egyéb
végre, hanem hogy gyalázatosan a'
Thessaliába való kies helyeken lovon
szaladna: onnat egy-kis hajótskán
Lesbus szigetébe menne: *Hedra* vá-
rossából ki-űzetetvén *Ciliciának*
puzta helyein igyekeznek vagy a'
Parthusokhoz, vagy *Afrikába*, vagy
Egyiptomba szaladni: annak-felette,

hogy egy rosz Királynak, t. i. *Ptoloméus*nak heréltt emberekből álló tanátsosinak jóvállásából bármazott parantsolattyából, nagyobb gyalázat-tyára, az ő tőle el-szókótt *Septinius* által, a' felesége és gyermekeinek szemek láttára meg-ölettetnek. Ki nem gondolta volna, hogy már vége szakadott a' *Pompéjussal* való hadakozásnak? De imé a' *Thessalia* útközet után fokkal erősebben és kegyetlenebben fel-indúlnak, A' Császár Egyiptomba menvén, senki ellene *Pompéjus* mellett fel-nem támadott: hanem *Ptoloméus* Alexandriának Királya, czégéres vétkével maga adott okot a' maga lakosi között való párt-útesre: mert midőn ő a' *Casarral* *Pompéjus*nak néki küldött fejével bőrvetséget tenne, a' szerentse e' jeles férfiért való boszszú-állásra, maga keresett alkalmatosságot. *Cleopátra* a' *Ptoloméus* Királynak húga, a' *Casarnak* lábához borúlván jus szerint réa mara

maradott és attyától *Anulestől* testámentom ízerint néki hagyatott országnak felet, mellyet báltya tőle elvett, viszsa kívánnya vala. Kedvezett ennek a' *Casar*, illyen okon: mert jeles természetű leány vala, és az ő báltytától a' Királytól boszszúságot méltatlan ízzenvedett: annakfelette haragut-is a' Királyra a' *Casar*, ki a' *Pompéjust* nem ő hozzá való jó indúlatyából ölte meg; hanem, hogy az ő egyenetlen városának egy részét ezzel magához édesgetné: tudván a' *Casar* azt, hogy minden kétség nélkül ugyan azt tselekedte volna ő véle, ha a' szerentse úgy hozta volna. Kinek midőn országát viszsa adta volna a' *Casar*, ő mindgyárást a' *Nilus* parttyán való *Pelusium* városában környül-vétettetett a' *Pompéjus*nak gyilkosítól: mindazonáltal vitézi módon az egész rá rohant seregnek elene áll, jöllehet kevesed magával volna. Mindgyárást a' közelebb va-

ló épületeknek és hajóknak fel-égetésével vízfőz-verte a' dűhősködő ellenséget: tsak-hamar a' *Pharus* nevű fél szigetbe hirtelen ki-szaladott: onnan a' tengerbe szökven berentsésen a' maga közelebb való hajójára ki-úszott: mindazonáltal a' habok között Királyi ruháját el-verette: történetből-é vagy akarátjából, hogy azt az ellenség lövöldözné, és hajógná. Annakutánna társaitól a' hajóba bé-vetettetvén, minden felől ellensége ellen ki-száll: és a' hitetlen népet meg-győzven, vejinek *Pompéjus*nak halotti Pompát tsinál. Azután mind *Theodorus*, a' *Ptoloméus* gyermekségébé való mestere, ennek a' hadnak indítója: mind ama' férjfiúi tsudák, a' herélt emberek: *Pothinus* és *Ganimédes* a' tengeren és szárazon-való szaladásokban meg-ölettek. A' *Ptoloméus* Királynak sárban bé-keverésdett testét meg-találták, az ő aranyas pántzéllyáról. *Asiában*-is új támadás

madás lőtt a' *Pontus*béliek által, mint-ha szántbándékkal keresné azt az alkalmatosságot a' szerentse: hogy a' *Mitridates* országának ez alkalmatossággal vége szakadna: hogy t. i. *Pompéjus* magán *Mitridates*en: a' *Cesar* pedig az ő fián *Pharnaces*engyőzedelmeskednék. Ez a' Király nem annyira maga erejében bizván, mint a' Rómaiak között való egyenetlenségtől indítatván, nagy sereggel rohan *Cáppadociára*: de a' *Cesar* ellene menvén, egy, és hogy úgy szóllyak, nem egész útközetten ötöt meg-rontotta, meg-verte, és el-szélléztette, mennyűtő-kő módgyára: melly egy szempillantásban szokott le-esni. Nem-is helytelenül mondgya magáról azt a' *Cesar*: hogy eléb meg-győzte az ellenséget, mint-sem meg-látta. Ilyen hadakozása volt a' külső ellenségekkel. De a' lakosokkal kegyetlenebb hadakozása volt *Afrikában*, mint *Pharsaliában*. A' lakosok-

nak meg-maradtott része; a' Görög országbá való meg-győzettetés után; a' tengeren *Afrika*bá hanyattattanak; de nem meg-maradtott résznek; hanem egész hadnak lehet inkább mondani. Ezek tsak el-szélesztettek vala inkább, mint meg-győztettek. Az ő hadakozásra való egy-be-esküvéseket öregbítettele a' *Pompejus*nak halála: az ő helyében következett elől-járók-is nem vóltnak ő nállánál alább valók. Ugyan-is *Cató* és *Scipió*; *Pompejus* után ő érette nem alább-való képen vífeltek hadat: mint maga. Ezekhez állott a' *Maurusok* Királya-is *Júba*; hogy a' *Casarnak* győzedelmeskedése annál-is bélesebben ki-terjedtre. Semmi külömbség nem vólt a' *Pharfliai* és *Thapszusban* való hartz között; hanem tsak az; hogy a' *Cesar* részéről valók nagyobb és kegyetlenebb haraggal vóltnak; azon bősfszonkodván; hogy a' *Pompejus* halála után ismét had támadott: Annak

Annakfelette, a' melly dolog annak-előtte soha nem vólt, a' *Casarnak* parantsolattya előtt önként trombitát fújtnak a' vitézek az útközetre. Elsőben *Júba* verettetett-meg: ennek hadakozásra tudatlan, erdőből nem régen ki-fogattatott elephanttyai, a' trombitának hirtelen való zengésétől meg-ijedtenek: mindgyárt a' tábor meg-szalad, a' Hadnagrok pedig el-nem szaladtanak; hanem erősen hadakoztanak, mind addig, míg ditséretes halállal halnának-meg. A' *Scipió* hajón szalad vala: mindazonáltal az ellenség őtet elérvén fegyverébe botsátkozik: és midőn egyvalaki kérdene hol vólna? azt feleli: *Jól vagyon állapottya az Imperatornak.* Midőn pediglen *Júba* Király házába szaladván, frissen vendégeskednék: másod napon *Petrenstől* ki véle együtt szaladott vala-el, azt kívánnya, hogy őtet asztalánál ital közben megölné: ki mind a' Királyt, mind ma-

gát meg-ölté: és így midőn étel felett vólnának, az ételek Királyi és Római vérrel elegyedtenek - meg. *Cató* az ütközetben nem völt; hanem táborát jártatván a' *Bragáda* folyóviznél, *Urica* városát az *Afrikában* való bé-menetelnek egyik szoros helyét óltalmazza vala. De midőn meghallotta vólna az ő társainak veszedelmeket: semmit nem kéfedelmezvén, mint a' börtshöz illett, magát örömmel meg-öli. Ugyan-is, midőn fiát és társait maga mellől el-küldéné, éjtszaka gyertyánál olvasván a' *Plató* könyvét, melly tanít a' léleknek halhatatlanságáról, egy-kevésé nyugszik: azután első álmokor fegyverét ragadván és mellyét meg-mezitelenítvén, azon égynéhány sebet csinál. Próbálák a' *Doctörök*, ha sebeit meg-orvosolhatnák: mellyet noha meg-engedett jelen-létekben, de midőn ő tőle el-távoznának, meg-nyitotta sebeit: és sok vére el-folyá-

sa után

sa után meg-halván, keze a' sebben maradt. Mintha még semmi hadakozás nem lett vólna, ismét fegyvert fognak egymás ellen: és a' mennyivel az *Afrikában* való veszedelem nagyobb völt mint a' *Thezialiái*; annyi-val az *Afrikában* való veszedelmet a' *Hispániában* való veszedelem fellyül haladgya. Ez hadban való előjáróknak *Cneus Pompéjusnak* és *Sex-tus Pompéjusnak* atyafiságok: igen nagyot nyom vala, a' lakosoknak ő melléjek való állására: és hogy az egy *Pompéjus* helyében ezek ketten támadnának fel. Azért sohól-is kegyetlenebb és bizontalanabb kimenettelű hadakozás nem völt. Az első ütközet völt az *Océanus* tengernek *Hispania* és *Afrika* között való részén, a' *Casarnak* viczéi *Varnus* és *Didius* által; de a' hajóknak nagyobb ütközetek völt a' tengeri háborúval, mint egymás között: ugyan-is a' tenger, mintha bőségszűt akarna állani,

mind a' két részen az ő dühösködése
fekért; mind a' két részről való ha-
jokat el-borította. Mitsoda nagy fé-
lelem volt: holott ez ütközetben egy-
szermind a' habok, szélvezek, férj-
fiak, hajók, hadi eszközök egymás-
ba ütköztenek. E' félelmet öregbi-
tette az ütközetnek helye-is: *Hispá-
niának és Mauritániának* majd egy-
ben érő tenger partjai: az *Afrika*
és *Európa* között való, és a' külső
nagy *Oceanus* tengere: a' *Hercules*-
nek tisztességére építettett magas osz-
lopok: mind ezek a' hartz és bélvész
miatt félelmesek valának. Az után
a' városoknak meg-szállásának alkal-
matosságával, mind a' két részről
nagy pulzításokat tettek: melly be-
gény városok mind két részről nyo-
morgattának vala. A' legutolsó hartz
vált *Munda* városánál: itt az ütkö-
zet a' *Cesar* részéről valóknak nem
vált olyan szerentsés, mint annak-
előtte; hanem bizonytalan, sokáig tar-
tó, és

tó és szomorú: mintha a' szerentse
kétkednék, mit kellenék tseleked-
ni. Bizonyára maga a' *Cesar*-is szo-
kása ellen serege előtt igen szomorú
vált: akar semlélte legyen az embe-
ri romlandóságot: akar a' győzedel-
mesek szerentséjéknél bizonytalan
váltat: akar attól tartott a' mi *Pom-
péjus*on esett, midőn ő-is már dolgai-
ban annyira bódogult volna, mint
annakelőtte *Pompéjus*. De ez ütkö-
zetben midőn egymást mind a' két
részről egyenlőképen ölnék: hirtel-
lenléggel nagy hallgatás léssen, mi-
némű dologról soha senki nem emle-
kezik: mint ha e' dologban egymás-
sal meg-egyeztének volna. Vége-
zetre ez vala szokatlani dolog a' *Cesar*
szeme előtt: hogy a' 14 estendőknek
el-forgása alatt meg-próbált régi vi-
tézek, az ütközetben hátra állottak:
melly sereg jóllehet ugyan meg-nem
szaladott vala; mindazonáltal nem
annyira vitézségből, mint szégyen-
ből

ból állott - meg az ellenségnek. Azért a' *Cesar* lovát el-hagyván, mint valami dühösködő személy a' sereg eleibe szalad. Ott a' szaladókat kezdi meg-ragadni, biztatni, és az egész táboron mindenfelé széllyel futkosni. Azt mondgyák: hogy e' meg-háborodott alkalmatossággal gondolkodott a' maga meg-öléséről-is; a' mint-hogy olyan ábrázatot-is mutatott, mellyből kitétszett, hogy magát meg-akarta ölni; hanem ha a' *Labienus*-tól, a' más részről veszedelembé forgó tábornak segítségére küldtetett őt *Cohors*, az-az, három ezer négyszáz tizen-öt vitézekből álló sereg, mintegy meg-szaladni láttatott volna: ezt valószínű futásnak akar hitte a' *Cesar*: akar csak ebből jó alkalmatosságot vett: reájok mégyen, mintha valószínű szaladnának, mellyel mind a' maga részéről valókat meg-bátorította: mind az ellenséget meg-ijesztette. Ugyan-is a' *Cesar* részéről

széről való, midőn azt gondolnák, hogy már győzedelmeskedhetnék, annál erősebben űzték amazokat: a' *Pompejus* részéről való pedig, midőn valószínű szaladni gondolnák a' maga részéről valókat, magok-is meg-szaladnak. Az ellenségnek mit-soda nagy veszedelme volt: mit-soda dühösségek és haragjok a' győzedelmeskedőknek, innét meg-tudhatod: midőn ez űtközetről el-szaladott ellenség *Munda* városába szaladna, és a' *Cesar* mindgyárt meg-parantsolná, hogy a' várost meg-szállanák, az egyben-gyűjtetett testekből szantot csináltak, mellyeket dárdaikkal és nyilakkal szegeztek egymáshoz: utálatosság még a' barbarusok között-is. Midőn pedig már a' *Pompejus*-nak fiai a' győzelem iránt kétségbe eszenek volna: a' hartzról el-szaladott, térdiben meg-sebesítettett, puszta és járatlan helyeken lappangó *Cnaeus Pompejus*, a' *Casinius Lan-*

us *Lauró* nevű városnál el-érvén, és véle meg-ütközhvén (: még tellyességá gel kétségbe nem esett vala :) megá-
 élte. *Sextus Pompéjus Celtiberiában* el-rejtetett: és a' *Cesar* után való más hadakozásokra meg-maradott. A' *Cesar* győzedelme után nagy pompával hazájába viszfza tét: Első győzedelmi pompája volt a' *Gallián* való győzelem, mellyben le-rajfszoltattak a' *Rhénus* és *Rhodánus* folyó-vizek, és a' nagy *Océánus* tenger. Második: az *Egyiptus* országán való győzelem, mellyben le-rajfszoltatott a' *Nilus* folyó-vize: *Arfinóé Ptoloméus* Király leánya, és a' *Pharus* szigete, abban lévő toronnyal: mellyben éjtszaka szüntelen szövétkének égtenek a' tengeren járó hajóknak kedvéért. Harmadik győzedelmi pöpája volt a' *Pharnáces* Király, és *Pontus* országa. Negyedik győzedelmi pompájában le-rajfszoltatott a' *Juba* Király, a' *Maurusok* és a' két izben meg-győzette-

tett

tett *Hispania*. E' győzedelmi pompák közé a' *Pharsaliai* mezők, *Thapsus* szigete, és a' *Munda* városa lenem rajfszoltatott: mivel ezekben való hadakozásokat: a' lakosokkal való hadakozás közé számlálták. Itt már valaha a' *Cesar* hadakozásának vége lött: az után békeféséget tsinált: mellyben vért nem ontott, és az ő elébbeni hadakozását sokakhoz való kegyelmességével pótolta-ki. Senki az ő parantsolattýából meg-nem ölettetett, *Afraniuson* kívül: mivel két vejinek, tudnillik *Pompéjusnak* és *Syllának* gyermekeitől maga maradákat félti vala. Annakokaért a' lakosok-is háladatlanok nem lévén, minden tífzeségeknek *titulusit* a' *Cesar*-ra ruházták: a' templomok körül az ő tífzeségére képeket emeltek: adtanak nékie a' játék-néz ő helyben tizenkét arany-szállakból álló koronát: rendeltek néki külön a' Tanásházban egy magas helyet, mellyben

völt

volt aranyból álló szék : a' házában tisztességére egy oszlopot emeltek : egyik Hólnapot az ő nevérol neveztek *Julius*nak : annakfeletté a' Házának átrýának neveztetett ; és holtig való *Diktátornak* tétettetett : továbbá, kétséges dolog ugyan maga kívánsága volt-e vagy nem, mindazonáltal az *Antónius* Polgár a' birodalomnak minden méltóságát jelentő czimereit néki adta : midőn ülne a' tanáts-ház előtt való *óráló* magas helyen. Mind ezekkel, mint valamí áldozni akaró Papoknak öltözetekkel : csak a' halálra késítetett-el. Ugyá is jóllehet sokakkal kegyelmeséget tselekedett ; de támadtanak irigyi, és az ő hatalmasságában való meg-erősödését és sok tisztességeknek néki való ajándékoztatását, irigylük vala a' Fő-rendek. Nem-is halogatták fel-tört szándékokat : ugyá is, *Cassius* és *Brutus* más nagy rendekkel együtt az ő halálában meg-egyeztének.

tenek. Nagy ereje vagyon az Isteni végezéseknek ! igen nagyra terjedett vala az egykben - esküvés. Egy könyvet-is adtanak vala a' *Cesar* kezébe. Ugyan azon a' napon, az ő szokása szerint való áldozatot-is nem vitte vala végben, még-is a' Tanáts-házba ment : arról gondolkodván, hogy a' *Parthusok* ellen hadat indítana : és midőn Királyi székibe ülne, a' Tanáts rá rohán, és rajta 23 sebeket ejtven, a' földre le-veri. Így, a' ki a' lakosoknak vérekkal az egész földnek kerektségét bé-töltötte vala ; a' maga vérével a' Tanáts-házat töltötte-bé.

III. R E S Z.

Az Augustus Császárról.

A' Római nép láttatik vala újokban vízfzsa-állani szabadságára, minekutánna *Julius* és *Pompej* megölettek volna : vízfzsa-is állott volna, ha vagy *Pompejus*nak fiai nem marad-

maradtanak volna: vagy *Octavius*, *Julius Césár*nak fogadott fia nem lett volna: vagy ha *Antónius* (: mellydolog mind kettőnél gonoszabb volt :) nem élt volna: ki *Julius*nak az előtt tisztviselésben tárfa volt; az után magát ő véle egyenlő hatalmassággal bíró embernek tartotta: ki lett a' következendő időkben való veszedéseknék gyűlasztója és indítója. Ugyan-is, midőn *Sextus Pompejus* az ő attyának országait vizsgálva kívánná, az egész tengereké nagy félelé volt: midőn *Octavius* attya haláláért bosszút akarna állani, ismét *Thessaliát* fel-kellett háborítani: midőn *Antónius* állhatatlan volna elméjében, akár a' *Julius* után a' birodalomban következő *Octavius*ra való irigységtől, akár a' *Cleopátrának* szeretetétől vifeltetvén; *Imperatori* méltóságát elhagyván Egyiptomi Király leszen: Ugyan-is másképen élete meg-nem maradhatott volna, hanemha ezeknek

nek sárnya alá saladtott volna. Mindazonáltal nagy öröm: hogy minden-nyi fel-háborodott állapotban-is a' birodalom, egyedül az *Octavius Augustus Császár* kezébe jutott: ki az ő bősésege és serénysége által, ez minden felé meg-ijedett es felháborodott birodalmat jó rendbe vette: melly birodalomban, soha olyan egység nem lehetett volna, ha az egy főtől úgy nem függött volna, mint szintén a' test egy lélektől. *Marcus Antonius* és *Publius Dolabellának* Polgárságokban, már a' szerentse a' birodalmat, a' Polgároktól által akarván vinni a' Császárok által való igazgatásra: a' városban sok külömbkülöm-féle változások estenek; és a' miképen az egyik estendőnek más estendőre való változásában, a' meg-indúlt tsillagok zúgást és szeleket tsinálnak, és az ő fordulásokat kíváltképen való háborúk és szélveszek által jelentik: így a' Római uralkodásnak, az-az, az egész

egész emberi nemzetnek más formára való változásával, az egész birodalom megrendült, és minden veszedelmeknek nemeit, úgymint: lakosok között, szárazon és tengeren való hadakozások által megháborodott,

IV. R E S Z.

A' Mutina várossal való hadról,

Első oka a' lakosok közt való hadakozásnak volt a' *Julius Caesar*nak testámentom tétele; kinek a' második örököse *Antónius*, megbecsülhetetlen haraggal viseltetvén: a' serény elméjű *Oktávius* ellen, hogy ő a' birodalomban elsőnek tétetett, hadat indít. Ugyan-is midőn látná, hogy *Oktávius* csak 18 esztendő, gyenge, és a' bosszúságra hajlandó volna, maga pedig a' *Julius*sal való hadakozásban fokat látott hallott ember volna: meg-fem szűnnek a' *Julius*-tól *Oktávius*nak hagyatott gazdagságnak lopásától; *Oktávius* szidalmaz-

mazná: a' *Julius* nemzetségének fűságra való fel-vételét, minden mesterségével akadályoztatná: annakfelettte ez ifjúnak el-nyomattatására fegyvert fogna; és *Gallianak* közelebb való részében az őnéki ellene álló *Decius Brutust* kész hadával környül-venné: *Oktávius* Császár, kinek mind ifjú ideje, mind a' bosszúság-tévők iránt való kegyelmessége, mind méltósága, mellyet már szerzett vala, kedves lévén: a' régi tanult vitézeket fel-gyűjti, és maga (ki hinné-el:) az *Antónius* Polgár ellen fel-támad, A' *Mutina* városban meg-fzorittatott *Brutust* meg-fzabadította. Az *Antónius* táborát meg-yeri. Akkoron vitézsége-is ki-tetfzett; mert véresen és sebesen, a' halál-félben lévő Zászló-tartótól a' zászlót el-vévén, maga vállán táborába vissza vitte.

V. R E S Z.

A' Perusia várossal való hadról,

A' második lakosok közt való hadakozás

kozás támadott a' szántó-földeknek el-ösztrásából: melyeket az *Oktavius* Császár, a' régi tanult vitézeknek ösztött a' vitézkedésekért. Az *Antonius*nak mindenkoron nyughatatlansággal bíró elméjét, *Fulvia*, a' felesége vitézi módon kardot kötven oldalára, ismét fel-háborította. Azért a' magok jószágokból ki-üzetett kőtséget felindítván: ismét fegyvert fogott. Minekutánna pedig e'dologért nem csak magános, hanem az egész Tanátsnak végezéséből ellenségnek ítéltetett volna *Antonius*: *Oktavius* Császár haddal ellene támad, és a' *Perusia* nevű városban borítván, éhséggel arra kényszerítette, hogy várat fel-adná,

VI. R E S Z.

Három Férfiaknak a' Római Respublicában való pralkodásokról.

Mídon *Antonius* csak maga egyedül-is, a' békefélségnek és közönséges

séges társaságnak-is terhére volna: *Lépidus*-is melléje állott, mintha ugyan szükség lett volna neki az ő két ellensége közzül a' mellé állani, a' ki a' lakosoknak veszedelmekre indult-fel. Különözö okok indították mindeniket e' dologra. *Lépidus*t indította erre a' gazdagságnak kívánsága: mellynek meg-nyerésére jó útnak ítéli vala lenni a' közönséges társaságnak fel-zavarását: *Antonius*t, hogy azokon bősfszút állhatna, a' kik őtet ellenségnek ítélték vala: *Oktavius*t pediglen, hogy az ő atya halálaért még bősfszút nem állott vala, és hogy a' *Cassius* és *Brutus* vérével a' *Julius*nak isteneinek még nem áldozott volna. Ezaránt ezek hárman szövetséget téznek: *Perusia* és *Bónónia* város között kezét fognak, és a' seregek-is egymást közöntik. Minden jó szokás ellen a' három férfiaknak uralkodása kezdődik: és a' közönséges társaságot fegyverrel el-

R

nyom-

nyomván: a' tárfaság közzül némelyeket ki-űznek: némelyeket megölnék, mint szintén *Sylla* idejéből volt: melly dologban való kegyetlenség közzül az volt leg-kissebb: hogy a' Tanátsi rendből száz negyven bémelyeket vetett-ki: az el-fizadta'knak pedig halála kegyetlen, irtóztató, és szánakozásra méltó volt. Ezeket bévedéseknek méltatlanságáért ki ne száná! holott *Antonius* a' maga ötsét *Lucius Cæsart*: *Lépidus*-is a' maga ötsét *Lucius Paulust* halálra való üldözésre ítelték! Már Rómában bevették vala ezt a' szokást: hogy a' megöletteteknek fejeket, szemlélésnek okáért ki-tennék, a' Tanáts-ház előtt való magas óráló helyben: még-is mindazonáltal magát a' város meg-nem tartóztathatta a' siralomtól: midőn az óráló magas helyben látná a' *Cicerónak* szemlélésre ki-tetett fejét: mellynek szemlélésére nem külömben gyűltenek-fel, mint anna-

annakelőtte az ő órálásának hallgatására. Mind ezek a' czégyeres vétkek *Antonius* és *Lépidus* parantsolatyából mentenek véghez. Az *Oktavius* azzal meg-elégedett: hogy az ő atyának gyilkosit el-veztette. E' büntetés helyes-is volt volna; ha mind az egész atya ellen támadó sokaságot meg-nem ölte volna.

VII. R E S Z.

A' Cassiussal és Brutussal való hadról.

Brutus és Cassius úgy gondolkodnak vala, hogy a' közönséges tárfaságnak olly hasznára törölték volna-el. *Julius Cæsart*, mint annakelőtte *Tarquinus* Királyt; de a' tárfaságnak szabadságát, mellyet helyre akarnak vala állítani, a' *Julius* megölésével inkább elvesztették. Azért midőn ötet meg-ölték volna, félvén, (nem-is ok nélkül:) a' *Cæsarnak* régi tanúlt vitézítől: mindjára a' Tanáts-házból fizadtanak a' *Capitolium*-

ba. Szándékok-is vala a' vitézeknek az érette való bozsbú-állásra: de előjárójok nem vala. Midőn azért látnak, mitsoda veszedelem követné a' társaságot: az *Antónius* jóvallásából bozsfzút nem állanak. Mindazonáltal, hogy *Brútus* és *Cassius*, a' *Julius* halálát fájlaló közönséges társaságnak szemek előtt ne járnának: a' *Julius*tól nékiek adatott tartományokban, Siriába és Maczédoniába men-tenek. És így a' *Cesar*ért való bozsbú állást kezekről le-nem tették; hanétsak el-halasztották vala. Minekutánna azért az egész birodalmat, nem helyesen egymás között fel-ostották volna: *Lépidus*t a' városban *presidium*nak hagyják: *Ostávius* pedig *Antónius*sal *Cassius* és *Brútus* ellen mennek. Ezek-is nagy táborokat gyűjt-ven a' *Pharsiliai* mezőkre gyűlnek: holott *Cnaus Pompejus*nak-is veszedelme volt. De ez alkalmatosság-al-is nagy jelei voltanak a' követ-kezen.

kezendő veszedelemnek. Ugyan-is a' döggel élő fasok a' *Cassius* és *Brú-tus* táborát, mintha már dögök vol-nának, úgy kerengették: és midőn útközetre mennének egy Szeretsen ábrázatú tsuda jelent-meg előttök, melly-is a' veszedelemnek nyilván va-ló jele volt. *Brútus*nak-is egy f-ke-te kép jelent-meg éjtszaka, midőn gyertya világnál szokása szerint hol-mi dolgokról gondolkodnék: kitől midőn kérdené: *Ki vagy!* azt feleli: *A' te születésednek Istene.* E' képnek ilyen feleletin tsudálkozván előlle el-tűnt. Ellenben az *Ostávius* táborá-ban, mind a' madarak, mind az ál-dozatra fel-vitetett marhák, győze-delmet jelentenek vala; de a' győze-delemnek bizonyosabb jele nem volt, minthogy a' Császárnak Doktora éjtsa-ka álmában meg-intetett: hogy a' Császárnak jelentené-meg, hogy tá-borából ki-menne: mivel *Brútus* el-vegezte vala, hogy őtet ágyában

R; meg-

meg-ölnék: melyet a' Császár meg-
is tselekedett. Ugyan-is, midőn az
ütközetben mind két részről egyará-
nyú indulattal harczoltanak volna
egy ideig: és jöllehet, az *Octavius*
Császár betegsége miatt, *Antónius*
pedig félelme miatt, az ütközetben je-
len nem vólnának: mindazonáltal a'
szerentse változás nélkül szolgált a'
Julius-ért boszszút-álló *Octavius*-nak.
Elsőben a' hartz bizontalan, és a' ve-
szedelem egyarányú volt mind a' két
részről: a' mint annak ki-menetele-is
meg-mútatta. Egy felől az *Octavius*
tábora meg-verettetett, más felől a'
Cassius-é. De a' szerentse sokkal ha-
talmasabb a' *virtus*-nál! igaz-is az, mit
mondott a' halálához közelgető *Bru-*
tus: A' *virtus* csak szó, és nem va-
lóságos dolog. Az *Octavius* győzedel-
mének oka volt a' *Cassius* bolondsága.
Cassius midőn látná, hogy táborának
egyik szárnya meg-hanyatlott volna,
és a' vitézek nagy ferénységgel szá-
lad-

ladnának: azt gondollya, hogy ő meg-
győztetett, noha a' Császárnak meg-
győztetett táborára rohantanak, ma-
ga egy magas hegyre szalad-fel: mi-
dőn pedig az ütközetnek ki-menete-
lit meg-nem tudhatná, a' por, zör-
gés, és a' közelgető éjtszaka miatt:
annakfelette az ő Követe-is későre
hozna választ: azt gondollya, hogy
tábora meg-verettetett, mellyért *Pin-*
darus ki mellette volt, feje vételére
kényszeríti. *Brutus*-is midőn látná,
hogy *Cassius*-bá meg-tsalatkozott vol-
na: hogy semmi résben egymásnak
tett hiteket 's szövétségeket meg-ne-
rontaná, (:mert úgy végezték vala,
hogyha egyik meg-halna, a' másik-is
magát meg-ölné:) egy barátyát arra
kényszerítette, hogy őtet meg-ölné.
Akarki tsudálkozhatik e' bőszt férfia-
kon, hogy végső halálokat magok
kezek által nem vitték végben. De
hogy ezt tselekedték, talám így gon-
dolkodták, hogy a' magok kezeket
R 4 a' ma-

a' magok véreben ne festeztetnék meg; hanem életeknek el-folyása magok akarattjából ugyan; de mások keze által menne végben:

VIII. R E S Z.

A Sextus Pompéjussal való hadról.

Minek-utánna a' *Julius* gyilkos meg-ölettek volna: hátra vala a' *Pompéjus* nemzetsége. Fiai közül egyik Hispániában megölettetett vala: a' második *Sextus* el-szaladott vala, ki minekutánna egybe-gyűjtötte volna az ő bődögtalan táborának fenn maradt részét: annakfeleltetett sok szolgákat fel-fegyverkeztetett volna, *Siciliát* és *Sardiniát* el-foglalta. A' tengert hajókkal bé-töltötte. Oh mennyit különböz az attyától! Az Attya a' *Ciliciából* származott tolvajoknak hajójokat felprédálta vala: e' pediglé a' tolvajoknak segítségekkel élt. Noha a' *Sextus* nagy erővel volna: mindazonáltal a' *Siciliái* zú-
gó

gó tengeren egészíszhen el-nyomattott: nagy híre-is maradt volna neki halála után, ha tovább nem próbált volna; hanemha ezzel lehetne menteni, hogy bátor szivnek a' jele, mindenkor reménleni. Ugyan-is, minekutánna egyszer táborát el-veštette volna, el-szaladott, és *Asiába* hajókázott: holott meg-fogattatott, kötöztetett, és a' melly az erős férfiaknak leg-kefervesebb, alattomban való gyilkosok által, ellenséginek kívánságok szerint megölettetett. *Xerxes*-után gyalázatosabb szaladás enél nem volt: Ugyan-is, a' ki nem régen 350 hajóknak ura vala, most 6 vagy 7 hajóval szalad. Azonban a' maga hajójában égő szövetneket el-öltatja, hogy arról meg-ne tudnák merre szaladna: a' hajósok lábán lévő vasakat a' tengerbe hanyattya, hogy azoknak zörgéséről utánna ne mehetnének: melly szaladásában noha félt és gyakran tekintélt az őtet úzókre,

mindazáltal reménsége-is vólt, hogy el-nem veszne.

IX. R E S Z.

A' Parthusokkal való hadról Ventidius hadnagysága alatt.

Jollehet *Octavius*, a' *Cassius* és *Brutus* halála által a' pártosokat: a' *Pompéjus*nak el-vesztése által pedig a' pártúróknek neveket-is el-törölte volna: mindazonáltal tökéletes békefséget nem kereshetett: holott még *Antónius* a' közönséges társaság bátorságának rontója, nyűge és akadály a életben vala. Mindazonáltal, ő-is okot szolgáltatott a' maga veszedelmére: mert minekutánna mindeneket nagyra való vágyásával, és bújaságával meg-próbáltt, meg-ölette: így elsőben az ellenség, az után a' lakosok, végezetre abban az időbe való minden személyek, az ő félelmétől meg szabadultanak. A' *Parthusok* a' *Crassuson* vótt győzedelemmel magokat

gokat el-hitték vala: és igen örülnek vala a' Római népnek egymás közt való veszekedésin; azért, mihelyt leg-első alkalmatosságok adatott, ki-ütöttek. Erre indította őket *Labienus*: ki *Cassius*tól és *Brutus*tól küldettetett vala hozzájuk, (:nagy dühösség:) hogy az ő segítségekre jö-nének. Ezek a' Királyi nemből való ifjú *Pácerus* hagnagysága alatt az *Antonius* táborát el-félelztik; *Saxa* az *Antonius* viczéje, hogy az ellenség kezébe ne jútna, fegyverével magát meg-öli. Annakfelette *Siriát* el-vén a' *Parthusok*, e' gonosz tovább-is terjedett volna, mivel ők segítség-re való jövetelnek színe alatt, magok hasznokat keresték; hanemha *Ventidius* az *Antonius*nak viczéje az *Orontes* és *Eufrátes* vize között, a' *Labienus* seregét, *Pacorus*t és az egész *Parthusok*nak seregeket meg-verte volna. Többen vóltanak húsz ezernél, kik a' *Ventidius* tanásából tet-

tetvén félelmeket: mind addig engedték ellenségeket magokhoz közelgetni, míg nyíllal való lövésre semmi tágasságok nem maradt. A' Király *Pacorus* erősen hartzolván elcsett, kinek széllyel hordozván fejét a' városokon, melyek ő hozzá pártoltak vala: *Siria* minden hadakozás nélkül vízfőz-véetett. Így a' *Craffus*nak veszedelme *Pacorus*nak halálával tromfoltatott-meg.

X. R E S Z.

Az *Antonius*nak *Parthusokkal* való hadakozásáról.

Minekutánna a' *Parthusok* és *Rómaiak* egymást meg-próbálták, és mind *Craffus*nak, mind *Pacorus*nak el-veszésekor erejeknek jeleit meg-mutatták volna, ismét egymással szövetséget vetnek: illy okon, hogy egyik a' másiknál félyebb valónak ne tartassék: mellybő jelen volt maga-is *Antonius* és azoknak Királyok *Phra-*

Phraates. De nagy vala *Antonius*nak maga gondolatlansága; ki midőn az *Araxes* és *Euphrates* folyó-vize mellyékie kívánná elfoglalni hírének névének terjesztésére, minden igaz ok, tanátskozás és hadakozásnak megízenése nélkül el-hagyván *Siriát*: a' *Parthusokra* út, mintha ugyan nagy okosságát mutatná-ki az alattomban való tselekedetben. A' *Parthusok* noha fegyverekben-is biznak vala; mindazáltal ravaságból tettetik félelmeket, és a' mezőkre szaladnak: *Antonius* mintha már győzedelmes volna, utánnok nyomúl; de hirtelen, midőn el-saradtak volna, a' *Parthusok*nak egy része zápor-eső módgyára, estvének idejen rájuk rohan, és minden felől nyilakat rájuk szórván két *legiókat*, az-az, tizenhárom ezer hatszaz hatvan vitézből álló sereget el-borít. Ezt a' veszedelmet nem-is lehet hasonlítani ahoz a' veszedelemhez, melly más napon következett

R 7 volna:

vólna: ha az Istenek a' Rómaiakat meg-nem szánták volna. Egy *Már-dus* nevű Római ember, ki el-fogat-tatott vólt a' *Crassus*nak veszedelme-kor: *Parthiai* öltözetben a' Rómaiak közzé nyargal, őket deákúl kőszón-ti: kinek midőn hitelt adnának, mi-tsoda gonosz követné őket meg-je-lentette, mondván: *Tsak hamar a' Ki-rály minden táborával el-érkezik: mē-nyetek vizsgálja, szaladgyatok a' hegyek-re: Sőt így-is kétséges, ha az ellenség-nek kezébe nem akadtok: és így nem esett rajtok olyan nagy veszedelem, a' minémű, másképen esett volna. Mindazonáltal a' Király *Phraates* el-érkezett, el-is töröltetett volna az *Antonius*nak meg-maradott táborá; ha ők mintha jóvendő-mondás által tanitattak volna-meg, a' *Parthusok* nyilainak zápor-eső módgyára való rájuk szórattatásában térdre nem es-tenek volna, és paisokat fejek felibé emelvén né tettették volna, hogy*

már

már meg-hóltanak. Így a' *Parthusok* a' lövéstől meg-szűntenek: az után midőn ismét a' Rómaiak fel-állotta-nak vala; azon annyira el-tsudálkoz-tanak, hogy egy a' *Parthusok* közzül ilyen szóra fakadna-ki: *Mennyetek-el, és legyetek jó egészségben Rómaiak, méltán kiált titeket a' világ győzedel-meseknek, kik magatokat a' Parthus-oknak nyilaitól el-tudtátok vonni. Az után a' folyó-vizek miatt, nem keve-sebb veszedelmek vólt, mint az ellé-ség miatt: nagy veszedelmek vólt azon a' földön a' szomjúság miatt; de nagyobb vólt a' *Salmácides* folyó-vize miatt, mellyből midőn a' meg-sarad-tak igen nagy kívánsággal innának: noha ártalmas és megölő volna, mind-azáltal jó ízűnek és édesnek tetszett: Az után az *Arminiában* való hévség és *Cappadociában* való hideg: annak-felette le' két helynek hirtelen való változtatása, nagy dőghalált tsinált. Így a' 16 legióknak, az-az, száz hat-
van*

van ezer három száz negyven vitézekből álló tábornak harmad része alig maradott-meg: azonban midőn *Antónius*-nak minden gazdagsága felprédáltatnék, és gyakorta kérné egy *Rhamnus* nevű fegyver hordozóját, hogy meg-ölné, *Siriaba* szalad. Hott elméjében való hogy meg-háborodása miatt úgy kegyetlenkedett; mintha győzedelmeskedett volna az-al, hogy el-szaladott.

XI. R E S Z.

Az Antónius és Cleopátrával való hadról.

Jollehet az *Antónius* dühösségének nyaka nem szakadott az ő nagyra való vágýakozása miatt: mindazáltal az ő bújasága és mértékletlen kívánsága miatt el-óltatott. Ugyan-is, midőn a' *Páthusok*kal való veszekedése után mindenek előtt gyűlölségben volna, henýélne és nem hadakoznék: *Cleopátrát* megserette, mint-ha min-

ha minden ő dolgai jól folynának, és Egyiptomban a' Királyné országában minden gyönyörűségben való bűja életre adgya magát. Ez a' *Cleopátra Antóniustól* részeg-korában, véle való bújalkodásának jutalmául a' Római birodalmat kívánja. Meg-is igéré *Antónius*: mintha könnyebb dolga volna a' Rómaiakat meg-győzni, mint a' *Páthusokat*. Annakokáért nagyobb uraságot akar szerezni: nem-is alattomban, hanem el-felejtkezvén hazájától, annak nevérol, méltóságát jelentő köntöséről 's címeréről: mint valami tsuda, mind elméjere, gondolkozására, mind öltözetire nézve egészen magát el-válastoztatta. Az ő kezében arany páltája: oldalan *Perfsai* éles fegyvere: nagy gyöngyökkel meg-rakott bársóny köntöse: arany Koronája, hogy így a' Királyné Afzszonynak, mint Király kedvében lehetne. A' Csásár midőn meg-hallaná; hogy *Antónius* Egyi-

Egyiptom felől haddal meg-indúlna, mindgyarást eleibe által-megyé *Brúdiásumból*; hogy az ellene jövő hadat jó eleve meggátolná, és táborát *Epir*-ba ki-szállítván, a' *Leucades* szigetét, *Leucates* hegyét és az *Ambrácia* város mellett való tenger parttyának két részét, hajókkal meg-erősítette vala. Az *Octavius* Császár hajói négy száznál kevesebbek nem voltak: az *Antónius*é pedig két százak; de ezeknek nagysága, a' Császár hajóinak fokaságát ki-pótolta. Ugyan-is, az *Antónius* refzéről, tornyokkal és deszkázatokkal magas kastélyok és várak formájára építetett, tengernek-is nehéz, és félnek ereje nélkül nem járható hajók voltak: kik közül mindeneknek, mindenik oldalán kilentz rendben hat-hat személyekből álló evezők voltak: melyeknek nagyságok veszedelmekre-is volt. A' Császár hajóinak pedig egyik-egyik oldalában, hat-hat rendben három-három

rom személyekből álló evezők voltak. Annakokáért mindenre alkalmasok valának, a' mint a' szükség kívánnya vala: a' ki-rohanásra: visszafordulásra: kerengésekre: melyek közül fokak, amazok közül egyre rohanván, azokat hajító dárdaikkal, hajó-orraival, és tűznek reájok való hányásával, kívánságok szerint el-szélesztették. Nem-is tetűt a'nyira-meg az ellenlégnek fokasága; mint a' győzelem után. Ugyan-is, minekutánna hajó-törést szenvedtek: a' számtalan hajók az egész tengernek finét be-töltötték; és az *Arabianak*, *Sabaának* és az *Asiának* számlálhatatlan népeinek prédáit, a' bársony és aranyas matériákat, a' féltől mindenkoron hánykodó tenger a' partra ki-hányta. Leg-elsőben a' Királyné *Aszfzony* szaladott-meg, bársonyos vitorlájú hajóját a' tengernek bortsátván. Az után *Antónius*; de mindenütt nyomában volt a' Császár. Azért

Azért nem használt néklek, sem a tengeren való szaladások, sem Epytusznak *praesidium*ival meg-erősített *Paratonium* ki kötő helye és *Pelusium* városa; hanem el-fogattattak: *Antónius* elsőben magát fegyverrel meg ölte: A' Királyné a' Császárnak lábához borúlván, próbálta, ha bépségével a' Császárt beretetire fel-indíthatná; de csak haszontalan, mivel a' Császárnak tiszta életét és bémérmésségét szépségével meg-nem ronthatta. Nem-is szorgalmatoskodott életének meg-tartásában, mellyel ki-nálták; hanem abban, hogy országának felét vízfőz adnák: melly dologban midőn látná, hogy haszontalan munkálkodnék, és hogy győzedelmi pompára való viteltartatnék: egykor őrzői vigyázatlan lévén, a' Királyoknak temető helyébe mégyn: és ott pompás öltözetiben fel-öltözvén, drága kenetekkel meg-kenetett Király székibe magát helyheftette

az ő

az ő Ura *Antónius* mellé, és kigyókat borsátván az ő testén lévő erekre, olly tsendesén holt-meg, mintha csak el-alutt volna.

XII. R E S Z.

A' külső népek ellen való hadakról,

Itt már vége lőtt a' lakosok között való hadakozásnak: a' következő hadakozások voltanak a' külső népek ellen: kik az országoknak külömb-külömb helyeiről, mint valami tűz ki-műtatták magokat, midőn a' birodalom idestőva el-vonattatnék a' maga közt való veszekedés miatt, ki ki maga szabadságát keresi vala: és így a' szolgálathoz nem szokott, kevély és nyughatatlá népek, az ő nyakokban vetett jármot ki-akarják vala vetni. Az Eszakra fekvő egész tartománya a' többinél kegyetlenebb volt, úgymint, a' *Noricumban*, *Illiriában*, *Pannóniában*, *Dalmátiában*, *Myssiában*, *Tráciában*, *Dáciában*, *Sarmatiában*,

ban, és Német országban való lakosok. A' *Noricumbéliek*nek lábat adott az ő havasok és azon lévő havak; mintha oda-fel nem mehetne az ellenség: mindazonáltal annak a' tartomány-nak minden nemzetit, t. i. a' *Brenaus*-okat, *Senones*eket és *Vindelicus*sokat, *Oktávius* Császárnak az ő mostoha fia *Claudius Drusus* által le-tsendesíttette. Minémű kegyetlensége volt a' havasok között lakó nemzetségeknek; könnyen által láthatni, avagy csak az aszfzonyoknak tselekedetiből: kik midőn nyilok el-fogyna, gyermekeket a' földhöz vervén a' vitézek szemek közzé hányták. Az *Illiriabéliek*-is havasok tövén laknak, és azok közt lévő völgyeket őrzik, mellyek szoros és bemenetelre nehéz helyek. Sok sebesen folyó-vizekkel-is környül vétettek; ezek ellen maga indult *Oktávius* Császár: és a' vizeken, mellyek őtet környül-vették vala, hidakat építtetett. Itt midőn őnéki,

mind

mind a' víz, mind az ellenség akadályúl vólnának, és vitézei kéfedelmez-nének a' hídra menni: egytől paisát el-ragadgya, és leg-elől mégyen: kit midőn az egész tábor követne, az *Illiriabéliek* nagy sokasággal a' hidat el-vágják: ki mind karjában, mind térdében meg-sebesedvén, vérének ki-ontásában ditsekedvén és veszedelmével hírét öregbítvén: az ellenségnek hátúlsó részét erősen vágta. A' *Pannóniabéliek*nek erőségére vóltanak két ligetek: azonban három folyó-vizek, a' *Száva*, *Dráva* és *Duna*: kik fel-prédálván a' magokhoz közel valókat, a' folyó-vizek között magokat el-rejtették: ezeknek meg-hódoltatásokra a' Császár küldötte *Vibiust* ki őket mindenik víz között vágta. Kiket midőn meg-győzött, nem égette-meg fegyvereket a' szokás szerint; hanem el-szedvén a' folyó-vizekbe hánta: hogy a' kik még ő ellene állanak, a' vizeken alá-ment

fegy-

fegyverekből esmérnék-meg: hogy a' folyó-vizeknek felső részén lakó népeken győzedelmeskedett volna. A' *Dalmáriabéliek* többire erdők között laknak; honnat a' latorságra természet szerint hajlandók. Ezeket *Marius* a' *Delminium*nak az ő anyja városoknak, felegetésével igen megrottotta: az után az ékesen óraló *Asinius Pollió*, márhájoktól, fegyverektől és szántó-földektől megfosztotta. Utó'yára: *Augustus Vibius*nak parantsolta, hogy őket vég-képen meg-hódoltatná: ki e' fene népet arra kényszerítette, hogy a' földet ásná, és a' földnek belső részéből aranyat keresne: mellyet a' gazdagságon mindenek-felett kapdosó nemzetség nagy szorgalmatossággal mivelte: azt gondolván, hogy azt a' maga számára meg-tarthatná. A' *Misia*-béliek mitsoda fenek, kegyetlenek, és barbarusoknál barbarusabbak voltak, irtóztató dolog ki-mondani;

Egy

Egy az ő előljárójok között, a' tábor előtt hallgatást kívánván, azt kérdi: *Kik vagytok ti?* Mellyre azt felelték nékie: *Mi Rómaiak és a' világnak urai vagyunk.* Mellyre ísmét így felelnek: *Azok léftek, ha minket meggyőztök.* E' feleletet, mint győzedelmének jelét, úgy vette *Marcus Crafus*. Amazok mindgyárast táborok előtt egy lovat meg-áldozván, fogadást tóttene; hogy ellenségeknek meg-öletett előljáróinak belső részeivel, mind Isteneknek áldoznak, mind azokkal eledelül élnek. Az Istenek őket meg-nem hallgatták: a' trombitának zengésétől mindgyárt megijedtenek. A' *Domicius* nevű Százados, parafzt, de ezek előtt a' barbarusok előtt hathatós praktikájával őket felette igen meg-rémítette: ki sílakja tetejében tűzes matériát tett, melly testének mozgása által langot vetvén, tetfzett mintha feje egészen égne. Ezeknél elébb ütött vala pártot a'

S

tot a'

tot a' Rácoknak erős nemzetsége. Ez a' paraszt nemzetség, mind zász-
lók, mind hadi mesterségek, mind
fegyverek iránt a' Rómaiaknak szo-
kásokat követi vala: mindazonáltal
Pisótól meghódoltatván, fogságában-
is dühösségét meg-mútatták. Ugyá-
is, midőn a' lánczokat fogokkal el-
akarnák rágni, kegyetlenségekért
meglakoltanak. A' *Dácusok* hegyek
között laknak: kik az ő Királyok-
kal *Cotisonnal*, valamikor a' *Duna*
meg-fagyott, által ütöttek: és a' kő-
zelebb való tartományokat felprédál-
ták. Elégségesnek ítélte lenni
az *Augustus* Császár; hogy őket csak
viszfazs-verné, mivel szorossak és ne-
hezek az utak a' rájuk való menetél-
re. Azért a' *Lentulus* ellenek men-
vén; a' *Dunán* őket által üzi, a' má-
sik részén *praesidiumokat* hágy. Így
ekkor *Dácia* nem meg-győztetett
és annak el-foglalása továbbra hala-
dott. A' *Sarmatiabéliek* széles me-
zőkön

zőkön laknak, kiknek-is a' *Dunán*
*Lentulus*tól való által üztetetésekkel
a' Császár meg-elégedett. Ezek sem-
mit egyebet nem bírnak vala, hané
csak ritka erdőket és nagy havafo-
kat: Sőt olyan parasztok, hogy azt-
is nem tudják mi legyen a' békes-
ség. Vajha úgy nem gondolkodott
vólna *Augustus*, hogy Német orszá-
got-is ilyen könnyen győzné-meg.
Ez országnak el-vestrésében nagyobb
gyalázattya forgott néki, mint di-
tsósége annak meg-szerzésében: U-
gyan-is, midőn tudná, hogy az ő at-
tya *Julius Caesar* a' *Rhénsón* építte-
tett hídakon kétfzer ment vólna ál-
tal, ez előtt ebben az országban való
hadakozásra; attyának tiszttségére
akarja vala ő-is ezt az országot Ró-
mának tartományává tenni: meg-is
lett vólna, ha e' barbarusok az ő ural-
kodásokban való bőszsűs-ág-tétele-
ket el-szenvedhették vólna. Ebben
a' tartománybá küldettetvén *Drusus*,

elsőben-is az *Uspétes* nevű népeket hódoltatta-meg: az után a' *Tenthetrus*okat és *Cattus*okat. A' *Marcomannus*októl nyert jeles prédákat, egy magas hegynék tetején ki-tette, a' győzedelmi pompának jeléül. Annakutánna hasonlóképen az erős *Cheruscus*okhoz, *Svévus*okhoz és *Sicambrus*okhoz fogott: kik 20 Századosoknak meg-égetésével, mint valami egyben-esküvéssel fogtanak fegyvert: olly bizonyos reménség alatt, hogy a' győzelem előtt már a' prédát egymás közt való meg-egyezésből felosztották vala. A' *Cheruscus*ok a' lovakat: a' *Svévus*ok az ezüstit, aranyat; a' *Sicambrus*ok a' foglyokat választották vala; de mind ezekben vakot vetett nékiek a' koczka. Ugyan-is, *Drusus* őket meg-győzvén, azoknak lovokat, barmokat, aranylánczokat fel-prédáltatta és fel-obstotta: annakfelette e' tartományoknak oltalmazására, mindenütt *praesidium*okat

okat és őrzőket rendelt, a' *Mota*, *Albis* és *Visurgis* folyó-vizek mellett. A' *Rhénus*nak partyán, ötven kastélyoknál többet vett jó rendben. *Bonnából* *Cefonia* városában hidat tsinált által, és azokat hajókkal meg-erősítette. — A' *Hercyniai* berket, melly annakelőtte járatlan volt: által járta, és úttyait ki-tanította. Annakfelette ollyan békeség vala Német országban, hogy az emberek jobbakkak: a' föld és a' levegő ég lágyabbaknak és egésségesebbeknek láttak lenni, mint annakelőtte. Annakfelette a' tanáts *Drusus*, nem hizelkedésből, hanem érdeme szerint, mihekutánna e' tartományban meghólt volna: e' tartományról *Germanicus*nak nevezte, mellyet az előtt nem tselekedett. De nehezebb a' tartományokat meg-tartani, mint berzeni: fegyverrel szereztetnek, törvényekkel tartatnak-meg. Azért rövid ideig tartott a' Rómaiak öröme

e' tartományban. Ugyan-is a' *Némtek* a' *Drúfus*nak idejében a' Rómaiaknak inkább csak jó erköltsőkkel és szokásokkal győzettek meg, mint fegyverekkel; deminekutána ő meghalt, a' *Várus Quintilius*nak bújaságát és kevélységét nem különbözni kezdték utálni, mintha rajtok kegyetlenkednék. ő ország gyűléseket hirdetett: a' táborokban mindenekben törvényt szabott: mintha e' barbarusoknak indulatosságát, poroszlók és törvények ki-hirdetése által megtsilapíthatná: ők pediglen midőn azon szomorkodnának, hogy már réggen fegyvereket a' rosda enne, és lovok heverésben meg-ressűltek volna: mihelyen látták, hogy kemény és el-vifelhetetlen törvényeket szabtanak nékik: *Arminius*nak hadnagysága alatt fegyvert fognak. A' *Várus* pediglen olyan bátorságban volt, hogy midőn egy *Sergestes* nevű ő embere meg-mondotta és meg-jelen-

lentette volna az ő ellene való egyben-esküvést: Semmire meg-nem indúlt. Annakokáért midőn semmitől nem tartotta és kébületlen volna: reá rohannak, szintén mikor fokakat halálos törvényre *citálna*: ötten mindenfelől környül-vészik: táborát meg-verik, három *legió*t el-borították. *Várus* magát meg-ölte, midőn látná táborának el-vezését: a' miképé *Paulus Æmilius*-is *Canna* városánál tselekedett. Irtóztatóbb vér-ontás nem volt, mint a' tók és erdők között: semmi el-vifelhetetlenebb dolog nem volt; mint a' barbarusok bosszúságtételek, kiváltképen a' *Prókátorok* iránt: kik közzül némelynek kezét el-vágták, némelynek szemét ki-tolyták; egynek a' száját bé-varrották, minekutánna nyelvét ki-vágták volna: mellyet egy a' barbarusok közzül kezében tartván, így szól: *Te mérges kígyó már szűnnyél-meg a' súvöltéstől* A' *Várus*nak testét, mellyet a'

vitézek kegyes indúlatból el-temet-
tenek vala, ki-ásták. Sok állatok-
nak formájára meg-festetett zászló-
kat, és két *légió*tól vífelteni szo-
kott fas formát vífelő zászlókat el-
nyerték: a' harmadikat a' zászló-tat-
tó, minekelőtte az ellenség kezére
jutna, a' zászló tetejéről le-vette, és
kebelébe el-rejtvén, azzal egy vér-
rel meg-elegyedett tóban, lappan-
gott. E' veszedelemnek alkalmatos-
ságával lőtt: hogy a' Római birodal-
omnak határa a' *Rhénus* folyó-vize
lenne, holott annakelőtte az *Océánus*
tengeren-is túl vólt. Ezek a' hada-
kozások vóltanak Északra, Délre né-
annyira hadakozás; mint zenebona
vólt. A' *Masulanus*okat, és *Getulus*
okat, kik fővenyes helyen laknak,
Cossus által le-ültette: a' honnan őtet
*Getulus*nak nevezték. Tovább-ister-
jedett a' győzedelem. A' *Marimarida*
és *Garamanta* nevű népeket, bizták
*Curinius*ra; hogy meg-hódolhatná:

Ez-is

Ez-is mikor vízfíza jőne *Marmaricus*-
nak neveztetik: midőn pedig győ-
zedelmeskedett, nem felette vágyott
a' győzedelmi pompára. Napkeletre
nagyobb baj vólt az *Arminiabéliek*-
kel; hová a' Császárnak szükségesen
kellett küldeni *Cájus*, egyiket az u-
nokái között. De mind *Cájus*, mind
második unokája *Lucius* rövid idejű-
ek vóltanak. *Lucius* *Maffiliá*bá meg-
hal, ditsőség nélkül: *Cájus* pedig *Si-*
riában sebben hal-meg, midőn *Ar-*
miniát vízfíza akarná venni, melly a'
*Parthus*okhoz akar vala pártolni.
Pompéjus az *Arminiabélieket*, midőn
azoknak Királyát *Tigránest* meg-
győzné, erre szoktatta vala; hogy
a' Rómaiak között vála-*stánának* elől
járókat. Melly rendelést midőn fel-
bontottak vólna az *Arminiabéliek*:
a' *Cájus*, nem vér-ontás nélkül, mind-
azonáltal nem-is nagy veszedelemel,
ismét vízfíza állított. Ugyan-is, *Da-*
mmes, kit az *Arminiai* Király *Artaxá-*

tes városának előjárójává tett; tet-
tetvén pártolását, 's városának el-árú-
lását, *Cájus*nak a' város minden ja-
vainak lajstromát kezébe adja: melly-
nek olvasásában midőn forgalmatos
vólna a' *Cájus*, néki *Domnes* ki-
vontt fegyverét vak-szemébe üti. *Domnes*
pedig midőn elnyomattatnék, az min-
den felől reá rohanó seregtől, fegy-
verével magát meg-sebesítvén nagy-
rakás tűzbe ugrik: és így elébb meg-
hal, mint az ő tőle meg-sebesítettett
Cájus. Napenyészetre az egész *Hispá-
nia* meg-tsendesítettett vala, azon a'
részén kívül: melly vagy on a' *Pyrr-
heneus* hegyeknek *Oceanus* felől való
végiben. Itt két erős nemzetségek,
Cantabrus és *Astures*ek laknak vala,
kik még a' Rómáiak birodalma alatt
nem valának. A' *Cantabrus*ok a' párt-
ütésben mind gonoszabbak, mind erő-
sebbek, mind állhatatosabbak valá-
nak: kik meg-nem elégedvén azzal,
hogy a' magok szabadságokat meg-
óltal-

óltalmaznák, a' kőzelebb való népek-
nek-is parantsolni akartak: a' *Vacca-
us*okat *Curgonius*okat gyakorta való
ki-ütéssel háborgatják vala. Midőn
azért meg-hallották vólna a' Római-
ak; hogy ezekkel ilyen mód-nélkül
bánnának, nem bizza a' Császár a'
hadat másra, hanem maga fel-indúl.
Azért maga *Sagesámában* ment: ott
tábort készített: annak-utánna el-
osztván seregeit, a' helytől fgván
az egész *Cantabriát* el-borította: és
e' kegyetlen nemzetet vadak módjá-
ra, mint valami vadász hálóval el-
fogta. Az *Oceanus* tenger felől-is né
völt azoknak nyugodalmok: ugyan-
is a' Rómáiaknak tengerre küldetett
ártalmas hajó által-is, az ő tartomá-
nyoknak tenger felől való része ves-
tegettetett. Elsőben a' *Cantabriában*
valókkal hadakozott a' *Vellica* város
alatt. Innen szaladnak az *Vinnius*
nevű magas hegyre: melly hegyről
úgy gondolkodtak, hogy oda kőn-
S 6 nyebb

nyebb volna az *Océannus*nak felfolyni, hogy-nem mint a' Római tábornak fel-menni. Harmadszor az *Arracilla* nevű város nagy erővel ellene áll; de ugyan végezetre meg-vészti. A' *Medullus* nevű hegynek meg-fállása-kor, mellyet 15 mil-földig terjedő árok-kal minden felől környül-vette-nek vala a' Rómaiak; látván a' barbarusok, hogy ők utolsó veszedelem-re jutottak volna. Seregenként magokat tűzzel, fegyverrel, és az ő tartományokban termett *Taxus* nevű fákból tsináltt méreggel, vendégeskedések köziben meg-ölték: így nagyobb része közzüllők, magát a' hamar reájok következő fogságtól meg szabadította. Ezeket az *Augustus* el-foglalta az *Antistius*, *Turnius* és *Agrippa* által: midőn maga a' tenger partó lévő *Farracônia* tartományban telelne. Maga az után jelen-létén, le-szállította azokat a' hegyről: tőlők kezesekeket vett: és hadi jussal

tal áruba botsátotta. E' dologért helyesnek ítélte a' tanáts; hogy meg-koronáztatnék, és hogy négy lovú aranyas sekereken menne-bé a' város-ba; de a' Császárnak híre neve már olly nagy vala, hogy a' győzedelmi pompát semminek alitána. Az *Astur*es nevű népek abban az időben igé nagy fokasággal az ő hegyekről ki-rohantanak vala. Nem-is ok nélkül vólt a' barbarusoknak az ő szokások szerint való ki-rohanások: mivel táborokat az *Astura* folyó-víznél három részre osztván, a' Rómaiak három seregeire akartak útni. Ezek olly erősek vóltak: olly hirtelen és jó mód-dal indúltanak: hogy a' Rómaiaknak kétséges ki-menetelű, véres, és utólsó veszedeelmes hartzok lett volna ezekkel; ha őket a' *Tigraciusok* el-né árúlták volna, kik a' Római táborral közelgető *Corilius* elől-járónak sándékjokat meg-jelentvén, sándékjokban meg-tsalattattak; de még-is

azokkal való úrközetek vér-ontás nélkül véghez nem ment. A' kik a' megverettetett táborból se' marad-
tanak, saladtanak *Lancea* nevű erős városba: holott olly nagy veszekedés volt, hogy midőn a' meg-vett várost fel-akarnák égetni magok a' városiak: nehezen tselekedhette-meg, a' Rómaiak előljárója, hogy e' város, épen, és nem el-romolva lenne az ő győzedelmének jele, és *monumentuma*. Itt *Augustus* az ő hadakozásának véget vetett: itt lett *Hispaniának* pártolkodásának-is. Ezek ez után hiteket megtartották, és örökké-való békeségben éltenek: mind azért, hogy a' békeségre magok hajlandók voltanak: mind hogy a' Császár ollyan okosságot tselekedett, hogy a' hegyekről, mellyektől fél vala, szállanának-le a' tér-helyre, és azokat mivelvén ott laknának. Hafznos tanátsnak-is ítélte-tett ez, hogy örökké meg-tartanak. Ez a' föld természet szerint arannyal, mini-

miniummal, arany-gléttel és egyéb különb-külömb festő materiákkal bővölködik. Annakokáért meg-parantsolta, hogy e' földet mivelnék. Es így az *Asiuesek* az ő földekben lévő gazdagságokat és kintseket akkor kezdték meg-ésmérni; midőn másoknak számokra kezdték keresni. Meg. hódoltatván azért minden népeket Napnyugotra, Délre, Északra, a' *Rhénu*s és *Duna* között: és Napkeletre a' *Taurus* és *Eufrátes* között: még azok-is érzik vala e' birodalomnak nagyságát, és a' Római néptől, a' népeknek Urától félnek vala; a' kik a' Római birodalom alatt nem voltanak. Ugyan-is a' *Scitbák* és a' *Sarmaták*-is hozzájok Követeiket küldtenek, szövet-séget akarván vélek vetni: a' *Séres* nevű népek és a' meleg tartományban lakó *Lzdusok*, gyöngyökkel és drága kővekkel meg-rakott éléfantokat több ajándékokkal együtt vittének: kik semmit annyira meg nem untanak, mint az útnak hosszasságát, mellyet négy esztendő alatt végeztenek-el: noha az ő ábrázattyok azt mutattyák vala, hogy nem abból a' tartományból jötenek volna. A' *Panthusok*-is a' *Craesus*nak veszedelmének alkalmatosságával el-nyert Zászlókat visszahozták: mintha megbánták volna az akkori tselekedeteiket. Es

így az egész világon lakó emberek között békeféség volt. Azért *Augustus* Császár a *Jánu*s-nak templomának aajtáját, a városnak építése után hét-faz esztendőekkel bétette: melly kétszer tétetett vala-bé an-nakelötte: *Numa* Király idejében, és *Cá-thágónak* először meg-győzöttetésében. Ennekutánna midőn már békeféség volna, az minden gonofságra és bújaságra hajlan-dó embereket, erős fok és szoros törvé-nyekkel meg-zabolázta. Illy fok jószágos-tselekedetiért ötet holtáig való *Dictátor*-nak tették: a'Hazának Atyjának nevezték. Arról-is tanátskoztanak, ha ötet nevez-néké *Rómulus*nak, mivel az *Imperiumot* másodszor ő építette volna fel: de hogy *Augustus*nak neveznék méltóbnak és illen-dőbnak ítelték: hogy még életében e' titulussal az Istenek közzé számlálatnák.

V E G E.

MUTATO TABLA.

E L S Ö K Ö N Y V.

I. Rész. A' <i>Rómulus</i> ról, ki volt a' Rómaiak-nak első Királya.	-	-	-	5
II. <i>Numa Pompilius</i> ról,	-	-	-	12
III. <i>Tullus Hostilius</i> ról,	-	-	-	14
IV. <i>Ancus Mártius</i> ról,	-	-	-	18
V. <i>Tarquinius Priscus</i> ról.	-	-	-	18
VI. <i>Sevius Tullius</i> ról.	-	-	-	21
VII. <i>Tarquinius Superbus</i> ról.	-	-	-	21
VIII. Summája a' hét Királyok viselt dol-gainak.	-	-	-	26
IX. A' köszönéses társaságnak meg-változá-sáról.	-	-	-	27
X. A' <i>Hetrúriai</i> Királlyal <i>Porfennával</i> való had. k. zásról.	-	-	-	31
XI. A' <i>Latiumbéli</i> ekkel való hadakozás.	-	-	-	35
XII. Az <i>Etrúria</i> <i>Falscus</i> és <i>Fidenátes</i> ekkel való hadakról.	-	-	-	39
XIII. A' <i>Gallusok</i> kal való hadakozásról.	-	-	-	43
XIV. A' <i>Latiumbéli</i> ekkel való hadról.	-	-	-	51
XV. A' <i>Sabinusok</i> kal való hadról.	-	-	-	52
XVI. A' <i>Summitések</i> kel való hadról.	-	-	-	53
XVII. Az <i>Etrúriabeli</i> és <i>Samnitések</i> kel való hadról.	-	-	-	55
XVIII.	-	-	-	

MUTATIO TABLA.

XVIII.	A' Tárentumbéliekkel és a' Pirrhus Királlyal való hadról.	-	60
XIX.	A' Picenumbéliekkel való hadról.	-	71
XX.	A' Sallentinusokkal való hadról.	-	72
XXI.	A' Volsanusokkal való hadról.	-	72
XXII.	A' Párt-ütesről.	-	73
XXIII.	Az első párt-ütesről.	-	74
XXIV.	A' második párt-ütesről.	-	76
XXV.	A' harmadik párt-ütesről.	-	77
XXVI.	A' negyedik párt-ütesről.	-	77

MASODIK KÖNYV.

I. RESZ.	Elöl-járó Beszéd.	-	80
II.	A' Poenusokkal való első hadról.	-	81
III.	A' Ligu'iabéliekkel való hadról.	-	93
IV.	A' Gallusokkal való hadról.	-	95
V.	Az Illi-iabéliekkel való hadról.	-	97
VI.	A' Poenusokkal való második hadról.	-	98
VII.	A' Macédoniabéliekkel való első hadról.	-	118
VIII.	Az Antióchussal Sírjában való hadról.	-	122
IX.	Az Etóliában valókkal való hadról.	-	128
X.	Az Histiában valókkal való hadról.	-	129
XI.	A' Gallograciában való hadról.	-	130
XII.	A' Macédoniában való második hadról.	-	132
XIII.	Az Illi-iában valókkal való hadról.	-	136
XIV.	A' Macédoniabéliekkel való harmadik hadakozásról.	-	137
XV.			

MUTATIO TABLA.

XV.	A' Poenusokkal való harmadik hadakozásról.	-	139
XVI.	Az Achájabéliekkel való hadról.	-	145
XVII.	Az Iljipániában víjelt hadakozásról.	-	147
XVIII.	A' Numantiabéliekkel való hadról.	-	154
XIX.	Eddig való és a' következő víjelt dolgoknak Summája.	-	160
XX.	Az Afriában való hadról.	-	162

HARMADIK KÖNYV.

I. Rész.	A' Jucu thával való hadról.	-	164
II.	Az Allobrogéssal való hadról.	-	170
III.	A' Cimbrusok T bentók és Tigurumbéliekkel való hadról.	-	172
IV.	A' Ráczokkal való hadról.	-	179
V.	A' Mitrídátessal való hadról.	-	181
VI.	A' tengeri tolvajokkal való hadról.	-	192
VII.	A' Créta szigetbéliekkel való hadról.	-	197
VIII.	A' Baleáres szigetbéliekkel való hadról.	-	199
IX.	A' Ciprus szigetében való hadi készületéről.	-	201
X.	A' Galliában való hadról.	-	202
XI.	A' Parthusokkal való hadról.	-	212
XII.	Némelly fellyebb meg-irtt és következő dolgoknak Summája.	-	215
XIII.	A' köznevelőjáróinak u alkodások miatt való pártolkodásról közenségeit.	-	220
XIV.	A' Tibérius Gracchusnak pártolkodásáról.	-	223
XV.			

MUTATO TABLA.

XV. A' Cájus Gracchus pártolkodásáról.	225
XVI. A' Apulejusnak pártolkodásáról.	226
XVII. A' Doléjusnak pártolkodásáról.	229
XVIII. A' Jédvetséges társakkal való had:	232
XIX. A' szolgákkal való hadról.	236
XX. A' Spartacussal való hadról.	241
XXI. A' Máriusnak lakosokkal való hada-	
kozásáról.	246
XXII. A' Sertóriussal való hadról.	255
XXIII. A' lakosoknak Lépidus alatt való ha-	
dkozásáról.	259

NEGYEDIK KÖNYV.

I. Rész. A' Catilinával való hadról.	261
II. A' Július Césarnak Pompijussal v. had.	265
III. Az Augustus Császárról.	299
IV. A' Mutinavárossal való hadról.	302
V. A' Perugia várossal való hadról.	303
VI. Három férfiúknak a' Római Republicá-	
ban való uralkodásokról.	304
VII. A' Cassiussal és Brutussal való had:	307
VIII. A' Sextus Pompijussal v. hadról.	312
IX. A' Parthusokkal való hadról Ventidius	
hadnagysága alatt.	314
X. Az Antóniusznak Parthusokkal való	
hadakozásáról.	316
XI. Az Antónius és Cleopátrával v. had.	320
XII. A' külső népek ellen való hadakról.	325

IV E G E.

A' nyomtatásban esett fogyatkozá-
sokat így jobbitsd-meg.

Az Ajánló Levélben: PAG. 12. linea 6.
Lamprides olv: Lampirides. p. 13. l. 13. Per-
siáké, ol: Persáké. p. 19. l. 9. Deu, ol: Dan. p.
20. l. 12. Cysicéus, ol: Cysicénus. p. 26. lin. 6.
Arube, ol: A'aban.

Az Elöl-járó Beszédben: p. 21. 22. Francia,
ol: Trácia. p. 3. l. 1. meg-tekinteni ol: meg-
tekintem. p. 4. l. 1. Császáz, ol: Császárnak. l.
2. ideiben, ol: ideje l. 8. Sémekának, ol: Sém-
kának. p. 6. l. 12. felölle, ol: felől. p. 12. l. 10.
vettének, ol: vétettettek. l. 15. lakosok, olv.
lakosi. p. 13. l. 6. külömbféle, ol: külömbkü-
lömbféle. p. 16. l. 1. Verentáriusoknak, ol: Fe-
rentáriusoknak. p. 18. l. 6. nevezetiről, ol: ne-
veiről. p. 21. l. 9. fuvani, ol: fuván. p. 22. l. 6.
lövő, ol: lovi. p. 23. l. 7. nemes, ol: nemesi. l.
24. annak, ol: amannak. p. 26. l. 5. Ludictus-
oknak, ol: Ludicrusoknak. p. 30. l. 3. és nem
Római, ol: és nem a' Római. p. 31. l. 17. buyos
ol: búvós.

A' Magyar Versekben: p. 1. l. 3. szót, olv:
szód. p. 3. l. 16. páratok-is, ol: párja fok-is.
p. 5. l. 11. ástromolná, ol: ostromolná.

Az I. Könyvben: p. 9. l. 4. Cenineneknek,
ol: Ceninenesékeknek. p. 11. l. 22. mellytől, ol:
mellyről. p. 13. l. 22. akatattyából, ol: akarat-
tyából. p. 15. l. 5. Curátius ol: Curátius. p. 18.
l. 1. küldöztetvén, ol: költöztetvén. p. 26. l. 2
mind, ol: mint. p. 26. l. 14. Sárquini, ol: Tár-
quini-

quinus. p. 29. l. 3. Király, ol: Királyi. l. 4. mel-
lyek, ol: mellyel. p. 32. l. 11. meg-vévé, olv:
meg-véven. p. 36. l. 14, 15. *Sora* város, kö-
rül való tartományival el-foglaltatott, olv:
Sora városa (: ki hitette volna-el magával:) és
Algidum felelmére volt. *Sátricum* és *Cor-
niculum* városa, körül való tartományival
el-foglaltatott. p. 39. l. 7. égy, ol: ez p. 50. l. 23.
Pomptinus, ol: *Pontinus*. p. 63. l. 6. Görögből,
ol: Görögökből. p. 67. l. 16. birodalma, ol: bi-
rodalom. p. 78. l. 1. másik, ol: másikat.

A' II-dik Könyvben: p. 85. l. 21. *Camánnia*
ol: *Camánnia*. p. 90. l. 16. Rómaiakkal, ol: Ró-
maiaknál. p. 91. l. 24. mindeneknek, ol: min-
deneknél. p. 92. l. 8. *Gatulus*, ol: *Catulus*. l. 11.
Egatus, ol: *Egates*. p. 95. l. 13. A' *Gallusok*, ol:
A' *Gallus*. p. 111. l. 18. *Pyrrhus*, ol: *Pyrrhanus*.
l. 21. vízfőz, ol: vízfőz. p. 113. l. 21, 22. ott
hadta: részit pediglen *Flacussal* a' város fel
Annibál vízfőz küldötte, ol: ott hadta: más
részit pedigle *Flacussal* a' város felé *Annibál*
után küldötte. p. 118. l. 17, 18. birodalmára:
ekkor uralkodik, ol: birodalmára: kiken ek-
kor uralkodik. p. 121. l. 18. meg-öle, ol: meg-
öle. p. 123. l. 10. *Syríának*, ol: *Syríánál*. p. 125
l. 10. jöllehetél, ol: jöllehet tél. p. 126. l. ki-
nyomta mindjárást, ol: ki-nyomta. Mind-
gyárást. l. 9. *Rhódus* béliekkel, ol: *Rhódus* béli-
eknek. p. 127. l. 4. táborra, ol: tábor az. p. 131
l. 12. *Tectoságus*, ol: *Tectoságus*. p. 134. l. 24. öl-
talmával, ol: öltalmául. p. 136. l. 6, 7. meg-
gyö-

győztetett: két fejer lovon ülő ifjak, olv:
meg-győztetett. Két fejer lovon ülő ifjak.
l. 9. alatt, ol: alutt. p. 139. l. 19. bajoskodási,
ol: bajoskodású. p. 143. l. 23. nem, ol: meg.
p. 146. l. 1. allott, ol: élt. p. 148. l. 1. hely, a' ha-
dakozástól. ol: hely, melly a' hadakozástól.
l. 2, 3. midőn, ol: minden. p. 149. l. 12. mene-
telye, ol: mételye. l. 13, 14. *Publicus*, ol: *Pu-
blius*. p. 150. l. 18. népek, ol: népet. p. 151. l.
10. azoknak, ol: azokon. p. 156. l. 15. gya-
lázattyá, ol: gyalázatyát. p. 158. l. 15. azok-
kal, ol: árokkal. p. 163. l. 6. *Arisconicus*, olv:
Aristonicus. l. 24. *Perperma*, ol: *Perpenna*.

A' III-dik Könyvben: p. 166. l. 22. Tanáts-
ból, ol: Tanástól. p. 174. l. 24. ivurt, ol: ivutt.
p. 178. l. 13. *Castores*, ol: *Castor* és p. 181. l. 1. ne-
hez ebben, ol: nehezebben. p. 189. l. 3. köfz-
fzan, ol: hofzfzan. p. 195. l. 10. *Gadesnek*, olv:
Gadesnél. p. 112. l. 13. *Grassus*, ol: *Crassus*. pag.
222. l. 6. Lovasi, olvashatod így is: Nemesi.
l. 21. erősségnek, ol: örökségnek. p. 223. l. 7.
Mancinuinak, ol: *Manciniuinak*. p. 230. l. 14
Rutillus, ol: *Rutilius*.

K. O. Ha ez fellyebb fel-jegyzett fogyat-
kozásokon kívül, találsz valami kis fogyat-
kozásokat, magadtól-is könnyen el-iga-
zíthatod.

